SÖRMLANDs MUSEUM

En del av Landstinget Sörmland

kulturmiljöer

Oxelösunds kommun

Södermanlands län

Kulturhistorisk områdesbeskrivning

Rapport 2017:1

Oxelösunds kommun

Södermanlands län

Kulturhistorisk områdesbeskrivning

David Hansson, Eva Wockatz, Helena Wärnhjelm och Amanda Frost

Rapport 2017:1

© 2017 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Landstinget Sörmland
Kultur & Utbildning Sörmland
SÖRMLANDS MUSEUM
Box 314, S-611 26 Nyköping
arkiv.bibliotek@dll.se
www.sormlandsmuseum.se

Författare: David Hansson, Eva Wockatz, Helena Wärnhjelm och Amanda Frost
Omslagsbild: Motorvägen och hamnen, Oxelösund (SLM D2017-0658).
Foto, där ej annat anges: David Hansson, Sörmlands museum. Kompletterande bilder av Eva Wockatz, Sörmlands museum.
Diarienummer: KN-SLM16-0049

Allmänt kartmaterial: Oxelösunds kommun

Nyköping 2017

Innehåll

1. Inledning 9

Bakgrund 9

Inventeringen 9

Befintligt skydd 9

Disposition 9

2. Historik 10

Oxelösunds äldre historia 10

Lotsverksamheten 11

Stjärnholm 12

Rysshärjningarna 1719 12

Ångbåts- och järnvägstrafiken 13

Sommarnöjen och badhusepoken 15

Stadsplan och municipalsamhälle 16

Ett modernt samhälle växer fram 17

Oxelösunds järnverk och nya bostäder 18

Oxelösund blir stad 19

Järnverkets tillväxt driver på planerna 19

Samhällets expansion 19

Sanering av stadskärnan 21

Konjunktursvängningar & utvecklingen till idag 22

3. Katalog 25

Inventerade områden 25

1. Palmtorp/Cedertorp 26

2. Basttorp/Gabrielstorp 28

3. Djursvik 30

4. Stjärnholm 33

5. Lastudden 38

6. Bene/Tegeltorp 41

7. Grönviken/Danvik 43

8. Vivestanäset 46
9. Brasstorp/Vivesta/Aspa 49
10. Brannäs 52
11. Bara 55
12. Sundsör 58
13. Inskogen 61
14. Peterslund 63
15. Danvikshagen 67
16. Sunda norr 70
17. Sunda söder 74
18. Ramdalen 78
19. Vallsund 82
20. Jogersö norr 85
21. Jogersö söder 88
22. Frösäng 91
23. Stenvik 95
24. Västra Femöre 98
25. Östra Femöre 101
26. Dalgången/Femöresund 104
27. Centrum söder 108
28. Centrum norr 114
29. Gamla Oxelösund 119

5. Källförteckning 124

6. Bildförteckning 126

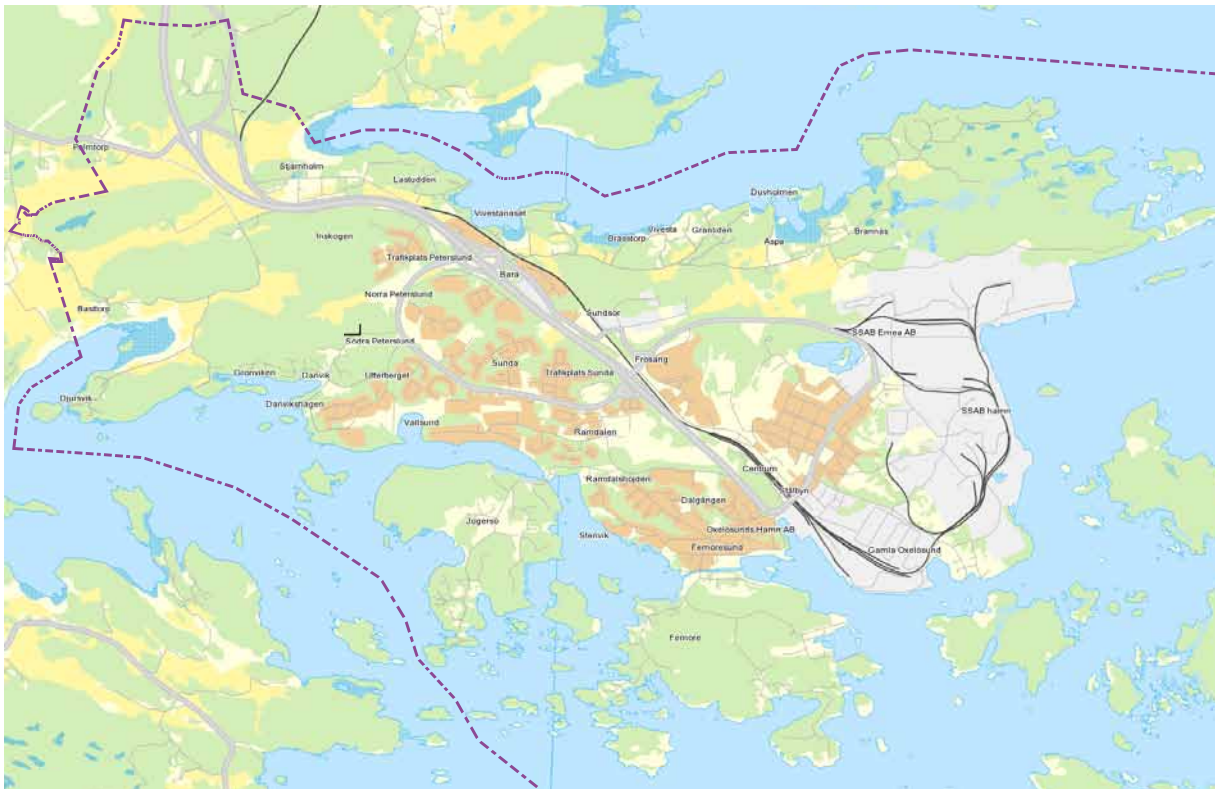

Oxelösunds kommun med kommungränsen markerad som streckad linje.

1. Inledning

Bakgrund

Sörmlands museum fick under våren 2016 i uppdrag av Oxelösunds kommun att utföra en bebyggelsehistorisk områdesbeskrivning över Oxelösunds kommun. Beskrivningen ska utgöra underlag för kommunens arbete med en ny översiktsplan för Oxelösunds kommun. Det inventerade området omfattar hela Oxelösunds kommun med undantag av industrimarken tillhörande SSAB och Oxelösunds Hamn samt skärgården. Arbetet har utförts mellan augusti 2016 och april 2017 av David Hansson, Amanda Frost, Helena Wärnhjelm och Eva Wockatz Sörmlands museum. Kartbilder har tagits fram av Sörmlands museum utifrån kartmaterial tillhörande Oxelösunds kommun.

Inventeringen

Målsättningen med inventeringen har varit att översiktligt karakterisera och ur kulturhistorisk synvinkel värdera den bebyggda miljön i Oxelösunds kommun. Dokumentationen har utförts på plats i Oxelösund under perioden augusti 2016 till april 2017. Enskilda byggnader har inte legat i främsta fokus, utan istället de olika områdenas karaktär och helhetsintryck. De byggnader som lyfts fram i rapporten kan var för sig äga stora värden som enskilda objekt, men också fungera som viktiga representanter för sitt områdes karaktär. Målsättningen från Sörmlands museums sida har varit att dels beskriva områdets historik och framväxt samt att peka på byggnader som är signifikanta eller representativa för respektive område. Oxelösunds kommun har inget nu gällande kulturminnesvårdsprogram.

Det är viktigt att ha i åtanke att ett samhälles bebyggelse är resultatet av en lång och utdragen process. Alla enskilda byggnader är därför potentiellt viktiga pusselbitar för förståelsen av kommunens bebyggelseutveckling.

Befintligt skydd

Inom Oxelösunds kommun finns inget område som är utpekat som ett riksintresse för kulturmiljövården, enligt 3 kap Miljöbalken. Inom kommunen finns ett byggnadsminne, enligt 3 kap Kulturmiljölagen, Oxelösunds gamla vattentorn. S:t Botvids kyrka och Frösängs kapell tillsammans med kyrkogården skyddas som kyrkliga kulturminnen enligt Kulturmiljölagens 4 kap. Ett fåtal hus inom kommunen har skyddsbestämmelser i detaljplan. Hit hör bland annat före detta folkets hus, bebyggelsen i Gamla Oxelösund samt vid Västra Femöre samt Percy Thams villa.

Disposition

Rapporten börjar med en översiktlig historik över hela kommunen och dess framväxt. Efter det följer katalogdelen där varje delområde presenteras i text och bild. Områdesindelningen har gjorts av Oxelösunds kommun, men gränserna har justerats något efter hand av Sörmlands museum baserat på bebyggelsens karaktär och tillkomst. För varje delområde finns ett kort avsnitt med historik, områdesbeskrivning samt en beskrivning av delområdets kulturhistoriska värde. Historiken beskriver områdets framväxt med utgångspunkt i den bebyggelsen som finns där idag varför vissa historiska skeenden här kan vara utelämnade. Till beskrivningen följer i punktform riktlinjer eller förhållningssätt vilka ska ses som förslag på hur de kulturhistoriska värdena kan tillvaratas.

2. Historik

Oxelösunds äldre historia

Oxelösunds tillblivelse och utveckling är starkt sammankopplad med dess placering vid havet. Namnet Oxelösund syftar till sundet mellan dåvarande Oxelö och Korsholmen, där Gamla Oxelösund idag ligger. Oxelö var ursprungligen en ö, bevuxen med oxlar, men blev senare genom landhöjningen en halvö. Här fanns en naturlig hamn som var lätt att angöra, vilken omtalas redan 1468 när Karl Knutsson Bonde sammanträdde med rikets råd på ett skepp utanför Oxelösund. Kuststräckan med sjöleder beskrevs dock redan på 1200-talet i Kung Waldemars Jordabok. Sjöfart, fiske och lotsverksamhet är exempel på näringar som varit dominerande i området sedan medeltiden. De av havet präglade verksamheterna var en förutsättning för att platsen Oxelösund överhuvudtaget etablerades.

Under medeltiden lär det ha funnits en vårdkase på kullen ovanför Oxelö krog, numera bygdegården, i Gamla Oxelösund. Vårdkasesystemet var ett signalsystem bestående av väl synliga eldplatser längs kusterna som användes av kustbefolkningen för att varna vid fiendeangrepp. Under Karl IX:s tid anordnades en försvarsskans på samma kulle, vilken dock genom sin placering låg relativt öppen för flankerande eld från sjön. Redan 1675 uppgavs skansen vara helt förfallen efter en brand. En reparation och utbyggnad av skansen påbörjades under överinseende av fältherren Erik Dahlberg men det är oklart om den någonsin slutfördes. På en karta från år 1699 betecknas den som en förfallen skans och idag finns inga synliga lämningar kvar efter skansen.

I samband med att fler och fler sjöfarande passerade platsen öppnade Oxelö krog på kullen i Gamla Oxelösund. Sjökrogarna låg på lagom segelavstånd från varandra, vid sund och i skyddade vikar där man kunde ankra upp för att invänta bättre väder. Exakt när Oxelö krog startade vet man inte, men första gången den omnämns i skrift är på 1670-talet och under 1680-talet ägdes den av Mårten Lindhielm, ägare till godset Stjärnholm.

Även ön Femöre är tidigt omnämnd i skriftliga källor. Första gången år 1444, då ön donerades till Nyköpings

Karta från 1821 över Frälsehemmanet Oxelö samt lotsplatsen som betyder nuvarande Gamla Oxelösund. Oxelö hemman var vid denna tid ett mindre samhälle bebott av lotsarna och deras familjer. Lantmäteriet 04-NIK-126

borgerskap. Ön kom sedan att förbli i Nyköpings ägo ända fram till 1970-talet. Skriftliga dokument visar att det har funnits bofasta på Femöre från 1670-talet. På ön Femöre anlades 1608 ett saltsjuderi på uppdrag av Karl IX. Saltbruket var aktivt i några år och kan kanske beskrivas som Oxelösunds tidigaste industrianläggning.

Lotsverksamheten

År 1667 beslutade Karl XI att alla utländska skepp skulle lotsas i svenska farvatten – allt för att minimera risken för att sjölederna skulle kunna kartläggas av fiendemakter. Detta innebar att alla fartyg över en viss storlek måste ta hjälp av en lots för att trafikera svenska farvatten, såvida man inte hade ett särskilt tillstånd. I Oxelösund har det sannolikt funnits en lotsplats redan 1642, möjligen ännu tidigare. I och med införandet av lotsväsendet 1667 fick emellertid lotsen en starkare och mer formell roll, då lotsaren blev utstationerad av kronan. Bostället för lotsarna och deras familjer har skiftat. Från 1683 och i 150 år framåt utgjordes det av Oxelö hemman, som låg vid nuvarande Oxelö förskola vid Oxelövägen, och Stora Hummelvik som låg på Brannäshalvöns södra sida. Vid denna tid sträckte sig Oxelöviken ända in till Frösäng, vilket förklarar Oxelö gårds läge. Viken fylldes igen med schaktmassor i slutet av 1950-talet i samband med järnverkets expansion och idag återstår bara den damm där kommunens reningsverk idag ligger. I samband med detta revs även Stora Hummelvik vars läge idag helt upptas av industrimark.

Oxelö hemman tillhörde godset Stjärnholm som bildats 1638. På hemmanet bodde lotsarna som också brukade de omgivande åkermarkerna. I slutet av 1700-talet var lotsarna uppdelade på stationerna Oxelö, Hummelvik och Oxelösund, det som idag är Gamla Oxelösund. Oxelö hemman blev med tiden en liten by och beboddes av omkring 100 personer. Godsägaren på Stjärnholm hade under hela 1700-talet försökt få bort lotsarna, eftersom de inte gav så stora inkomster och heller inte hjälpte till med dagsverken på godset. När lotsarna vid Oxelö hemman blev fler behövde dessa mer mark att odla på, vilket gjorde att en tio år lång process om rätt till nyodling inleddes. Genom en dom 1845 förlorade dock lotsarna processen och blev tvungna att flytta från Oxelö hemman. Lotsarna vid Oxelö och Stora Hummelvik blev hänvisade till ett nytt område vid Breviken där torpet Brevik låg. Stora Hummelvik friköptes vid samma tid av en före detta lots och övergick till att bli en renodlad jordbruksen-

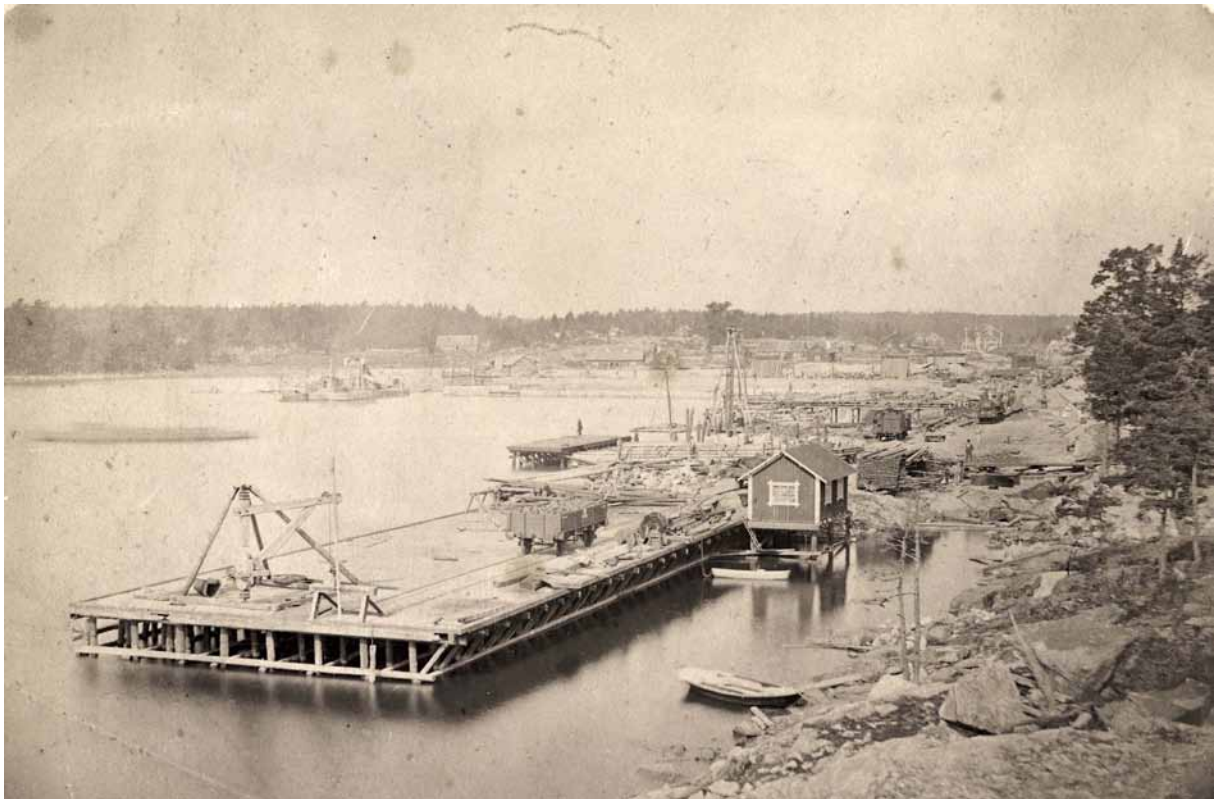

Oxelösunds första hamn. Bilden är tagen av August Kling, troligen 1877. Hamnen invigdes detta år men var ännu inte helt färdigställd. I bakgrunden syns hus tillhörande lotsarna som ännu fanns på platsen innan de flyttade till Sandviken. SLM M022598

het. Baron de Geer vid Stjärnholm blev dock skyldig att uppföra sju nya bostäder för lotsarna i Brevik. Med tiden växte också Brevik upp till ett litet samhälle. Lotspassningen från fastlandet skedde från en stege på berget mellan Brevik och Gamla Oxelösund. Den huvudsakliga lotspassningen var dock lokaliserad till Hävringe.

Lotsarna blev dock inte långvariga i Brevik. Från 1878 blev de åter tvungna att flytta i samband med att järnvägen och hamnen anlades i Breviken. Denna gång blev de hänvisade till Sandviken väster om det som idag utgör Gamla Oxelösund. Sedan dess är det här lotsverksamheten i Oxelösund har varit belägen. Gamla Oxelösunds äldre bebyggelse är därför starkt förknippad med lotsarna som bebodde platsen, men också av den ökade sjöfarten.

Stjärnholm

Stjärnholm som större gård och sedermera säteri grundades 1638 av den under samma år adlade hovrådet Johan Månsson Silfverstierna. Gården omfattade då större delen av nuvarande Oxelösunds kommuns mark. Gården, som från början hade namnet Nygård, döptes efter Silfverstiernas död om till Stjärnholm. Silfverstierna hann bara anlägga två flyglar innan han dog, och den första manbyggnaden uppfördes därför av hans dotter Anna Maria och dennes make generaltullförvaltaren Vilhelm Drakenhielm 1660. Under Drakenhielms tid uppfördes även kyrkan som ett gårdskapell och enligt uppgift det stora spannmålsmagasinet som ännu finns kvar. Vilhelm Drakenhielm dog 1676 och hans änka gifte då om sig med Mårten Lindhielm som även han blivit adlad. Lindhielm lät plantera lindarna i allén som finns framför slottet och uppförde också den stora ladugårdsfyrkanten grundlagd på pålar i den sanka marken. Slottet klarade sig undan de rysshärjningar som drabbade ostkusten 1719 men brann ned av vådeld 1733. Den nuvarande slottsbyggnaden stod klar 1748. I samband med slottsbyggandet uppfördes också den tegellada med tegelugn som finns i öster och även en kalkugn i närheten av Lastudden. I tegelladan tillverkades teglet som användes till slottsbygget och även en stor mängd av det taktegel som idag ligger på slottets och ladugårdens tak. Kyrkan vid Stjärnholm blev församlingskyrka år 1750.

Rysshärjningarna 1719

När ryssarna angrep och plundrade den svenska ostkusten under sommaren 1719 saknades militärt försvar i Oxelösund, eftersom skansen vid Gamla Oxelösund var övergiven. Bebyggelsen i socknen

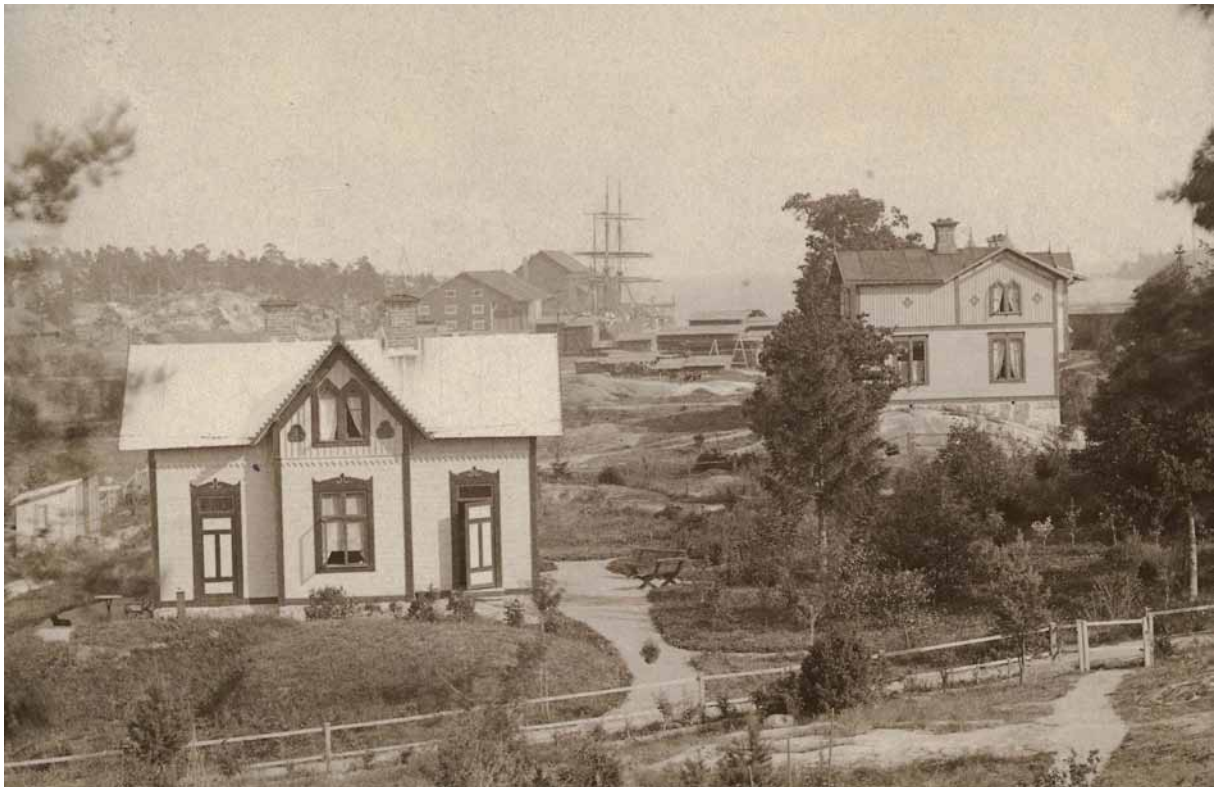

Oxelösund omkring 1880. Närmast i bild syns Villan 1 och Villan 2 som låg på Villabacken. I bakgrunden den nyligen anlagda hamnen i Breviken med ett segelfartyg vid kajen. Notera den snedställda stegen till vänster om hamnmagasinen som användes av lotsarna för lotspassningen. Foto August Kling. SLM M022491

bestod då förutom Stjärnholm och krogen i Gamla Oxelösund av ett antal gårdar. Nyköping drabbades hårt av ryssarnas härjningar då så gott som hela staden brändes ner, men bortsett från ett par gårdar vid Oxelö, krogen i Oxelösund och ett fåtal byggnader vid Källstugan och Stjärnholm så brändes inte så många hus i Oxelösundstrakten. De största förlusterna räknades istället till plundring av kreatur och lösöre där i första hand Stjärnholm, Stora Bene och Oxelö var drabbat. Krogen återuppbyggdes senare och den byggnad som står på platsen idag är troligen huvudsakligen uppförd under slutet av 1770-talet.

Ångbåts- och järnvägstrafiken

Under 1820-talet startade den första ångbåtstrafiken och Oxelösund blev transithamn för resande och varor till Nyköping. Oxelö krog blomstrade och fick snart status som gästgivargård. Resan vidare till Nyköping sköttes med roddbåtar, ofta rodda av krogpigor eller ungdomar från orten. Ångbåtstrafiken ökade stadigt och det moderna industrisamhället krävde snart en effektivare transportlösning för råvaror och produkter. Första steget var en landsväg till Oxelösund på 1850-talet, men projektet ledde inte till ökad effektivitet. Det som kom att förändra stadens utveckling i en positiv riktning var istället järnvägen.

På 1870-talet tog en rad mindre gruv- och järnvägsbolag initiativ till byggandet av en privat järnväg mellan Oxelösund och Bergslagen. Huvudmotivet var att få en lämplig exporthamn för Bergslagens rikedomar av trä och malmer. Planer hade funnits redan på 1860-talet men de hade fått skjutas på framtiden på grund av dåliga tider. Under åren 1873-1874 köptes halvön Oxelö in från Stjärnholmsgodset av det nybildade bolaget Oxelösund-Flen-Wästmanlands Järnväg (OFWJ) för anläggandet av järnvägen. Den 2 september 1877 invigdes OFWJ:s järnväg tillsammans med hamnen av kungen. Hamnen var dock ännu inte helt färdigställd. Till en början exporterades i första hand trävaruprodukter, då malmen från gruvorna i Bergslagen hade en relativt hög fosforhalt vilket gjorde den svår att förädla. Metoder för att tillverka dugligt järn och stål av den fosforhaltiga malmen utvecklades dock allteftersom vilket gjorde att transporterna och exporten ökade successivt. Utöver järnmalmen som fraktades från gruvorna importerade det nya bolaget även kol som gick tillbaka till gruvindustrin i Bergslagen.

Järnvägen innebar helt nya möjligheter och blev startskottet för det som idag är Oxelösund. I och med OFWJ:s markinköp i början av 1870-talet, kom senare Trafikaktiebolaget Grängesberg-Oxelösund, även kallat TGO, att äga och kontrollera framväx-

Oxelösunds järnvägsstation med det gamla stationshuset uppfört 1877. Huset revs någon gång på 1960-talet. I bakgrunden syns bebyggelsen vid Hamngatan som ledde ner till hamnen. SLM BF04-1286

Järntorget någon gång kring sekelskiftet 1900. OFWJ:s båda byggnader vid torgets västra sida innehöll stinsbostäder, och personal vid järnvägen. De revs 1969 för att ge plats åt vårdcentralen som idag finns på platsen. SLM BF04-1286

Malmgatan intill Salutorget i Oxelösund någon gång i början av 1900-talet. Barnen har ställt upp sig för fotografen på en lugn gata utan trafik. Gatstensbeläggning saknas ännu, med undantag för rännstenarna. B-skolan kan anas bakom ett träd. Trädet är en ek, planterad som ett vårdträd av bagaren Alfred Svensson 1887. Vårdträdet finns kvar framför entrén till Hemköp. SLM M022418

ten av staden. 1896 bildades TGO, vilket i praktiken innebar en sammanslagning av gruvbrytningen och järnvägen under OFWJ. Genom denna sammanslagning kunde gruvbolaget bättre konkurrera med gruvorna i Gällivare.

En järnvägsstation och ett stationshotell uppfördes och hamnen byggdes ut i etapper. De svåra missväxtåren i Sverige under 1800-talets andra hälft gjorde att många fattiga och nödställda lockades till orten med löften om arbete i hamnen, brädgården eller på Krooks Oljeupplag som hade anlagt sina oljecisterner längst ut vid hamninloppet runt år 1900. Arbetarna till hamnen rekryterades i stor utsträckning från den kringliggande landsbygden och socknarna längs järnvägen. Redan två år efter invigningen av järnvägen upptog kajerna i hamnen en sträcka av dryga 40 meter och strax efter sekelskiftet 1900 fanns både hamnkontor, tullvaktstuga och inte minst 14 storslagna ångkranar på Brevikens norra strand, varav en hade en lyftkraft på 20 ton.

Sommarnöjen och badhusepoken

Samhället runt järnvägsstationen växte med en ökad befolkning som till stor del bestod av hamnarbetare. Gamla Oxelösund beboddes fortfarande främst av lotsar och personer vars försörjning var kopplad till sjöfarten och fisket. Från 1870-talet kom emellertid bebyggelsen där och på höjderna runt Breviken att bestå av en ny typ av villor - sommarnöjen. Järnvägen och ångbåtarna innebar nämligen att en ny grupp hade fått upp ögonen för Oxelösund och under 1800-talets sista årtionden uppfördes flera ståndsmässiga trävillor av rika borgare från närbelägna städer. I Oxelösund kunde de söka rekreation med sunda, friska bad och ägna sig åt nöjen som kappsegling och krocketspel. Villorna utformades enligt tidens ideal med oregelbundna planlösningar, glasverandor och träfasader rikt dekorerade med snickarglädje.

På en liten holme i det som idag kallas Badhusviken byggde TGO ett varmbadhus på 1880-talet och tio år senare uppfördes även ett kallbadhus. 1885 initierades ett badhotell av banmästare Adolf Murray. Hotellet var stort, luxuöst och välordnat med över fyrtio gästrum, societetslokal och restaurang i en parkliknande miljö, placerat bland sommarvillorna vid Brevikens strand. Badlivet skulle emellertid inte bli långvarigt och redan vid 1910-talets slut hade societeten tröttnat på bullret från den växande hamnen.

Oxelösunds varm- och kallbadhus någon gång i början av 1900-talet. Varmbadhuset närmast i bild uppfördes 1886 och tio år senare uppfördes kallbadhuset som skymtar i bakgrunden. Varmbadhuset revs 1915 men kallbadhuset fick vara kvar till 1946. SLM M021434

År 1915 revs varmbadhuset och kort därefter stängdes badhotellet ned för gott. Kallbadhuset, som drevs i kommunal regi in på 1930-talet, fick stå kvar till 1946 då det också revs. På badhotellområdet och i Villabacken där sommarvillorna låg finns idag få byggnader bevarade. Mest känt är kanske Percy Thams stora träpalats från 1901 som innehöll både kontor och bostad, Thams villa.

Stadsplan och municipalsamhälle

En första stadsplan för stationssamhället upprättades 1896-97 av Oskar B Dehne på uppdrag av TGO. I planen fick den nya bebyggelsen mer ordnade former än den tidigare bebyggelsen, som mer hade placerats ut efter behov. Gatunätet utformades enligt ett linjärt rutmönster med avvikelsen att de västra delarna vinklades något och lades parallellt med Gamla Oxelösundsvägen. 1908 utlades en ny stadsplan vilken förändrade gatusträckningen i de ännu obebyggda delarna av den äldre stadsplanens utkant. De nya gatusträckningarna gjordes istället slingrande och oregelbundna enligt tidens ideal vilket bland annat syns i Höjdgatan och Villagatan. Gatunät och tomtindelning har sedan dess i stort sett behållit sin utformning, med några undantag från slutet på 1950-talet.

Oxelösund blev år 1900 municipalsamhälle och hade då en befolkning om cirka 1200 invånare. Flera områden inkorporerades i det nybildade samhället, såsom villatomterna Högklint och Brevikslund som låg i Femöresunds östra del. Järnverket låg utanför samhällets gränser fram till 1938. TGO hade då anlagt gator och ledningssystem, byggt hotell och anställt läkare och polis samt svarade för vattenförsörjningen, avlopp och elektricitet. En frontfigur i industrisamhället var Percy Tham, son till chefen vid TGO Vollrath Tham. Percy Tham startade 1895 ett speditionsföretag med import av bland annat kol och cement, samt egen export av järnmalm och virke.

Några egentliga gator fanns inte vid municipalbildningen, utan endast ett par något så när farbara genomfartsvägar. Gatuarbetena påbörjades emellertid

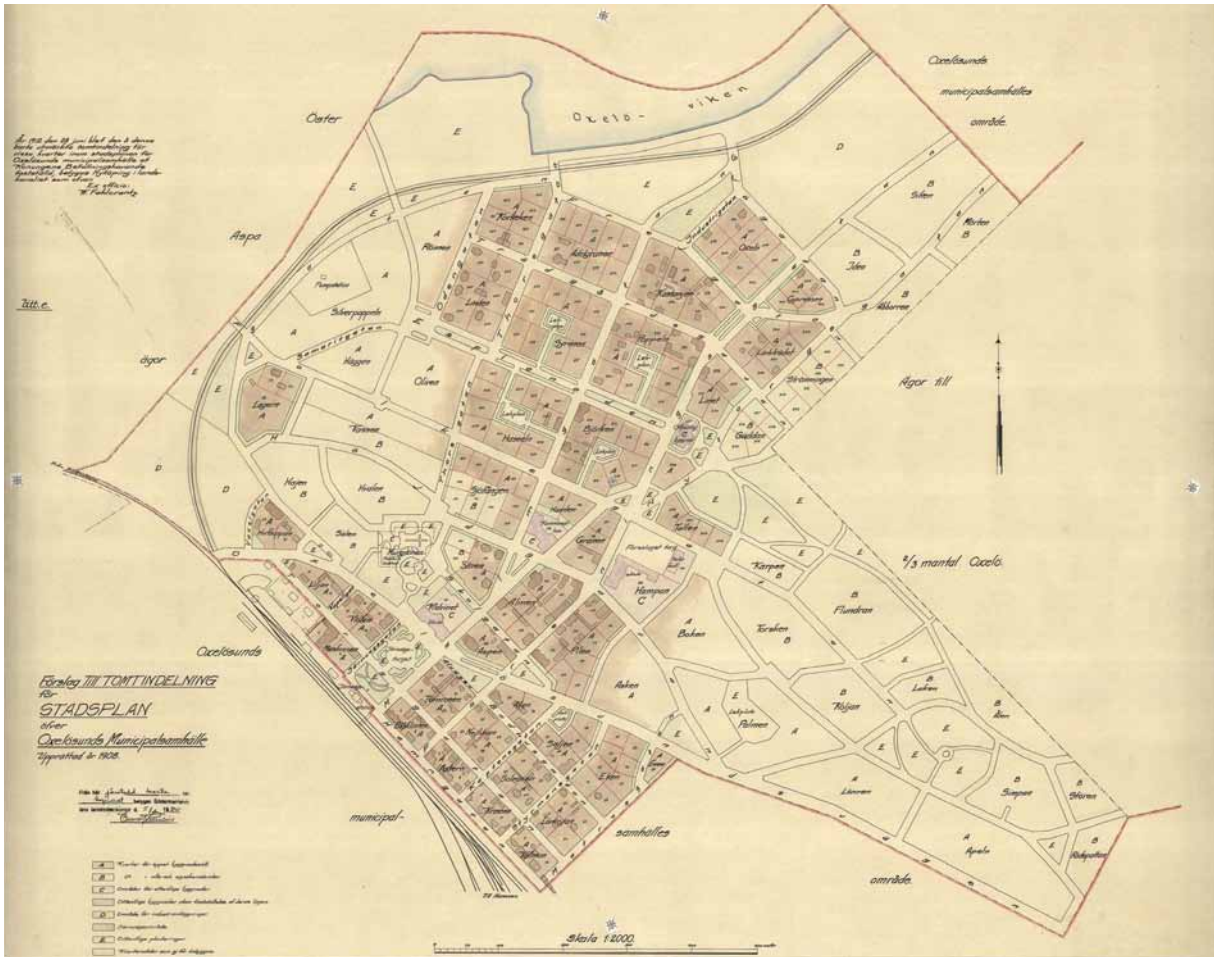

Förslag till stadsplan daterad 1908. På kartan syns den hittills uppförda bebyggelsen tydligt vilken sträcker upp över de norra delarna av centrum. Den tidigare stadsplanens rutnät har ändrats till att i de obebyggda delarna få mer slingrande gatusträckningar. Lantmäteriet 0481K-LITT D.

genast och pågick tidvis under åren 1900-1914. Den huvudsakliga gatureglerings utfördes under åren 1920-1924, då även trottoarer och rännstenar anlades. Under åren 1933-1936 byggdes ytterligare några gator och de övriga gatorna förbättrades. Gatuarbetena utfördes i allmänhet som nödhjälpsarbete, liksom grävningen av Femörekanalen 1920-21. Nödhjälpsarbetare var personer som inte hittat eget arbete och som tilldelats en arbetsuppgift av staten. Om de tackade nej, blev de helt utan ersättning.

Ett modernt samhälle växer fram

I och med industrialiseringen av Oxelösund under slutet av 1800-talet och 1900-talets första decennier ökade befolkning, service och bebyggelse stort i staden. Oxelösund ingick i Sankt Nicolai socken, men 1862 bildades Nikolai landskommun, där orten Oxelösund ingick.

Vattenfrågan var tidigt ett problem då det visade sig omöjligt att skaffa fram vatten från nära håll, varför vattnet transporterades med järnvägen. En brunn anlades därför vid Bränn-Ekeby ca 13 km från Oxelösund och en vattenledning drogs fram, till stor del i svår terräng. Vattnet pumpades därifrån till Oxelösund och fram till det vattentorn som hade uppförts 1899. 1905 förlängdes vattenledningen till Väderbrunn och blev då mer än 20 km lång.

Ortens första skola, som kallades skolhus A, eller A-skolan, byggdes intill Salutorget 1887 och utgjordes av en 1 ½ vånings träbyggnad med dekorativ panelarkitektur och hög granitsockel. 1899 byggdes ytterligare en skola, B-skolan, efter samma modell som den första, vilken även kom att innehålla stadskyrkans första gudstjänstlokal - S:t Botvidssalen. 1905 uppfördes C-skolan men i takt med stadens expansion och befolkningstillväxt blev även dessa skolhus otillräckliga, vilket gjorde att D-skolan uppfördes vid Föreningsgatan 1917-1918. D-skolan skulle dessutom kunna byggas till vid behov. Av dessa skolor finns idag C- och D-skolan kvar.

Industrialiseringen av Oxelösund och de arbetare som flyttade till staden satte också sina fysiska spår. 1912 fick municipalsamhället sin första brandstation. Nykterhetsloger och frikyrkoförsamlingar slog upp sina portar och 1922 invigdes den nya Sjömanskyrkan i centrum. Arbetarrörelsen med stöd från Hamnarbetarnas

Hamngatan i början av 1900-talet som gick från järnvägsstationen till hamnen. De engelskspråkiga skyltarna skvallrar om Oxelösunds internationella prägel som hamnstad. Källmanska huset med de karakteristiska trapporna och inglasade burspråket uppfördes 1903 men revs tillsammans med de övriga husen längs Hamngatan under 1960-1970-talet för att ge plats åt Prismanparkeringen. SLM P2017-0306

fackförening började planera för Folkets park 1902 och arrenderade mark från TGO för bygget.

Hamnarbetare gick samman och startade en kooperativ andelsförening för att pressa ned de höga matpriserna och år 1900 var därmed Oxelösunds första Konsumförening bildad. 1907 flyttade verksamheten till det i egen regi uppförda huset vid Föreningsgatan. För att minska arbetarnas matkostnader genom möjlighet till egen trädgårdsodling togs också 1908 initiativet till en Koloniförening. Ett stycke land intill järnvägen i Dalgångsområdet arrenderades från TGO och 53 odlingslotter om 200 kvadratmeter vardera delades upp. I och med första världskriget blev efterfrågan på lotterna stor och området utökades ytterligare. Idag finns bara en liten del av det forna koloniområdet kvar. Större delen av kolonistugorna flyttades till ett nybildat koloniområde på Jogersö när motorvägen byggdes.

Oxelösunds kyrkogård byggdes 1926-1930 efter ritningar av arkitekten Gunnar Asplund, mest känd för sitt arbete med Skogskyrkogården i Stockholm. 1938 stod gravkapellet klart, även det ritat av Asplund, i ett för arkitekten mycket typiskt utförande.

Oxelösunds järnverk och nya bostäder

Oxelösunds Järnverk började uppföras 1913 och togs i drift 1917. Järnverket hade starka band till TGO eftersom både industrimarken, råvaran och transporten köptes från gruvbolaget. Järnverket bestod till en början av en masugn och ett koksverk. Järnverket var vid öppnandet Sveriges första med en koksmasugn. Tidigare hade tackjärnet framställts med hjälp av träkol. 1928 startades Oxelösunds glasverk med Sveriges första maskinglastillverkning. Genom glastillverkningen kunde man tillvarata stora mängderna gas från koksverket.

En egnahemsförening bildades på 1910-talet, varigenom hus uppfördes under 1910–20-talen, de första längs Nytorgsgatan. Villabebyggelse i till exempel Dalgången och längs Folkegatan och Sundsörsvägen växte sedan fram under 1920- och 30-talen. Flera nya bostadsområden tillkom under 1930–40-talen och stadsplanen från 1897 reviderades därmed 1941 av länsarkitekt Arvid Stille. Genom arbetarrörelsens kamp för rätten till allmän semester blev begreppet fritid något som inte bara var förunnat de övre samhälls-

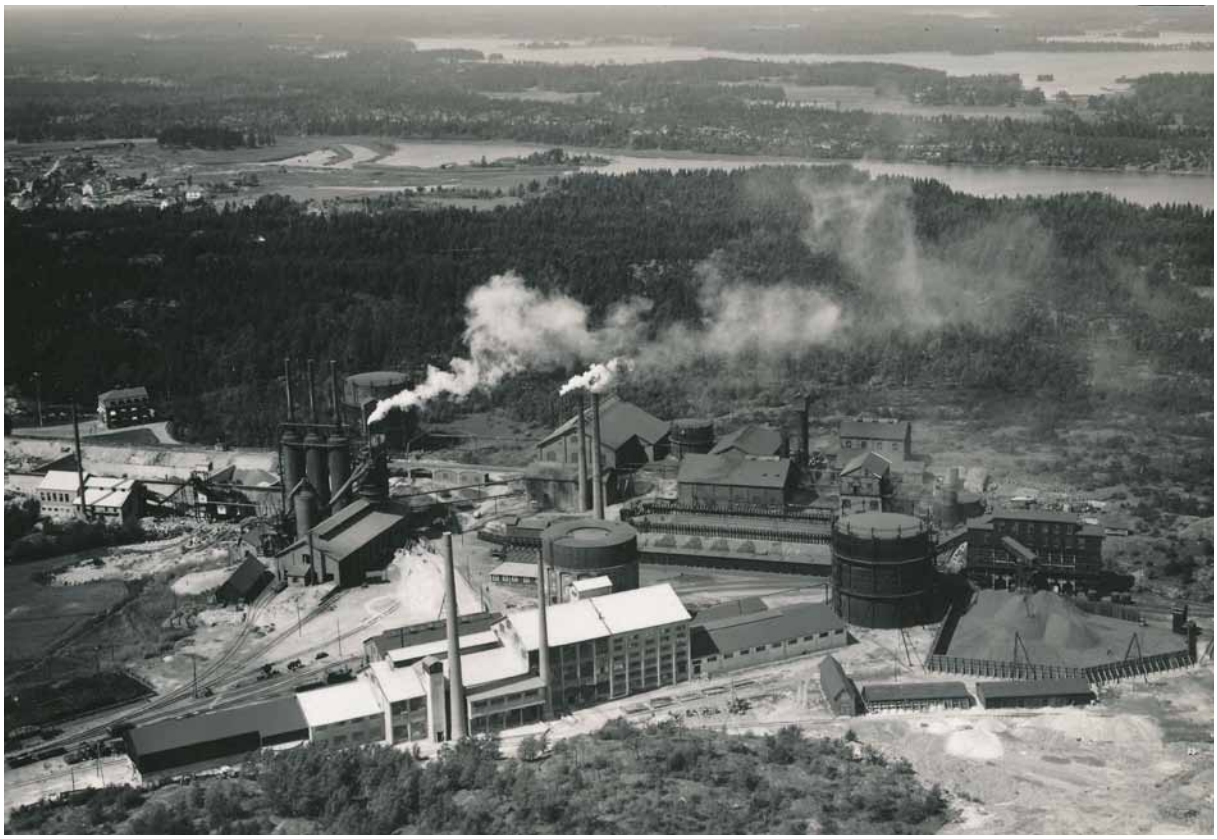

Oxelösunds järnverk någon gång omkring 1920. Järnverket var självförsörjande med eget gasverk och vattentorn. I bakgrunden syns Oxelöviken som ännu sträcker sig långt in och en del av stadsbebyggelsen till vänster om denna. SLM BF04-3583

skikten och under 1930–40-talen började fritidshusområden byggas på till exempel Femöre och Jogersö.

AB Centrifugalrör startades 1947 med industriell tillverkning av gjutna vatten- och avloppsrör, något som varit en bristvara under kriget. Bolaget som ägdes av AB Gustavsbergs fabriker drevs framgångsrikt i Oxelösund och var en stor arbetsgivare fram till 1993, då tillverkningen flyttades till Kina.

Oxelösund blir stad

År 1950 övergick municipalsamhället Oxelösund till att bli stad med dryga 5000 invånare, då samhället och området runt omkring bröts ut från Nikolai landskommun. Sveriges till ytan minsta stad. TGO hade fram till stadsbildandet fortfarande haft viss kontroll över servicefrågor som vatten, avlopp och el och var ännu en stor markägare, men i och med den nya stadsförvaltningen överläts mycket till staden. Oxelösund växte och bostadsbyggandet fortsatte. Efter andra världskriget hade den kommunala bostadsstiftelsen Oxelösundshem bildats och från 1950 uppfördes en rad punkthus väster om vattentornet. 1952 övertog staden ansvar för gator, mark, vatten och avlopp från TGO. År 1956 invigdes Folkets hus intill Järnvägsparken, före detta Salutorget, på samma plats som Oxelösunds första skola, A-skolan, tidigare låg.

Kyrkan vid Stjärnholm, som från början varit slottskapell, blev församlingskyrka för Nicolai socken år 1936. Efter att Oxelösund blivit stad bildades 1953 Oxelösunds församling, som tidigare varit en del av S:t Nicolai församling. Den nya staden och församlingen behövde en ny egen kyrka, och vid första advent 1957 invigdes således stadens första kyrka på berget bakom Järnvägsparken - S:t Botvid. Kyrkan ritades av arkitekt Rolf Berg och gavs ett modernt formspråk med ett 57 meter högt klocktorn, ritat för att likna en klockboj. Kyrkan fick på grund av att den uppfördes helt i betong smeknamnet Sankta Cementa.

Järnverkets tillväxt driver på planerna

TGO bytte namn till Gränges AB och 1955 köpte bolaget aktiemajoritet i Oxelösunds Järnverk. 1957 tillkännagav Gränges AB sitt beslut om utbyggnad av järnverket. Man beslutade att uppföra ett nytt tekniskt avancerat stålverk, ett valsverk samt en utbyggnad av det befintliga järnverket. Huvudprodukten skulle vara grovplåt, huvudsakligen för fartygsbyggnation. Satsningen förväntades innebära en rekordhög befolkningsökning och förberedelser för en massiv samhällsbyggnad påbörjades av de styrande i staden. Järnverket hade då en personalstyrka på 700 personer vilken beräknades uppgå till 2 300 efter utbyggnaden. Motsvarande siffror för kommunens befolkning beräknades öka från 6 000 till 12–13 000 invånare 1961. Sammanlagt skulle det därför behöva byggas 3 500 bostäder fram till 1965. Frågor väcktes tidigt om hur man skulle kunna skapa fler arbetsplatser för kvinnor som motvikt till den mansdominerade tyngre stålindustrin. Till 1970 var förväntningarna på samhällsexpansionen ännu större då befolkningen väntades bli upp emot 20 000. I beräkningarna ingick då ytterligare utbyggnader av stålverket och följdeffekter inom andra delar av samhället. Stadens befolkning kom dock aldrig att uppnå de höga prognoserna.

Samhällets expansion

År 1959 hade en generalplan för Oxelösund utarbetats i rekordfart för att anpassa samhället till den expanderande industrin och stadens förväntade befolkningsökning. Generalplanen upprättades av arkitektfirman Curman och Gunnartz under ledning av Jöran Curman. I generalplanen fastställdes dispositionen av bostäder, industri, service och fritidsområden. Planens huvuddrag gick ut på att industrins utveckling koncentrerades mot nordost, flerfamiljshus i nordväst och enfamiljshus i väster. Stjärnholms och Sundas gårdar förvärvades av staden 1960.

1968 reviderades generalplanen och gav då ytterligare utrymme för industrin att expandera, framförallt åt norr vid Brannäs. Tidigare utpekad industrimark togs dock bort vid Vivesta och norra Femöre. För att det massiva bostadsbyggandet skulle komma till stånd behövdes även bostäder till byggnadsarbetarna. Bostäderna utgjordes av monteringsfärdiga hus inköpta av järnverket 1958. Dessa placerades i tre anläggningsbyar; Malmbyn norr om samhället samt Järnbyn och Stålbyn i närheten av Gamla Oxelösundsvägen i söder. De flesta av husen flyttades 1963 till det nyanlagda Sundaområdet, och byggdes om till permanenta bostäder eller användes som provisoriska skol- och fritidslokaler.

De två generalplanerna från 1959 och 1968 möjliggjorde en stor bebyggelseexpansion i Oxelösund. Bygget påbörjades i de centrala delarna där gator och ledningar redan fanns klara. I centrum uppfördes både EPA- och Domusvaruhus samt vårdcentral, bibliotek,

ny brandstation och hotell. För att kunna möta den större mängd bilar som skulle passera genom centrum, gavs Föreningsgatan en ny sträckning. Denna skulle då anslutas till den nya järnvägsbron som stod klar 1963. En annan stor förändring var den nya motorvägen från Nyköping som byggdes i två etapper. Etapp ett från Hamnbron till kommungränsen invigdes 1967, och etapp två stod klar 1969.

En mängd nya bostadsområden med flerfamiljshus, kedje- och radhus, enfamiljsvillor och egna hem tillkom under 1960–70-talen. Efter bostadsbebyggelsen i centrum stod klar växte område på område ut från stadskärnan. Frösäng, Ramdalshöjden, Vallsund, Sundaområdet, Peterslund, Danvikshagen ända bort till Inskogen. Vid Inskogen fick dock de omfattande planerna krympas efter att efterfrågan i slutet på 1970-talet sjunkit. Fritidshusområden på bland annat Femöre och Jogersö förtätades med fler stugor och nya fritidshusområden tillkom. Gemensamt för de nya bostadsområdena var att principen om trafikdifferentiering skulle gälla så långt det var möjligt. Detta gjorde att Oxelösund 1967 hade nära två mil cykelvägar, vilket gjorde att man kunde ta sig från Sundaområdet i väster till järnverket i öster utan att behöva korsa någon trafikled.

Stadens utveckling planerades tidsenligt med ingenjörsmässighet i detalj och planerna hölls i rullning med hjälp av utförliga inkomst- och utgiftsprognoser över stadens behov. Under 1960-talets andra hälft innehöll prognoserna bland annat både nya låg-, mellan- och högstadieskolor samt tre nya barndaghem. Skolorna byggdes i rekordfart, vissa som mer tillfälliga lösningar av prefabricerade byggelement som t. ex. Häggenskolan. Yrkesskolan – det som sedermera skulle komma att bli gymnasieskolan och Campus – uppfördes 1962.

Ålderdomshemmet byggdes ut och en sporthall med badhus planerades vid Ramdalen och stod färdig 1971. Sportanläggningen var tänkt att komplettera den bara tio år äldre Frösängshallen. Satsningen på sport- och fritidsanläggningar var ett viktigt och medvetet grepp från den kommunala planerarsidan, eftersom befolkningsökningen innebar att staden även fick fler unga invånare. Den gamla Malmvallen som invigdes på 1940-talet hade fått ge vika för industrimarkens utvidgning, något som också motiverade behovet av de

Flygbild över centrums norra del 1962. Den äldre bebyggelsen som tidigare fanns här har på några få år nästan helt ersatts av flerbostadsbebyggelse i tre våningar och ett antal punkthus. I bakgrunden syns den nyligen färdigställda sötvattensdammen som är det som blev kvar av Oxelöviken efter den igenfylldes. Till höger om den syns även Malmbyn med uppradade bostadsbaracker för anläggningsarbetarna. Husen flyttades senare och blev villor i Sundaområdet. SLM BF04-1703

nya anläggningarna. Oxelösunds kommun bildades 1971, då Oxelösund blev centralort i den nya kommunen. 1978-80 anlades ett fjärrvärmenät vilket utnyttjade överskottsvärmen från järnverket.

Sanering av stadskärnan

I samband med Gränges AB:s utbyggnadsbeslut utarbetades en saneringsplan för stadskärnan för att möjliggöra modern flerbostadsbebyggelse. Saneringarna påbörjades redan 1957, och man beräknade på sikt att ytterligare 4 000 personer skulle kunna flytta in i moderna flerfamiljshus i centrum. Detta innebar att mer eller mindre all 1800-talsbebyggelse i centrum revs, vilket utgjorde en stor del av stadskärnan. Affärsgatan Hamngatan längs järnvägsspåret revs i sin helhet, liksom stadens första järnvägshotell. Den äldre stationsbyggnaden hade rivits i slutet av 1930-talet. I generalplanen 1959 bedömdes ytterligare byggnader vara ”saneringsmogna”, bland annat de nationalromantiska trävillorna runt Breviken och i Villabacken bakom lokstallarna, varför de också så småningom revs. En bidragande faktor till detta var även att tomterna i fråga fortfarande arrenderades från TGO med korta arrendeavtal. Detta gjorde att några av villaägarna kände osäkerhet för framtiden och önskade bli inlösta.

I norra delen av centrum skedde den största omvandlingen. Samtliga av de äldre arbetarbostäderna som uppförts kring sekelskiftet 1900 för hamnarbetare och anställda på järnverket revs till förmån för nya flerbostadshus. På bara några få år förändrades stadsbilden totalt. Det var bara de äldre villaområdena som klarade sig från rivningarna, med undantag av några hus vid Folkegatan och närmast järnverket i norr. I slutet på 1960-talet var stadssaneringsplanen i stort sett genomförd. Oxelösund låg då som nummer tre av de kommuner i Sverige som rivit mest av 1800-talsbebyggelsen jämfört med före 1960. Rivningarna kom dock att fortsätta även under följande decennium.

För den äldre bebyggelsen i Gamla Oxelösund hade de styrande i staden inledningsvis antagit ett annat förhållningssätt och ett kulturreservat med tydlig bevarandeambition inrättades. Redan i 1968 års revidering av generalplanen stod det dock klart att Gränges AB:s industriområde förväntades expandera i sådan grad att de gamla lotsbostäderna, sommarvillorna och sjökrogen i Gamla Oxelösund också behövde rivas. Som

Domusvaruhuset under uppförande 1963. I bakgrunden syns EPA-varuhuset invigt 1961 och till vänster skymtar Folkets hus. Foto: Ulf Ingvar Wallnér. Bild från Oxelösundsarkivet, Bild ID 012079

en förberedelse för detta hade staden under 1960-talet köpt upp ett antal villor, samt Sjöfartsverkets mark som bland annat omfattade ett 30-tal arrendatorer och lotsstationen, allt i gamla Oxelösund. Gamla lotskontoret revs 1967 i samband med att mark- och husköpen startade. Tanken var att underlätta för industrins fortsatta expansion, något som dåvarande kommunalråd Sven Zetterström bedömde vara en förutsättning för stadens utveckling. Planerna var därmed fastställda men något slutgiltigt genomförande var ännu inte aktuellt under 1970-talets första hälft. 2004 upprättades en detaljplan för Gamla Oxelösund, då bebyggelsen i den västra delen gavs juridiskt skydd.

Konjunktursvängningar & utvecklingen till idag

Vid slutet av 1970-talet hade industrin ännu inte expanderat i den grad man förväntat. Gränges AB hade haft stora ekonomiska förluster under mitten av 1970-talet och vid årsskiftet 1977/78 övertogs bolaget av staten genom Svenskt Stål AB – SSAB. Konjunkturen och stålkrisen under 1970-talet, teknisk förnyelse och rationaliseringar påverkade utvecklingen inom industrin vilket fick stora effekter på hela samhället. Oxelösund som i början av 1970-talet nått sin topp vad gällde befolkningsantal med drygt 15 000 invånare fick i och med industrins nedgång och personalnedskärningar nu en nedåtgående kurva vad gällde invånarantal och ekonomisk tillväxt. Genom järnverkets rationaliseringar skulle personalstyrkan minska med sammanlagt 1 200 personer mellan 1975 och 1983.

Ytterligare arbetstillfällen försvann i samband med glasverkets avveckling. Rivningsplanerna i Gamla Oxelösund lades på is och under 1980- och 90-talen byggdes betydligt mindre i kommunen. Från 1980 minskade kommunens befolkning stadigt för att nå sin bottennotering år 2000 med 10886 invånare. Befolkningsminskningen ledde snart till ett överskott av bostäder. Detta i kombination med hög arbetslöshet och en väl utbyggd kommunal service gjorde att AMS 1981 beslutade att placera en flyktingförläggning i ett av flerbostadshusen vid Ramdalshöjden. Anläggningen var tänkt att vara tillfällig men användes fram till 1996 för flyktingar från bland annat Bolivia, Chile, Polen och Jugoslavien. Under 1980- och 1990-talen revs ett antal flerbostadshus i Frösäng, Ramdalen, Centrum och punkthusen vid Thulegatan med hänvisning till bostadsöverskottet. En del hus byggdes om till mer småskaliga enheter eller till kontor. Skolor ombildades och slogs ihop, Frösängsskolan och Isbergsgymnasiet blev Brevikskolan, och 2005 revs Häggenskolan som låg intill Häggenkyrkan.

Industrin hade det fortsatt tufft under 1990-talet. Efter stora förluster under lågkonjunktur och en vikande marknad lade AB Centrifugalrör ner sin tillverkning 1992. Grängesbergsgruvan lades ner och i början av år 1990 gick därmed det sista malmtåget från Grängesberg till Oxelösund. Trots detta har SSAB ändå fortsatt vara en stor arbetsgivare, inte bara inom kommunen utan även med arbetskraft från närliggande orter såsom Nyköping. År 2008 var drygt 2 400 personer anställda vid SSAB i Oxelösund. Idag är det åter bostadsbrist i kommunen, och nya byggprojekt planeras och genomförs därför på flera håll. En ny skola är planerad vid Häggenskolans gamla plats.

rmanlands Nyheter Fredagen den 19 mars 1965 5

Lotsåldermansstuga i Oxelösund rives

Den syrenomkransade stugan från 1700-tal idyll sommartid.

Den gamla lotsåldermansstugan i Gamla Oxelösu Meningen var att man skulle försöka konservera d stutet av 1700-talet till eftervärlden. Tyvärr har d i huset är i så dåligt skick att det inte går att

— Renovering av den gamla byggnaden är en fråga om kostnader, säger mästerlots Karl-Gustaf Sundström. Hela frågan om Gamla Oxelösund ligger ju i stöpaleven eftersom industrianläggningarna tränger sig på. Om garanti kunnat lämnas för att stugan skulle få vara kvar längre tid hade man säkert satsat på en upprustning. Nu måste den gamla stugan, en av Oxelösunds allra äldsta, tyvärr försvinna. Därmed försvinner också en gammal skärgårdsidyll.

— Reteckningen lotsåldermansstuga är egentligen felaktig, säger mästerlots Sundström vidare. Namnet har

sannolikt uppk ålderman bodd 1860. En sådan gångare till Men anknytni stugan haft se till våra dagar

Dräktelkamm miktige att b huset och avg vecka.

Första stadshuset skall nu rivas
Lämnar plats för bostadskvarter

SN 3.1.75

"Gamla brandstationen", som var Oxelösunds första "stadshus", ska inte stå kvar så länge till.

Annu ett kapitel slutskrivet vid Oxelösunds gamla "strög"

ar trevåningsbyggnaden jämnad

historia

till bottenvåningen var prima tim-, berättar fru Jansson vidare och ickarna klagade så smått över svå- h spika i kärnvirket.

nämnda kooperativa matlag hyrde gs Hamngatan. Ingången var l av huset. Ibland var det omkring om frekventerade serveringen, som anor.

om senare, Carl H Johanssons ma- a händer innan rörelsen upphörde. ributik fanns en tid i den del av vid Föreningsgatan, och även en der-Lindqvist, som övertogs av Hemtrevnad var de sista affärsdri-

n som värmestuga och "matbod" t pågått. Tomten kommer nu att eringsplats som finns mellan Torg-

Den gamla lotsbyn snart helt utplånad

SN 30/7-74

OXELÖSUND: Det allra sista huset i den gamla lotsbyn Sandviken i Oxelösund står nu inför sin förintelse. Huset är beläget vid småbåtshamnen vid Sandviken och nära den höga banvallen med järnvägen mot järnverket. Det ligger inbäddat i grönska och ser på avstånd ut som en riktig idyll. Nu är underhållet eftersatt, tydligen med tanke på rivningen. Det har köpts in av Gränges TGOJ för att så småningom utplånas, eftersom det ligger i vägen för företagets planer. Ända till förra sommaren har huset varit beboft av en dotter till förre överlotsen A W Sundström, som var bosatt där under en del av sin tjänstetid. Det har under sin snart hundraåriga historia upplåtits som bostad för överlotsarna, när dessa fanns kvar.

Överlotsbostaden uppfördes 1878 och är alltså 96 år. Den ingick i lotsbyn Sandviken, som byggdes på denna plats när man skulle bygga stora hamnen. Vid Breviken låg tidigare lotsbostäderna för Oxelösund, men när hamnen skulle anläggas måste de försvinna och då uppförde dåvarande lotsverket husen vid Sandviken.

Resterna av lotsbyn revs för ett par år sedan och nu återstår bara överlotsbostaden.

Inbäddad i grönska djupt un Järnverk ligger den gamla stu det bara är sk

S.N. 25/9-1968

Hus från sekelskiftet rivet

Den glupska grävmaskinen tar för sig av Rodénska huset vid Ankargatan.

OXELÖSUND: På tisdagen försvann ännu ett av stadens äldre hus, det Rodénska vid Ankargatan, tidigare Föreningsgatan. En grävmaskin fullbordade rivningsarbetet, som under ett par dagar var skådespel för stadens pensionärer och andra dagledige människor. I förra veckan revs två hus vid Höjdgatan, och den centrala stadsbilden är därmed åtskilligt förändrad.

Det nu rivna trevåningshuset av trä byggdes vid sekelskiftet av målarmästare Frans Oskar Rodén. Huset var det första vid denna del av Föreningsgatan. Kvarvarande föreningsgårdar runt omkring, landets sannolikt äldsta hus med bostadsrätt, uppfördes åren omkring 1905. Staden har under senare år förvärvat de flesta fastigheterna i dessa kvarter. I somras färdigställdes en ny stadsplan för det centrala stadsområdet. I denna förutses ytterligare sanering.

Tre butiker inrymdes i Rodénska huset, senast herrfrisering, skomakeri och en ramaffär. Men branscherna har växlat under årens lopp. Till de som tidigare var etablerade där hörde Westlings elektriska byrå.

Blandade tidningsurklipp från Södermanlands Nyheter under 1960-1970-talet. Notiser om rivningarna var ständigt återkommande i nyhetsrapporteringen.

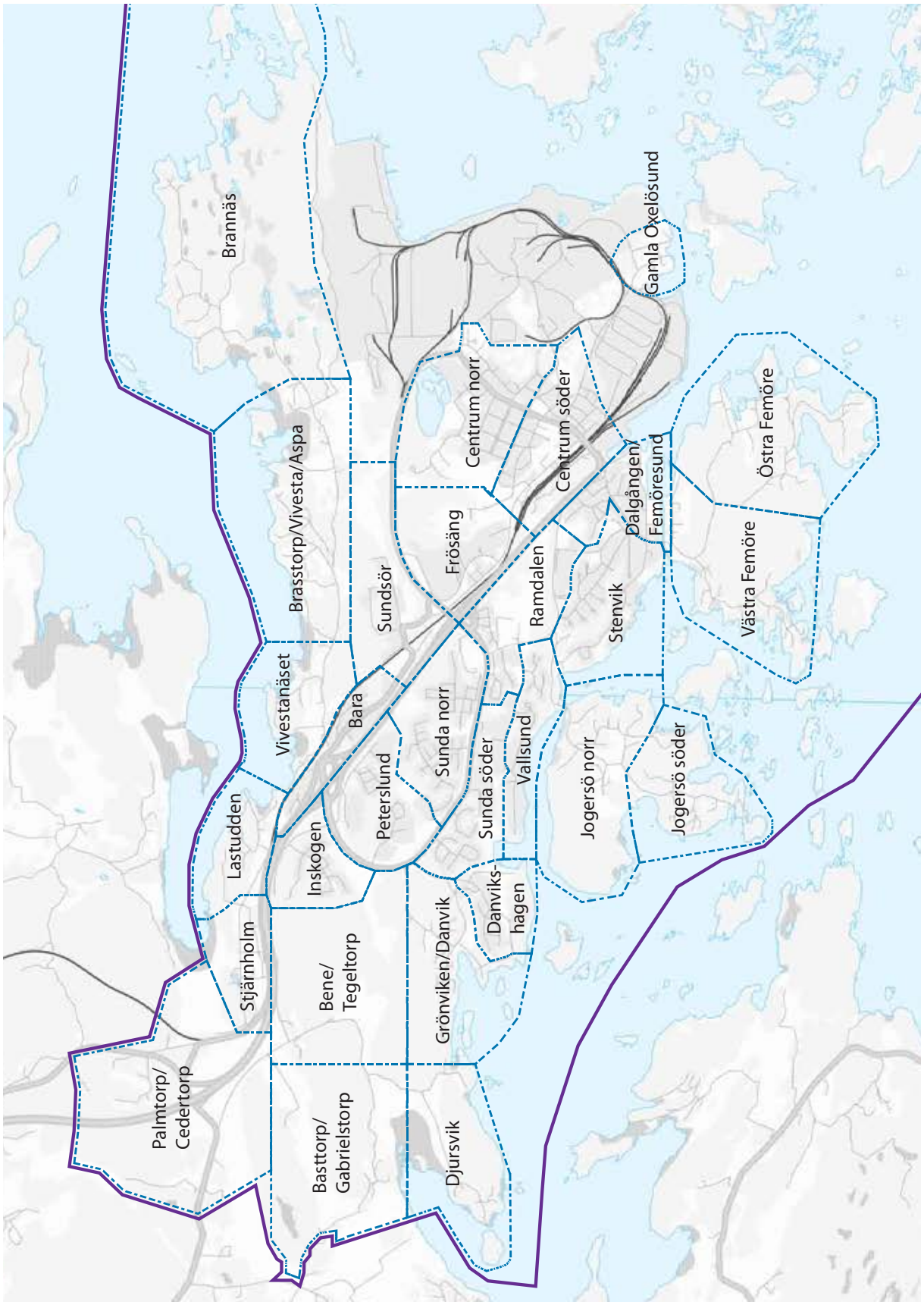
Brannäs
Brasstorp/Vivesta/Aspa
Vivestanäset
Lastudden
Stjärnholm
Palmtorp/
Cedertorp
Sundsör
Bara
Inskogen
Bene/
Tegeltorp
Basttorp/
Gabrielstorp
Frösäng
Peterslund
Sunda norr
Grönviken/Danvik
Djursvik
Centrum norr
Sunda söder
Danviks-
hagen
Ramdalen
Vallsund
Centrum söder
Jogersö norr
Stenvik
Dalgången/
Femöresund
Jogersö söder
Gamla Oxelösund
Östra Femöre
Västra Femöre

3. Katalog

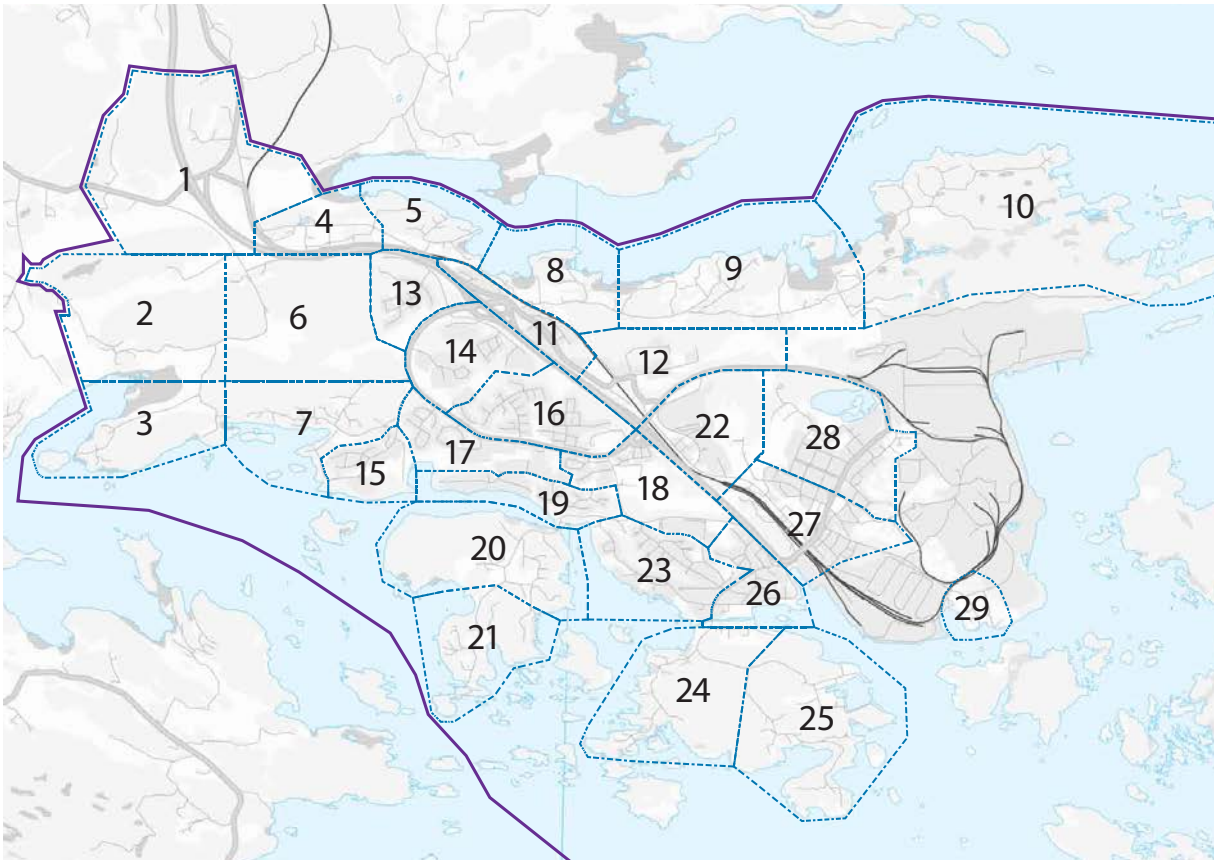

Oxelösunds kommun med de inventerade områdena markerade med blå streckade linjer. Kommungränsen är markerad med lila heldragen linje.

Inventerade områden

1. Palmtorp/Cedertorp
2. Basttorp/Gabrielstorp
3. Djursvik
4. Stjärnholm
5. Lastudden
6. Bene/Tegeltorp
7. Grönviken/Danvik
8. Vivestanäset
9. Brasstorp/Vivesta/Aspa
10. Brannäs
11. Bara
12. Sundsör
13. Inskogen
14. Peterslund
15. Danvikshagen
16. Sunda norr
17. Sunda söder
18. Ramdalen
19. Vallsund
20. Jogersö norr
21. Jogersö söder
22. Frösäng
23. Stenvik
24. Västra Femöre
25. Östra Femöre
26. Dalgången/Femöresund
27. Centrum söder
28. Centrum norr
29. Gamla Oxelösund

1. Palmtorp/Cedertorp

Historik

Palmtorp tillsammans med angränsande Cedertorp var dagsverkstorp under Stjärnholms säteri. Torpen skiljs åt av Palmtorps allé som anlades på 1600-talet. Vägen anlades i en rak linje från slottet västerut med en allé av träd från Holland längs vägen. Gårdarna anlades förmodligen under tidigt 1700-tal då de omnämns i husförhörslängder från 1734. Palmtorp och Cedertorp beboddes av torpare som hade i uppgift att, utöver att bruka sin egen mark, göra dagsverken vid Stjärnholms säteri.

Palmtorp och Cedertorp friköptes 1927-1928 när godset Stjärnholm styckades av. Längs den norra sidan av Palmtorps allé byggdes villor under 1930-40-talen på de avstyckade tomterna. Palmtorp drevs som jordbruk fram till 1976. Idag arrenderas marken av Stjärnholm. Cedertorp drevs som jordbruk fram till att väg 53 mot Oxelösund byggdes 1967. Eftersom delar av gårdens mark togs i anspråk för bygget köpte Oxelösunds kommun gården. Vid Cedertorps gård ligger idag flera nya villor, den gamla ladugården från

Palmtorp på 1940-talet. Foto Dan Samuelsson. SLM M022566

1915 finns dock kvar. 1964 anlades skjutbanan för Oxelösunds skyttegille i öster.

Områdesbeskrivning

Området angränsar mot Nyköpings kommun och större delen mot norr utgörs av skog. I sydvästra delen av området, längs med Palmtorps allé ligger idag ett flertal villor. Byggnaderna är placerade långt in på relativt stora tomter. Söder om allén breder jordbrukslandskapet ut sig. Vid alléns krön ligger gårdarna Palmtorp och Cedertorp. Palmtorps manngårds-

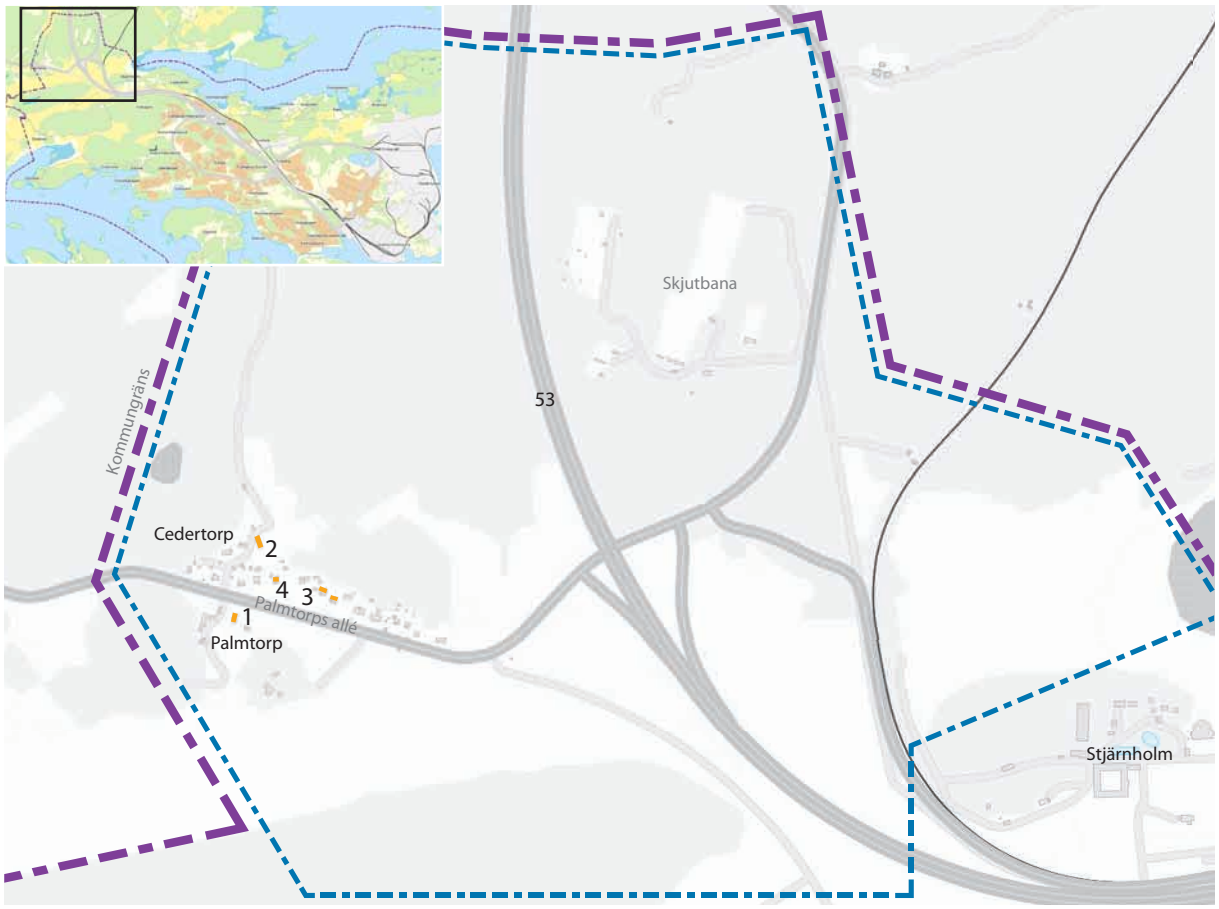

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

byggnad, uppförd 1914, är ombyggd och tillbyggd i omgångar under 1900-talet. Gården har dock fortfarande kvar sin gårdskaraktär med angränsande ekonomibyggnader. Cedertorp består idag av flera mindre fastigheter och den tidigare gårdens utformning är svår att se. Cedertorps ladugård står kvar och används idag som stall. Genom området går motorvägen mellan Nyköping och Oxelösund. I östra delen av området finns skjutfältet.

Kulturhistoriskt värde

Palmtorp har trots förändringar kvar sin ursprungliga gårdskaraktär med en mangårdsbyggnad och angränsande ekonomibyggnader. Gårdens agrara funktion är tydligt avläsbar då den omgärdas av åkermark.

Cedertorps gård har idag förändrats, men den äldre ladugården är välbevarad och berättar om torpets historia som dagsverkstrop och ekonomibyggnadens funktion för ett fungerande jordbruk på platsen.

Palmtorps allé har behållit karaktären av landsväg och har idag samma sträckning som under 1600-talet. Landsvägen binder samman torpen med godset Stjärnholm och visar på ett pedagogiskt sätt gårdarnas koppling till godset.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Palmtorps gård och Cedertorps ladugård bevaras och underhålls med traditionella material och metoder. Palmtorps gårdskaraktär bör bibehållas. Ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial beaktas.
- Palmtorps allés historiska vägsträckning ska beaktas vid tänkta förändringar.
- Planläggning inom detta område bör föregås av en antikvarisk förundersökning.

1. Bostadshuset till Palmtorp uppfört 1917. I förgrunden Palmtorps allé vars sträckning härstammar från 1600-talet.
2. Cedertorps ladugård uppförd 1915 med timrad stalldel till höger.
3. Några av de villatomter norr om Palmtorps allé som styckades av och bebyggdes på 1940-talet.
4. Villa från 1930-talet vid Palmtorps allé.

2. Basttorp/Gabrielstorp

Historik

Basttorp, även kallat Bastetorp, nämns redan 1571 när skatten för Älvsborgs lösen ska drivas in, ägaren Oloff fick betala 17 mark och 4 öre i skatt. Under 1600-talet betecknas Basttorp som ett frälsehemman under Stjärnholm. Den äldre mangårdsbyggnaden uppfördes 1887 och en ny 1954. Till gården hör ett flertal ekonomibyggnader uppförda under 1900-talets första hälft. Gården har funnits i samma familjs ägo från 1926 och jordbruket är ännu aktivt. Under 1930-40-talet började sommarstugor uppföras väster om gården. En del av dessa har på senare år byggts om och till och kompletterats med åretruntbostäder.

I norr finns Gabrielstorp, som var ett dagsverkstorp under Stjärnholms säteri. Under 1700-talet kallades torpet för Skräddarstugan. Till Gabrielstorp har funnits ett flertal ekonomibyggnader, bland annat en smedja som revs 1950. Idag finns bostadshuset och ett uthus kvar, men står oanvända.

Områdesbeskrivning

Basttorps bebyggelse är placerad på en höjd med utsikt över Basttorpsviken. Området karaktäriseras av öppna jordbrukslandskap tillsammans med skogsbevuxen mark. Basttorps gårdsbildning är sammanhållen till sin karaktär med den äldre och yngre mangårdsbyggnaden, bostadhus och ekonomibyggnader placerade nära varandra. Gårdens årsringar är tydligt avläsbara med äldre och nyare ekonomibyggnader som vittnar om jordbrukets utveckling under 1900-talet. Väster om gården finns ett område med sommarstugor som är ombyggda i olika utsträckning och kompletterade med åretruntbostäder.

Basttorp på 1940-talet. Foto Dan Samuelsson. SLM M022304

Gabrielstorp ligger nedanför en skogsbevuxen slänt, framför fastigheten sträcker åkerlandskapet ut sig. Fastigheten består av ett bostadshus och ett uthus. Torpet är idag obebott och sly och buskar växer runt

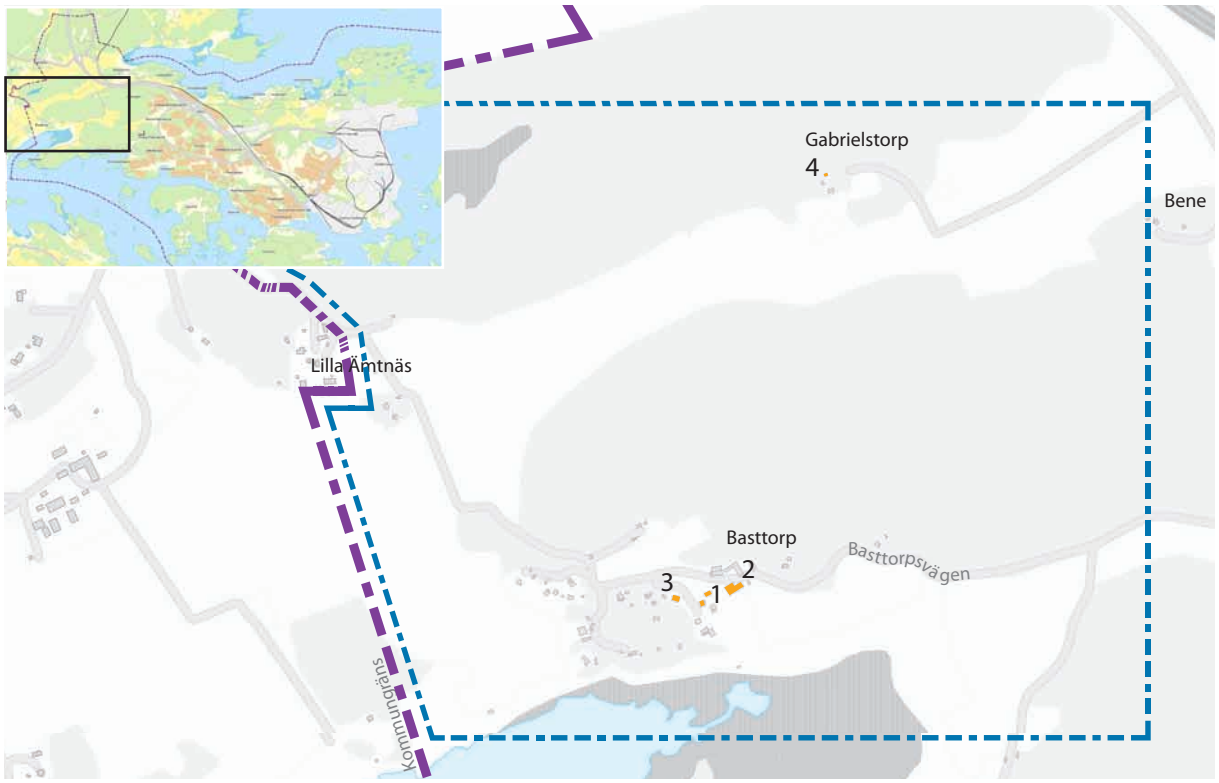

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

huset. Den tidigare fruktträdgården går fortfarande att urskilja.

Kulturhistoriskt värde

Stjärnholm hade tidigare ett flertal dagsverkstorp under sig. Större delen av dessa har rivits under 1900-talet vilket gör att de få som finns kvar är mycket viktiga för att visa på Stjärnholms sammansättning som storskalig jordbruksenhet. Torpen hade i regel små åkerlappar och ett fåtal djur för egen försörjning vilket är av samhällshistoriskt intresse och ger ledtrådar om hur livet såg ut för torpare förr i tiden.

Basttorps gård och Gabrielstorp visar på ett äldre bebyggelsemönster som före stadens utbredning var det dominerande i kommunen. Basttorp är utöver Stjärnholms gård den enda kvarvarande jordbruksenheten inom kommunen som ännu är i drift, vilket har ett högt kontinuitetsvärde och samtidigt bidrar till den öppna och levande landskapsbilden. Gården är tillsammans med Gabrielstorp dessutom mycket välbevarad med få utförda ändringar vilket är av byggnadshistoriskt och pedagogiskt värde. Båda är därför mycket viktiga att bevara.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Gabrielstorp och Basttorp med ekonomibyggnader bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Åkerlandskapet bör hållas öppet och inte brytas av ny bebyggelse.
- Planläggning inom detta område bör föregås av en antikvarisk förundersökning.

1. Basttorps gård, med det äldre bostadshuset från 1887 i mitten, det nyare från 1954 till vänster och en undantagsstuga till höger.
2. Basttorps ladugård med utbyggt mjölkrum av lättbetong.
3. Gabrielstorp från omkring 1900 med ursprungliga fönster, dörr och takmaterial. Torpet är kringvuxet av sly.
4. Uthus tillhörande Gabrielstorp.

3. Djursvik

Historik

Djursvik omnämns 1571 vid beskattningen som finansierade Älvsborgs lösen. Gården, som tidigare tillhörde Stjärnholm, syns på en karta från 1683 på samma plats där Stora Djursvik idag ligger. Viken gick vid denna tid nästan ända fram till gården men strandlinjen har sedan dess förskjutits genom landhöjningen. 1857 delades gården genom laga skifte varvid Lilla och Stora Djursvik bildades. Från 1930-talet började udden och Trullholmen bebyggas med sommarstugor. På 1950-talet var området så gott som utbyggt men enstaka hus har uppförts efter det eller ersatts av nya.

Områdesbeskrivning

Hela området som utgörs av en halvö upptas av landsbygd och skogsmark. De två äldre gårdsbildningarna Stora och Lilla Djursvik ligger i det öppna åkerlandskapet och på udden väster om dessa finns ett sommarstugeområde som även täcker Trullholmen, strax utanför udden. Den södra delen av halvön är tillsammans med sommarstugeområdet skogbevuxen. Stora Djursvik består idag av två äldre bostadshus med en större ladugård samt ett par mindre ekonomibyggnader. Den äldre västra mangårdsbyggnaden uppfördes omkring 1820, och den yngre uppfördes 1886

Den äldre mangårdsbyggnaden vid Stora Djursvik på 1940-talet. Foto Dan Samuelsson. SLM M022459

som undantagsstuga. Ladugårdsbyggnaden är uppförd 1886. Strax norr om de två mangårdsbyggnaderna finns ett mindre boningshus och en smedja, troligen uppförda under 1800-talet. Vägen passerar mellan ladugården och bostadshusen. Lilla Djursvik består av ett större och ett mindre bostadshus, en ladugård samt ett uthus. Det mindre, äldre bostadshuset är troligen uppfört eller flyttat från Stora Djursvik då gården skiftades. Ladugården är uppförd i början av 1900-talet. Sommarstugebebyggelsen på Djursvik är placerad i skogbevuxen mark som är relativt kuperad. Bebyggelsen består av sommarstugor i varierat utförande. De äldsta har en rektangulär planform, fasader

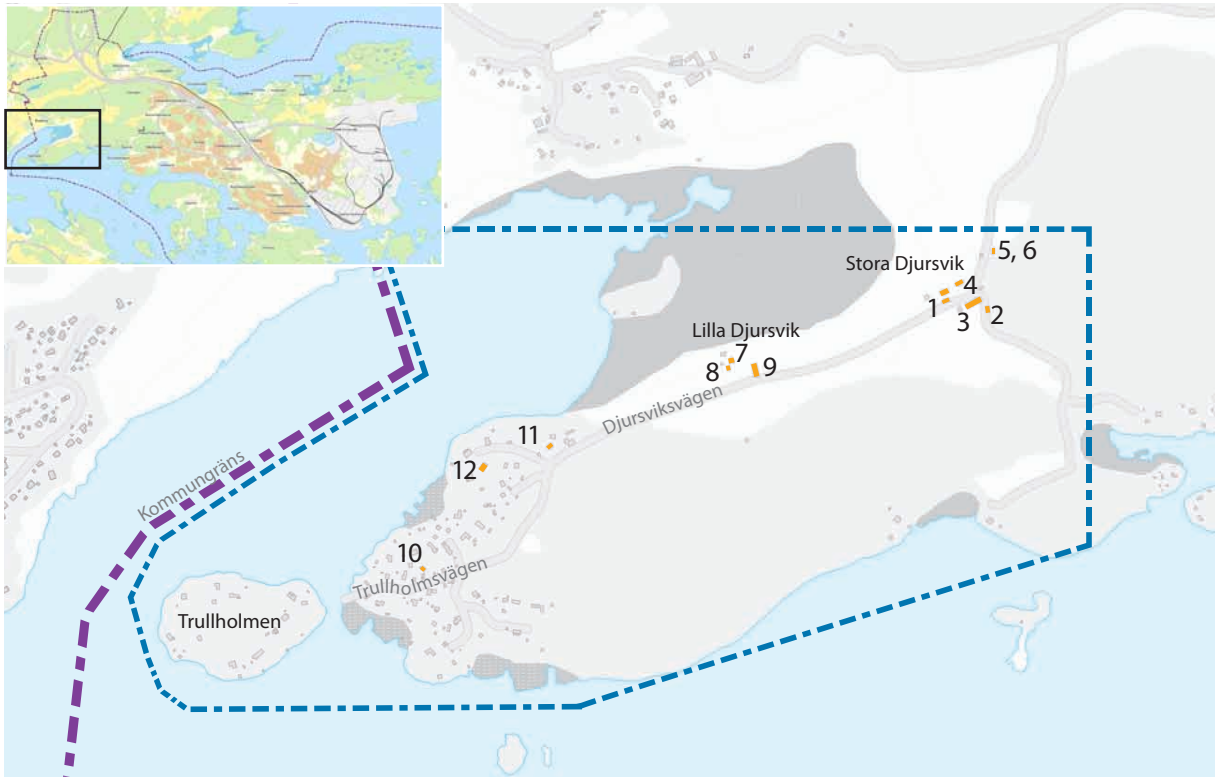

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

med träpanel, fönster i 2-4 lufter och flacka sadeltak. Flera av stugorna har byggts till i olika utsträckning.

Kulturhistoriskt värde

Gården Djursvik har genom sin långa historia och ett oförändrat läge åtminstone sedan 1600-talet ett mycket högt kulturhistoriskt värde. I samband med laga skifte delades gården i Stora och Lilla Djursvik, vilka båda har förändrats mycket lite sedan 1800-talet. Stora Djursvik visar idag upp en mycket sammanhållen och välbevarad gårdsbildning, vilket är relativt sällsynt i kommunen. Bostadshusen tillsammans med ekonomibyggnaderna är mycket bra exempel på jordbruksbyggnader från 1800-talet och den agrara byggnadstraditionen. Byggnadernas placering där vägen går mellan bostadshus och ladugård är typiskt och mycket karaktärsskapande. Både Stora och Lilla Djursvik ger också exempel på användandet av undantagsbyggnader för den äldre generationen vilket tidigare var vanligt vid generationsskifte. Sommarstugebebyggelsen vid Djursvik är relativt sammanhållen i sin utformning och placering i landskapet samt relativt oförändrad. Genom detta visar den på mellankrigstidens förbättrade samhällsvillkor och tidens intresse för friluftsliv vilket gör att den har ett samhällshistoriskt värde. Värdebärande karaktärsdrag är ursprungliga detaljer, placering i landskapet och storlek.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Stora och Lilla Djursvik bevaras och underhålls varsamt. Ombyggnad eller utbyggnad av bostadshusen bör undvikas.
- Ny bebyggelse i anslutning till gårdsbildningarna bör undvikas, men bör ifall den tillåts utformas med utgångspunkt i den äldre bebyggelsen.
- Åkerlandskapet bör hållas öppet och inte brytas av ny bebyggelse.
- Sommarstugeområdets äldre bebyggelse bevaras och utformningen hålls enkel. Storleken på nya hus bör inte överstiga befintlig bebyggelse och planformen bör hållas enkel.

1. Den äldre mangårdsbyggnaden vid Stora Djursvik uppförd omkring 1820 med ett timrat uthus närmast i bild.
2. Uthus vid Stora Djursvik med vasstak under teglet.
3. Ladugården vid Stora Djursvik med vägen alldeles intill.
4. Den yngre mangårdsbyggnaden uppförd 1886 vid Stora Djursvik.

1. Smedjan vid Stora Djursvik sett från vägen.
2. Smedjans tak och vägg har rasat in. Resterna av de två murstockarna syns fortfarande.
3. Lilla Djursviks yngre bostadshus från omkring sekelskiftet 1900.
4. Lilla Djursviks äldre bostadshus, troligen uppfört eller hitflyttat från Stora Djursvik 1855.
5. Ladugården vid Lilla Djursvik.
6. Sommarstuga vid Djursviks udde från 1930-1940-talet med tidstypiska fönster i 3-4 lufter.
7. Sommarstuga vid Djursviks udde från 1930-1940- talet med glasad veranda.
8. Sommarstuga vid Djursviks udde från omkring 1940. Tidstypiska detaljer är den enkla planformen och fönsterluckor.

4. Stjärnholm

Historik

Området innehåller idag den största koncentrationen av äldre bebyggelse i kommunen. Stjärnholm köptes tillsammans med Sunda, Vivesta och Väster-Aspa år 1638 av den samma år adlade Johan Månsson Silfverstierna. Gården hette då Nygård, och var sannolikt en utflyttning ur Bene by strax intill. Silfverstierna hann bara anlägga två flyglar innan han dog, och den första manbyggnaden uppfördes därför av hans svärson Wilhelm Drakenhielm som gift in sig i gården. Drakenhielm lät döpa om gården till Stjärnholm efter sin svärfar. Under Drakenhielms tid uppfördes även kyrkan som ett gårdskapell (1671) och enligt uppgift det stora spannmålsmagasinet i två och en halv våning med högt tak som ännu finns kvar. Kyrkan hade ursprungligen huvudingången vänd mot slottet och sakristian på motsående sida vilket är ovanligt. Drakenhielm anlade även dammarna norr om ladugårdsfyrkanten vilka i början av 1900-talet försågs med det lilla lusthuset eller ekotemplet. Drakenhielm dog 1676 och hans änka gifte då om sig med Mårten Lindhielm som även han blivit adlad. Lindhielm lät plantera lindarna i allén som finns framför slottet och uppförde också den stora ladugårdsfyrkanten som grundlades på pålar i den sanka marken. Slottet klarade

Stjärnholms slott från norr troligen tidigt 1900-tal. SLM M022763

sig undan de rysshärjningar som drabbade ostkusten 1719 men brann ner av vådeld 1733. Den nuvarande slottsbyggnaden började byggas 1735 men stod klar först 1748. I samband med slottsbyggandet uppfördes också den tegellada med tegelugn som finns i östra utkanten av inventeringsområdet och även en kalkugn i närheten av Lastudden. I tegelladan tillverkades teglet som användes till slottsbygget och även en stor mängd av det taktegel som idag ligger på slottets och ladugårdens tak.

Till gården hör ett antal bostadshus uppförda under 1800-talet och framåt för de anställda på gården. Förmansbostäderna målades i gult och övriga var

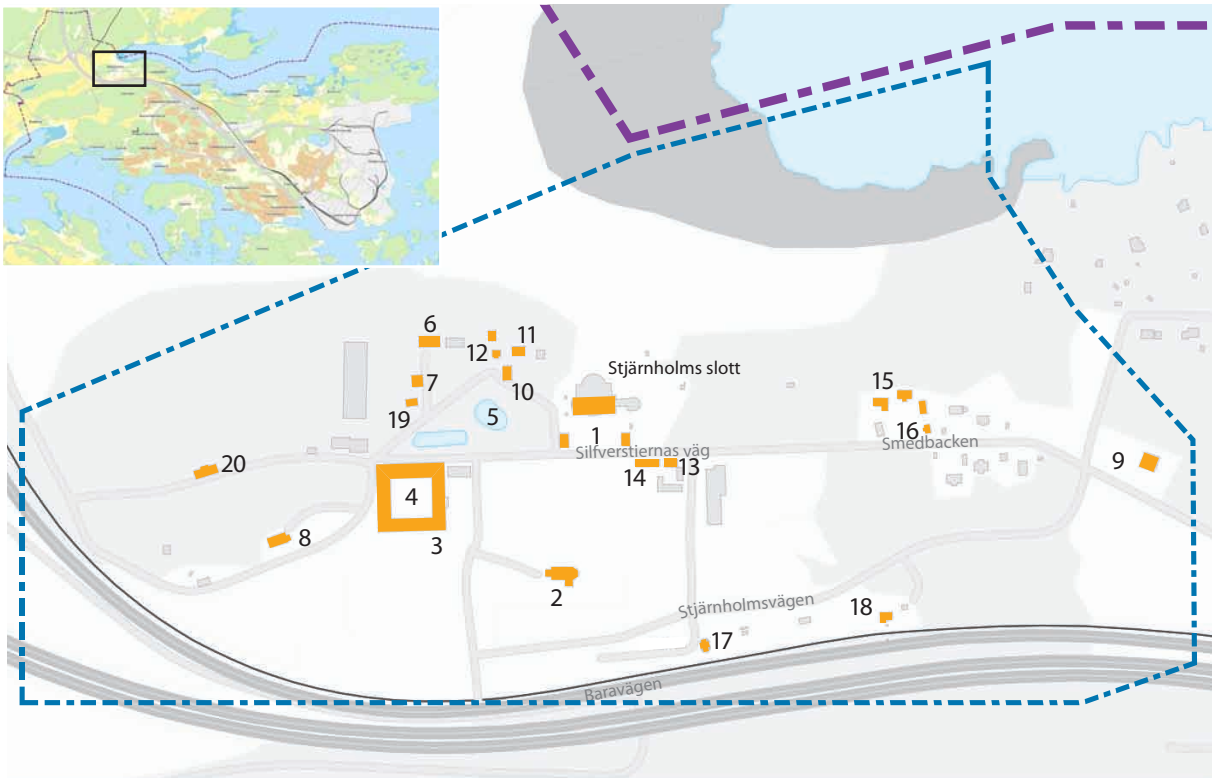

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

rödfärgade. På 1870-talet köptes mark in av OFWJ för anläggandet av järnvägen mellan Grängesberg och Oxelösund vilken öppnades för trafik 1877. Vid Stjärnholm anlades samma år en post- och järnvägsstation med tillhörande magasin. Senare tillkom byggnader för banvaktare och banförman och även en affär. Idag finns endast stationshuset och banvaktsstugan kvar. På 1920-talet styckades Stjärnholms egendom upp och flera av gårdarna såldes. Kyrkan såldes till Nyköpings västra och St Nicolai pastorat, slottet och en del av trädgårdsanläggningen köptes 1935 av Ingeborg Hellenius-Cronhielm som 1945 överlät det till Strängnäs stift. Jordbruket med dess huvudbyggnad och ekonomibyggnader friköptes 1934 av Ernst Ålund som 1960 sålde den till Oxelösunds kommun vilka sedan dess arrenderat ut gården. Slottet byggdes till 1994-1995 med ett kapell i öster och en matsal med ovanliggande terrass mot norr.

Områdesbeskrivning

Området domineras av slottsanläggningen, ladugårdsfyrkanten och kyrkan som alla är synliga från motorvägen i söder. Härifrån syns även den mangårdsbyggnad eller corps de logi som uppfördes till gården 1910. Till ladugårdsfyrkanten, som idag innehåller stall, hör ett antal ekonomibyggnader från olika tider, där spannmålsmagasinet från 1600-talet är den mest framträdande. I närheten finns ytterligare ett magasin och en lada troligen uppförda i mitten av 1800-talet. Väster om ekonomibyggnaderna finns ett ridhus från senare tid. I närheten av slottet ligger förmans- och arbetarbostäder som hörde till gården. Dessa består av rättarebostaden, snickarstugan, hantverkarebostaden uppförda omkring 1900 och en rödmålad arbetarbostad med rum för minst fyra familjer sannolikt uppförd tidigt 1800-tal. Sydost om slottet ligger trädgårdsmästarens bostad, också den uppförd omkring 1900, med växthus och uthus. Intill trädgårdsmästarbostaden finns en kursgård kallad Nygård uppförd 1970. Lite längre österut ligger Smedbacken, eller Smedjebacken, med ytterligare en grupp arbetarbostäder. På senare år har nya bostäder byggts intill de gamla. Av namnet att döma är det troligt att det var här slottets gamla smedja låg. Denna var sannolikt i bruk fram till omkring 1910 då en ny smedja uppfördes i rött tegel vid Redbacken på berget väster om slottet.

1. Slottet med flyglarna sett från sydväst. Lindallén framför slottet planterades av Drakenhielm i slutet på 1600-talet. Huvudbyggnaden stod färdig 1748 och är utformad i återhållsam rokoko.
2. Stjärnholms kapell uppförd 1671.
3. Ladugårdsfyrkanten uppförd av Lindhielm på 1680-talet sedd från sydost. Delar av takteglet är tillverkat i tegelladan uppförd på 1700-talet. Ladugårdsfyrkanten är den enda i sitt slag i Södermanland.
4. Ladugårdsfyrkantens gårdsplan där takfallen har takkupor med öppningar till ladorna.

Kulturhistoriskt värde

Stjärnholms slott är ett mycket bra exempel på 1700-talets rokokoinspirerade slottsarkitektur. Tillsammans med flygelbyggnader och trädgård är anläggningen välbevarad trots tillbyggnad i form av kapell och matsalsutbyggnad på norrsidan. Kyrkan är en av få kyrkobyggnader som uppfördes under 1600-talet i länet och är starkt sammanknuten med gårdsmiljön.

Ladugårdsfyrkanten är genom sin ålder ensam i sitt slag i hela Södermanland och är således ett av de bästa exemplen på stormaktstidens ekonomibyggnader. Slottet har många byggnader kvar som berättar om de anställdas bostadsförhållanden såväl som gårdens ekonomiska bas; arbetarbostäder, tjänstebostäder, magasin, tegellada m.m. Detta är av samhällshistoriskt såväl som socialhistoriskt värde. Byggnaderna inom området är mycket välbevarade och innehåller ovanligt många byggnadsfunktioner som representerar olika tidsepoker och historiska skeenden. Magasinet är mycket ovanligt som bevarad 1600-talsbyggnad och tegelladan är som byggnadstyp ensam i sitt slag i länet. Båda har höga byggnads- och lokalhistoriska värden. Slottsanläggningen med park och tillhörande byggnader utgör ett mycket viktigt rekreationsområde som saknar motsvarighet inom kommunen. Hela anläggningen innehar därför mycket höga miljöskapande och kulturhistoriska värden.

Stjärnholms tidigare stationshus tillsammans med en banvaktsstuga finns ännu kvar och visar på slottets betydelse som anhalt på Oxelösund-Flen-Västmanlands järnväg. Stationen hade tidigare poststation, ett magasin och här låg även Stjärnholms första affär, vilka idag har rivits. De kvarvarande byggnaderna är därför av högt samhällshistoriskt värde. Utöver Oxelösunds station utgör Stjärnholm det enda tidigare stationsläget inom kommunen.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Slottsanläggningen med tillhörande ekonomibyggnader, kyrka, tegellada och bostäder bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Om- och tillbyggnader prövas restriktivt.
- Nya byggnader bör undvikas i närheten av slottsanläggningen.
- Stjärnholms f d stationshus och banvaktsstuga bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Planläggning inom detta område bör ske i samråd med antikvarisk expertis.

5. En av dammarna norr om ladugårdsfyrkanten, anlagda på Drakenhielms tid, med det lilla lusthuset från 1900-talets början.
6. Spannmålsmagasinet uppfördes på Drakenhielms tid och sägs vara den äldsta bevarade byggnaden på Stjärnholm och således i hela kommunen. Byggnaden uppfördes troligen på 1660-talet.
7. Magasin uppfört i mitten av 1800-talet.
8. Mangårdsbyggnaden, eller Corps de logiet som den också kallas, uppfördes 1910 efter att gården delats från slottet.
9. Tegelladan med tegelugn uppförd på 1730-talet.
10. Arbetarbostaden från 1800-talet som rymde fyra familjer.
11. Rättarebostaden uppförd omkring 1900.
12. Snickarstugan uppförd omkring 1900.

13. Trädgårdsmästarbostaden uppförd omkring 1900. Huset är identiskt med rättarebostaden och skogvaktarbostaden vid Lastudden.
14. Växthuset uppfört omkring 1900.
15. Arbetarbostäder vid Smedbacken från 1800-talets andra hälft.
16. Arbetarbostad vid Smedbacken från 1800-talet.
17. Stjärnholms stationshus intill järnvägen som uppfördes 1877.
18. Banvaktsstuga uppförd 1896 vid järnvägen.
19. Hönshuset.
20. Smedja vid Redbacken uppförd omkring 1910.

5. Lastudden

Historik

Lastudden och dess mark tillhörde tidigare Stjärnholms gods. Lastudden omnämns första gången under 1700-talet då kalk transporterades via Lastuddsviken när en ny huvudbyggnad skulle uppföras på Stjärnholm efter att den tidigare brunnit ner 1733. Sannolikt var detta den närmaste plats med tillräckligt vattendjup för båtar att lägga till. På området finns en kalkugn från tiden som vittnar om kalktransporterna. Inom området ligger även Fågelsången som var skogvaktarens bostad på Stjärnholm. Lastudden användes av de boende på gården och de närbelägna torpen för tvätt då det tidigare fanns en tvättstuga på udden. Från 1935 och framåt bebyggdes udden med sommarstugor av familjer som arrenderade marken. Sommarstugornas storhetstid var mellan 1930-1980- talen. De tillkom i samband med den lagstadgade semestern som infördes på 1930-talet och det faktum att allt fler flyttade till städerna under 1900-talets första hälft. Med hjälp av sommarstugorna skulle kopplingen till naturen kvarstå. Stugorna byggdes ofta av ägarna själva och placerades omsorgsfullt in i den omkringliggande naturen. Därför byggdes ofta de tidiga sommarstugorna på plintar för att göra minimal åverkan på marken och behålla den naturliga vegetationen. Inom området finns även Hjortensbergskyrkans sommarhem som byggdes 1945 för att möjliggöra semester på landet för församlingens medlemmar.

Lastudden med ett timmerupplag. SLM M022785

Områdesbeskrivning

Området karaktäriseras av skärgårdsnatur med en varierande topografi och berghällar som går i dagen på vissa platser. På udden finns en gles barrskog där de äldre sommarstugorna placerats med hänsyn till den rådande naturen och den kuperade terrängen. De äldre sommarstugorna är placerade längre in på tomterna och är enkla till sitt utförande. Stugorna byggda före 1950 står på plintar för att undvika ingrepp i naturen och för att behålla den naturliga vegetationen. Stugorna har ofta en stomme av reglar eller plank. Området har under de senaste åren förtätats med större villor som fungerar som åretrunt-

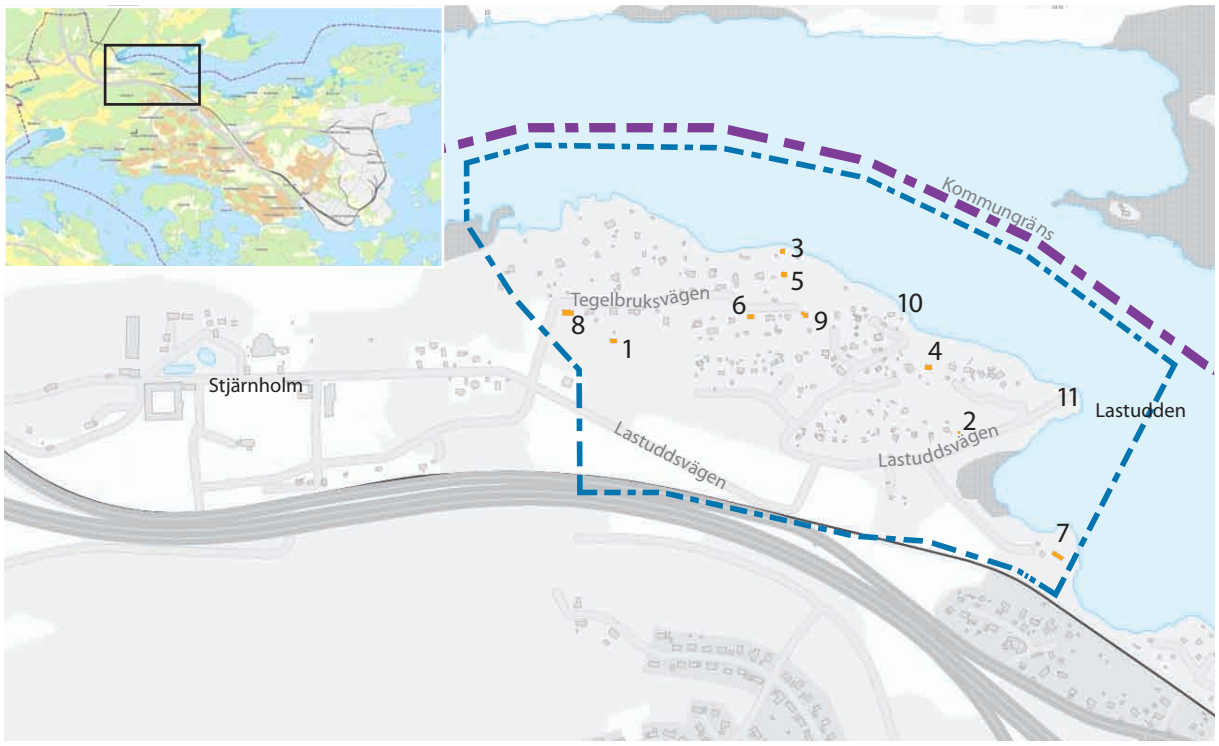

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

boenden. Dessa fastigheter tar upp större delar av området och den naturliga vegetationen har fått stå åt sidan för villornas yta.

Kulturhistoriskt värde

Namnet Lastudden visar på uddens tidigare funktion som anläggningsplats för Stjärnholms gård. Den äldre kalkugnen bidrar till denna berättelse, men är också intressant genom att den vittnar om traditionella kalkbränningsmetoder, vilket också har ett teknikhistoriskt värde. Den äldre vägsträckningen till udden som passerar kalkugnen finns ännu kvar och är viktig för förståelsen av platsen. Skogvaktarbostaden Fågelsången har med sin långa historia och koppling till Stjärnholms gods ett kulturhistoriskt värde. Byggnaden har likadan arkitektur som rättarebostaden och trädgårdsmästarbostaden vid Stjärnholm, vilket är intressant. Bostaden utgör en av alla de delar som visar hur godset drivits. Skogvaktarbostaden har även ett lokalhistoriskt intresse. De äldre sommarstugorna från 1930–40-talen berättar om en tid då Sverige industrialiserades och arbetarna fick det bättre ställt genom reformer som semester. Stugorna har därför ett samhällshistoriskt värde. Stugornas placering i landskapet och skalan är viktig för bebyggelsens karaktär och förståelsen av husens funktion.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Kalkugnen och den äldre vägsträckningen till udden bevaras.
- Den naturliga topografin bör i största möjliga mån behållas. Ny bebyggelse inom sommarstugeområdet prövas restriktivt. Tillbyggnader kan tillåtas om de underordnas den ursprungliga byggnaden.
- Skogvaktarbostaden bevaras och underhålls varsamt med traditionella material och metoder. Ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial ska beaktas.

1. F d skogvaktarbostaden Fågelsången. Huset är mycket välbevarat och har tidstypisk liggande pärlspontpanel, figursågade fönsterfoder och spröjsade fönster med äldre glas och beslag.
2. Kalkugnen i områdets östra del nära udden.
3. Sommarstuga från 1930-1940-talet i enkelt utförande med träpanel och pappklätt tak.
4. Sommarstuga från 1930-1940-talet i enkelt utförande med träpanel och pappklätt tak.

5. Sommarstuga från 1930-1940-talet med stockpanel, fönster i 1-3 lufter och tak av sinuskorrugerad plåt.
6. Sommarstuga från 1960-1970-talet med stockpanel, flackt tack och fönster i 1-2 lufter.
7. Hjortensbergs sommarhem uppfört 1945.
8. Nybyggda villor vid Tegelbruksvägen.
9. Sommarstuga från 1950-1960-talet. Huset har spånklädd panel och tak täckt med papp.
10. Lastudden.

6. Bene/Tegeltorp

Historik

Inom området låg tidigare sammanlagt fyra torp: Bene, Tegeltorp, Ängtorp och Träsket. Alla utom Bene var dagsverkstorp under Stjärnholm och utgjordes av bostadshus och ett eller flera uthus. Bene och Tegeltorp finns ännu kvar varav det senare är bebott.

Tegeltorp, tidigare även kallat Sjudartorp, var ett dagsverkstorp under Stjärnholms säteri. Torpet nämns 1779 i husförhörslängderna, men kan ha äldre ursprung än så. Som namnet antyder är det troligt att torpet varit bostad för någon knuten till Stjärnholms tegeltillverkning. Bostadshuset är troligen uppfört under 1800-talet första hälft och uthuset från tidigt 1900-tal. Tegeltorp avstyckades från Stjärnholm 1934.

Bostadshuset vid Bene (även kallad Benestugan) uppfördes någon gång i mitten av 1800-talet. Uthuset är uppfört under tidigt 1900-tal. Huset har tidigare använts som arbetarbostad åt Stjärnholm. På senare år har huset hyrts ut som sommarbostad av kommunen men står idag oanvänt. Huset ligger på den plats där Lilla Bene tidigare låg. Lilla Bene bestod av tre torp, det äldsta med anor från 1500-talet, och fanns kvar till 1800-talets början.

Familjen Dahlgren vid Tegeltorp troligen under 1920-talet. Bild från Oxelösundsarkivet, Bild ID 003612

Områdesbeskrivning

Tegeltorp består av ett bostadhus och ett par uthus. Torpet är placerat på en höjd med utsikt över åkerlandskapet och riksväg 53 vid Stjärnholm. Runt huset finns en uppvuxen trädgård med flera äldre fruktträd. Bostadshuset har röd träpanel med vitmålade fönster och knutar. Sammanbyggt med bostadshuset finns ett äldre uthus med opanelad timmerstomme.

Bene består av ett bostadshus och ett uthus liggande på en höjd i gränslandet mellan åker och skog. Husen har röd träpanel med vitmålade fönster och knutar.

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

Kulturhistoriskt värde

Stjärnholm hade tidigare ett flertal dagsverkstorp under sig. Större delen av dessa har rivits under 1900-talet vilket gör att de få som finns kvar är mycket viktiga för att visa på Stjärnholms sammansättning som storskalig jordbruksenhet. Torpen hade i regel små åkerlappar och ett fåtal djur för egen försörjning vilket är av samhällshistoriskt intresse och ger ledtrådar till hur livet såg ut för torpare förr i tiden.

Husen visar även på ett äldre bebyggelsemönster som före stadens utbredning var det dominerande i kommunen. De är dessutom mycket välbevarade med få exteriöra förändringar vilket är av byggnadshistoriskt värde. Både Tegeltorp och Bene innehar därför mycket höga kulturhistoriska värden.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Bostadshus och uthus till Tegeltorp och Bene bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Ursprungliga exteriöra detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial ska beaktas.
- Åkerlandskapet bör hållas öppet och inte brytas av ny bebyggelse.

1. Torpet Tegeltorp från tidigt 1800-tal med det sammanbyggda timrade uthuset i den bortre ändan.
2. Uthuset vid Tegeltorp är uppfört i början av 1900-talet men har äldre handslaget enkupigt tegel.
3. Torpet Bene är exteriört mycket välbevarat med ursprungliga fönster, rödfärgad fasadpanel och taktäckning av tegel.
4. Uthus vid Bene uppfört omkring 1900.

7. Grönviken/Danvik

Historik

Inom området låg tidigare gårdarna Lilla och Stora Danvik av vilka den senare ännu finns kvar. Bägge gårdarna har anor från 1500-talet. Lilla Danvik låg vid Grönvikens sommarstugeområdes östra gräns men revs i slutet av 1800-talet. Stora Danvik tillhörde Stjärnholm från 1639 fram till 1927 då gården avstyckades. Gården består idag av ett bostadshus uppfört 1921, en ladugård, timrad bod och en jordkällare. Öster om Stora Danvik finns ett äldre bostadshus kallat Lövstad, uppfört 1828. Huset var en backstuga på Stjärnholms mark. På 1930-talet började sommarstugor uppföras på arrenderad mark från Stora Danvik, vilka på senare år har styckats av. Sommarstugorna var ofta mycket enkla, och virke togs inte sällan från de lådor amerikanska bilar levererades i för sammansättning i ANA-fabriken i Nyköping. Grönvikens sommarstugeområde ägs ännu av en förening. På senare år har flera sommarstugor byggts om och ut till åretruntbostäder.

Områdesbeskrivning

Området består till större delen av sommarstugor runt havsviken Danviken. Marken är kuperad med ett berg i öster och i norr ett angränsande skogsområde. Runt Danvikens spets är terrängen flackare med ett par större gräsytor, f d åkermark, vilken delvis är bebyggd. Här ligger Stora Danvik med en röd ladugårdsbyggnad och bostadshus. Vidare på Danviksvägen ligger den äldre backstugan Lövstad och runt denna några hus uppförda under 1900-talets andra hälft.

Mangårdsbyggnaden till Stora Danvik i mitten av 1900-talet. SLM M022385

Den huvudsakliga delen av sommarstugeområdet Danvik finns på och runt berget norr om Stora Danvik. De äldre sommarstugorna känns igen på sin begränsade storlek och enkla planform. Dessa har ofta rödfärgad träpanel, sadeltak täckta med papp och vitmålade fönster i två lufter. En stor del av stugorna har byggts

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

ut på senare år och byggts om till åretruntbostäder. I söder längs Talluddsvägen är större delen av stugorna ombyggda och nya hus har uppförts mellan de äldre. Grönvikens sommarstugeområde sträcker sig längs Grönviksvägen. Även här är bebyggelsen varierad och ut- och ombyggd i olika omfattning. Stugorna ligger till stor del omgivna av barrskog.

Kulturhistoriskt värde

Stora Danvik med anor från 1500-talet har kvar sin äldre gårdsform med ladugård, uthus och jordkällare. Både ladugården och uthuset visar med synliga timmerstommar på en äldre byggnadsteknik vilket har ett högt byggnadshistoriskt värde. Genom sin sammansättning och byggnadssätt är gården dessutom viktig ur pedagogisk synvinkel för att visa på områdets tidigare historia. Backstugan Lövstad har genom sin ålder och tidigare funktions som backstuga ett byggnadshistoriskt- och samhällshistoriskt värde.

De äldre sommarstugorna har genom att vara byggda av virke från ANA-lådor ett samhälls- och lokalhistoriskt värde.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Gården Stora Danvik samt backstugan Lövstad bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Sommarstugeområdets äldre bebyggelse bevaras och utformningen hålls enkel. Storleken på nya hus bör inte överstiga befintlig bebyggelse och planformen bör hållas enkel.

1. Bostadshuset vid Stora Danvik har i stort sett kvar sin ursprungliga utformning.
2. Stora Danviks ladugård.
3. Timrat uthus vid Stora Danvik.
4. Backstugan Lövstad uppförd 1828, men kraftigt tillbyggd på senare år.

5. Sommarstuga från 1930-talet i relativt oförändrat skick sannolikt uppför av virke från ANA- lådor.
6. Äldre sommarstuga i relativt oförändrat skick med spröjsade fönster och tak täckt med papp.
7. Sommarstuga från 1930-talet i relativt oförändrat skick sannolikt uppför av virke från ANA- lådor.
8. Sommarstuga från 1930-talet i relativt oförändrat skick sannolikt uppför av virke från ANA- lådor.
9. Tidstypisk sommarstuga från 1940-1950-talet med fönster i 2-3 lufter och fönsterluckor.
10. En av de äldre sommarstugorna i området. I närheten låg tidigare torpet Lilla Danvik.
11. Om- och tillbyggda sommarstugor emot Grönholmen.
12. Kraftigt om- och tillbyggda sommarstugor längst in i Danviken.

8. Vivestanäset

Historik

Vivesta omnämns i källor redan i slutet av 1400-talet och finns med på de äldsta kartorna över området. Gården låg då cirka 500 m sydväst om dagens läge. När järnvägen drogs fram 1877 flyttades gården och ett nytt bostadshus och ekonomibyggnad uppfördes vilka ännu finns kvar. Öster om gården uppfördes 1924 en sommarstuga med tillhörande mindre hus och klockstapel av länsveterinär Torsten Segelberg och hans familj, som vid tiden ägde Vivesta gård. Stugan uppfördes i kvardröjande nationalromantisk stil och är ännu idag i relativt oförändrat skick. En av byggnaderna är timrad och flyttades 1973 hit från Stjärnholm då den invigdes till kapell. Från slutet på 1920-talet och framåt uppfördes sommarstugor på den skogsbeklädda udden. Stugorna byggdes i en våning och är relativt små. De flesta tomter har direkt anslutning till havet. Sommarstugornas storhetstid var mellan 1930-1980-talen. De tillkom i samband med att den lagstadgade semestern infördes på 1930-talet och det faktum att många som hade flyttat till städerna under 1900-talets första hälft längtade till naturen. Med hjälp av sommarstugorna skulle kopplingen till naturen kvarstå. Stugorna byggdes ofta av ägarna själva och placerades med omsorg till den omkringliggande naturen. Därför byggdes ofta de tidiga sommarstugorna på plintar för att göra minimal åverkan på marken och behålla den naturliga vegetationen.

Manbyggnaden vid Vivesta gård på 1940-talet. SLM M022527

Områdesbeskrivning

Området utgörs till större delen av sommarstugor uppförda från 1930-talet och framåt. Stugorna är placerade på och runt udden med direkt närhet till vattnet och omges av kuperad mark med blandskog. Husen är uppförda i en våning och var ursprungligen relativt små. På senare år har flera av dem byggts om och till i olika utsträckning. Majoriteten av husen har locklistpanel av trä, ofta målad i rött med vita knutar. Takmaterialen skiftar men var sannolikt

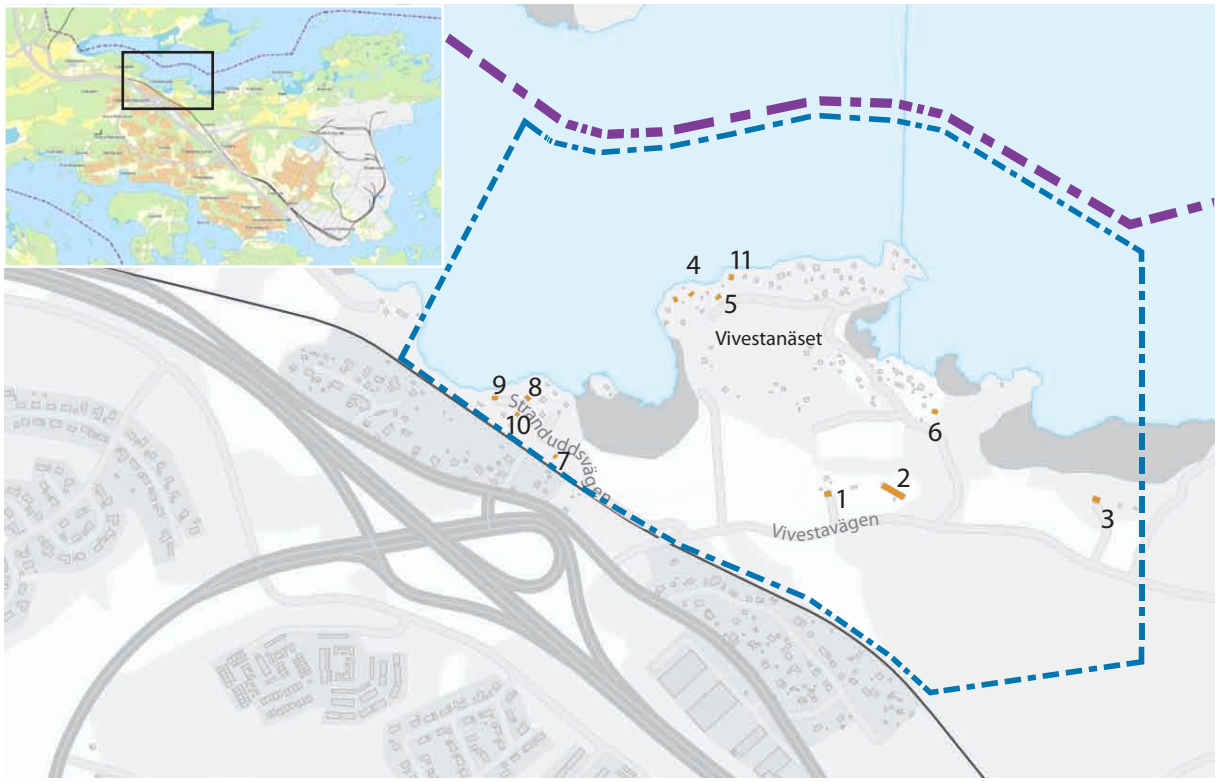

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

ursprungligen av papp. I södra delen av området vid Vivestavägen ligger gården Vivesta som delvis omges av åkermark. Gården utgörs av en rödfärgad mangårdsbyggnad med två mindre uthus och en större ladugårdsbyggnad. I öster finns Segelbergs friliggande sommarstuga i nationalromantisk stil med uthus, kapell och klockstapel.

Kulturhistoriskt värde

Vivesta gård har med sin långa historia ett högt kulturhistoriskt värde. Byggnaderna uppfördes efter att gården flyttats från sin ursprungligare plats på grund av anläggandet av järnvägen, vilket är av lokalhistoriskt intresse. Den Segelbergska sommarstugan öster om gården är arkitekturhistoriskt intressant genom sin utpräglade nationalromantiska stil och sitt oförändrade skick. Huset har genom sitt läge och sin placering i landskapet utan närliggande byggnader ett stort miljöskapande värde. Det är också den första sommarstugan i området vilket är lokalhistoriskt intressant.

Sommarstugorna på Vivestanäset har genom sin koppling till lagstadgad semester och de sundhetsideal som växte fram under 1900-talets första hälft ett samhällshistoriskt värde. Stugornas placering i landskapet och skalan är viktig för bebyggelsens karaktär och förståelsen av husens funktion.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Gården Vivesta bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Åkerlandskapet ska hållas öppet och inte brytas av ny bebyggelse.
- Segelbergs friliggande sommarstuga bevaras och underhålls med traditionella material och metoder. Nya hus i närheten av stugan undviks.
- Ny bebyggelse inom sommarstugeområdet prövas restriktivt.
- Tillbyggnader kan tillåtas om de underordnas den ursprungliga byggnaden.

1. Mangårdsbyggnaden till Vivesta gård uppförd 1877.
2. Vivesta gårds ladugård uppförd 1877.
3. Torsten Segelbergs sommarstuga utförd i nationalromantisk stil. Stugan är mycket välbevarad med få, om några, exteriöra förändringar.
4. Sommarstugor på Vivestanäset med närhet till vattnet. Stugorna har på senare år byggts till med verandor och uteplatser.

5. Sommarstuga av tidig modell med naturstenssockel och stående locklistpanel.
6. Sommarstuga av tidig modell. Flera liknande i området har byggts ut och om på senare år.
7. Välbevarad sommarstuga av tidig modell i nationalromantisk stil med stockpanel, snidade verandapelare och spröjsade fönster.
8. Bostadshus vid Strandudden från 1920-1930-talet.
9. Sommarstuga vid Strandudden med mörk locklistpanel av trä, spröjsade fönster och fönsterluckor.
10. Liten sommarstuga vid Strandudden sannolikt från 1930-talet.
11. Om- och tillbyggd sommarstuga från 1930-1940-talet vid Vivestanäset.

9. Brasstorp/Vivesta/Aspa

Historik

Inom området låg tidigare Aspa gård, först omnämnd på 1400-talet, Öster Aspa från 1500-talet och Väster Aspa som från 1638 tillhörde Stjärnholm. Ladugården vid Aspa gård brann ner 1970 och mangårdsbyggnaden revs 1983 efter att den sista arrendatorn flyttat ut året innan. Båda uppfördes 1896-97. Än finns flera byggnader kvar som tidigare tillhört gården: ett bostadshus, drängbostad, magasin, arbetarbostad, smedjan samt ett par uthus. Av Öster och Väster Aspa finns inga byggnader kvar idag.

Brasstorp var tidigare ett torp under Stjärnholms säteri och har tidigare gått under namnen Grindstugan och Ängbrostugan. Under 1700-talet ska stugan ha bebotts av fattiga och sjuka människor som inte själva kunde arbeta för sitt uppehälle. Den sista mangårdsbyggnaden uppfördes 1889 och ekonomibyggnaderna uppfördes under tidigt 1900-tal. Gården såldes 1920. Idag finns endast ekonomibyggnaderna kvar.

Vivesta Sommarstugeområde med Vivesta camping och Duvholmen växte fram under 1930-talet i samband med att lagstadgad semester infördes. Sommarstugorna byggdes i de flesta fall av ägarna själva och placerades med omsorg till den omkringliggande naturen. Många av stugorna är därför byggda på plintar för att göra minsta möjliga åverkan på naturen och behålla den naturliga vegetationen. Vid sommarstugeområdet öppnades också Vivesta camping med Vivesta havsbad, en välbesökt badplats för både Oxelösunds- och Nyköpingsbor. Vid havsbadet uppfördes Vivesta strandcafé som varit en samlingspunkt för sommargästerna. I området fanns även en mindre sommaröppen Konsumbutik.

Vivesta strandcafé 1952. SLM 52-2289

Områdesbeskrivning

Området ligger vid Stjärnholmsviken och karaktäriseras av skärgårdslandskap vid vattnet och med

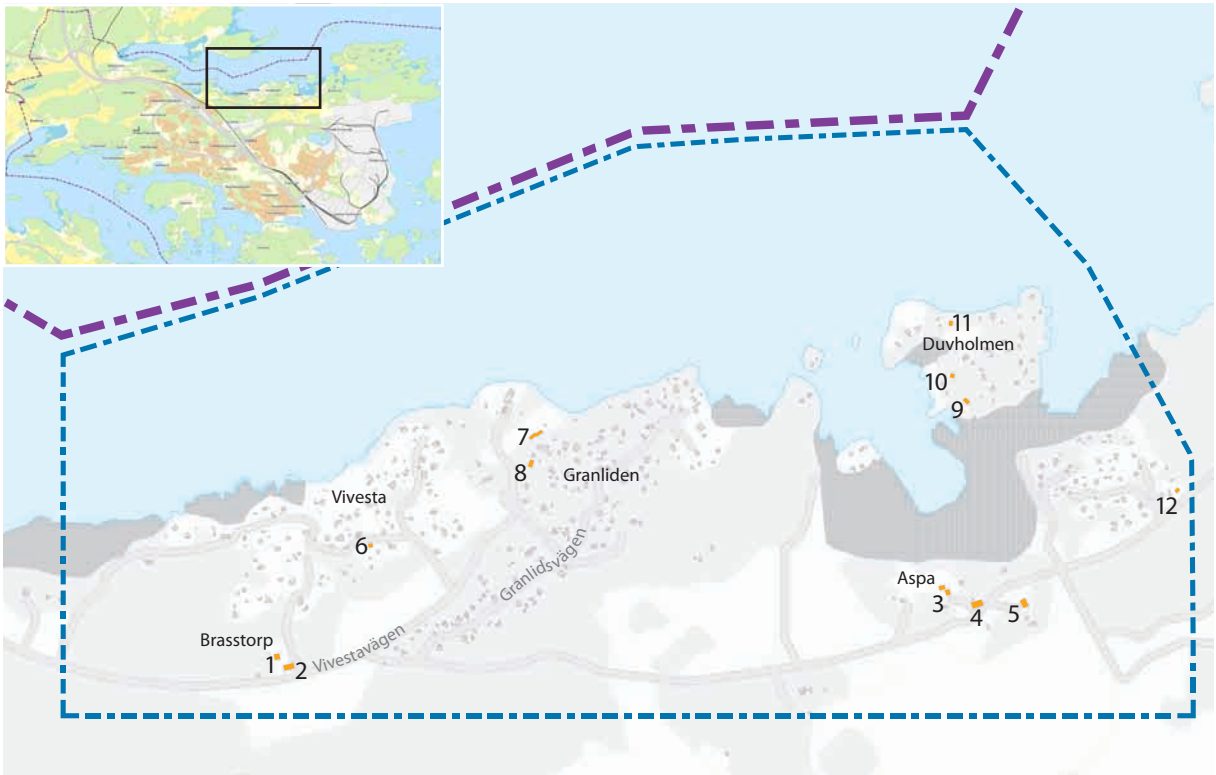

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

gles barrskog och åkerlandskap längre in på udden. Sommarstugeområdet tillsammans med campingen är välbehållet med små enkla sommarstugor som anpassats till den naturliga vegetationen. Området binds samman av snirklande stigar mellan husen som leder till campingen och havsbadet. Brasstorp gårds ekonomibyggnader ligger i anslutning till sommarstugeområdet.

Kulturhistoriskt värde

Ekonomi- och bostadshusen vid Aspa gård och Brasstorp visar på ett äldre bebyggelsemönster som före stadens utbredning var det dominerande i kommunen. De byggnader som finns kvar är därför mycket viktiga för att visa på områdets äldre historia som jordbrukslandskap. Byggnaderna är relativt välbevarade vilket är av byggnadshistoriskt och pedagogiskt värde. De relativt många husen vid Aspa visar på gårdens forna storlek och betydelse.

Sommarstugeområdet berättar om en tid då Sverige industrialiserades och arbetarna fick det bättre ställt genom reformer som semester. De berättar också om en tid då vikten av att behålla kontakten med naturen var stor. Sportstugorna har därför ett samhällshistoriskt värde. Stugornas placering i landskapet och skalan är viktig för bebyggelsens karaktär och förståelsen av husens funktion.

Vivesta strandcafé vittnar om hur populärt området var för semesterfirare och hur platsen varit viktig för socialt umgänge. Byggnaden har därför ett socialhistoriskt värde.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Ekonomi- och bostadshus tillhörande Aspa och Brasstorps gård bevaras med traditionella material och metoder.
- Vivesta strandcafé bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Den naturliga topografin bör i största möjliga mån behållas. Ny bebyggelse inom sommarstugeområdet prövas restriktivt och bör anpassas till områdets karaktär av små och enkla sommarstugor.
- Tillbyggnader kan tillåtas om de underordnas den ursprungliga byggnaden.

1. Uthus tillhörande Brasstorp uppförd i början av 1900-talet. Exteriört välbevarat med äldre fönster, tak och dörrar.
2. Ekonomibyggnad tillhörande Brasstorp uppförd i början av 1900-talet. Under tegeltaket finns ett bevarat äldre stråtak.
3. Före detta drängbostad med uthus vid Aspa gård frånbörjan av 1900-talet. Uthuset troligen äldre.
4. Magasinsbyggnad tillhörande Aspa gård från 1800-talets slut. Samtliga byggnader har rödfärgad panel med vita knutar och fönster, taken täckta med tegel. Notera de små ventilationshuvarna på taket på magasinsbyggnaden.

5. Arbetarbostad vid Aspa troligen uppförd på 1920-talet.
6. Välbevarad sommarstuga i Vivesta sommarstugeområde i enkelt och välbevarat utförande. Träpanel och tak täckt med papp.
7. Vivesta strandcafé intill Vivesta havsbad, uppförd på 1930-talet. Huset ligger högt och har stora glasade partier mot utsikten.
8. Kioskbyggnad och hus med omklädningsrum vid Vivesta havsbad.
9. Äldre sommarstuga i nationalromantisk stil vid Duvholmen troligen uppförd under 1930-talet.
10. Sommarstuga i sportstugestil med utskjutande tak vid gaveln uppförd omkring 1950-1960-talet.
11. Äldre sommarstuga, sannolikt 1930-tal, med spröjsade fönster, fönsterluckor och tak täckt med tegel.
12. Sommarstuga i funktionalistisk stil troligen från 1930-talet. Huset har enkel planlösning, fönster runt hörn och pulpettak.

10. Brannäs

Historik

Brannäs gård fanns redan på 1500-talet och var då en frälsegård, vilket den var fram till början av 1800-talet. Gården har legat under gården Flättna, men övergick vid mitten av 1700-talet till Stjärnholms säteri. På 1730-talet uppfördes ett torp norr om Brannäs, då gården fick namnet Stora Brannäs och torpet Lilla Brannäs. De som arrenderade marken bodde på Stora Brannäs och gamla och nygifta bodde i torpet som fanns kvar in på 1800-talet. År 1808 såldes Stora Brannäs gård, som då låg under Stjärnholms säteri, till Gustaf Adolph Dahlgren. Gården blev då ett skattehemman. Under Dahlgrens tid uppfördes den nuvarande mangårdsbyggnaden. Vid samma tid installerade Dahlgren även ett bränneri på gården. Stora Brannäs gård ska ha försett Stjärnholms säteri med brännvinsprodukter när gården återigen kom i Stjärnholms ägo 1883. År 1967 köpte TGOJ gården. Idag arrenderas gården av Oxelösunds hembygdsförening.

Längst ut på halvön ligger det tidigare fiskebostället Kölshalsen. Fiskebostället var aktivt från 1800-talets mitt till 1900-talets mitt och hade då flera åretruntboende. Från 1920-talet och framåt uppfördes sommarstugor på Kölshalsen. Även Brannäshalvön bebyggdes med sommarstugor i sjönära lägen från 1930-talet och

Stora Brannäs gård 1967. SLM M021619.

framåt. Sommarstugorna byggdes i de flesta fall av ägarna själva och placerades med omsorg till den omkringliggande naturen. Många av stugorna är därför byggda på plintar för att göra minsta möjliga åverkan på naturen och behålla den naturliga vegetationen.

Områdesbeskrivning

Halvön Brannäs karaktäriseras av ett skärgårdslandskap med tallskog och tidigare åkermark. Gården Stora Brannäs i väster består av en mangårdsbyggnad, en flygel (bostadshus) och två ekonomibyggnader. Fasaderna är rödfärgade och klädda med locklistpanel och taken täckta med tegel. Stora delar av trädgården finns fortfarande kvar tillsammans med

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

en stor ek på gårdsplanen. Båda bostadshusen och bränneriet är timrade. Längs Brannäshalvöns strand finns sommarstugor med varierat utförande i väster och öster, uppförda i relativt orörd natur. Längst i öster ligger Kölshalsen, som förbinds med fastlandet via en spång. Också här finns i första hand äldre sommarstugor i varierat utförande, samt hus tillhörande det äldre fiskebostället.

Kulturhistoriskt värde

Stora Brannäs gård har en lång historisk kontinuitet då den var frälsegods redan under 1500-talet och gården tillhör Oxelösunds kommuns äldsta byggnader. Stora Brannäs gård har därmed ett stort kulturhistoriskt värde. Gården är traditionellt uppbyggd med bostadshusen placerade en bit från ekonomibyggnaderna och hela gårdsmiljön har ett miljöskapande värde. Gårdens ålderdomliga karaktär förstärks av den delvis bevarade trädgården med ekar och syrenberså. Stora Brannäs gård är i sin helhet en välbevarad gårdsmiljö från 1800-talet. Byggnaderna är trots en del förändringar relativt exteriört välbevarade, med bevarade proportioner, äldre fasadpanel och enkupigt taktegel. Gårdens bränneri med dess koppling till Stjärnholms säteri berättar om hur stora säterier som Stjärnholm delvis drevs med hjälp av arrendegårdar likt Brannäs. Bränneriets tidigare funktion är teknikhistoriskt intressant och byggnaden tillhör en ovanlig byggnadskategori.

Sommarstugeområdena berättar om en tid då Sverige industrialiserades och arbetarna fick det bättre ställt genom reformer som semester med ett ökat intresse för friluftsliv. Sommarstugorna har därför ett samhällshistoriskt värde. Värdebärande karaktärsdrag är ursprungliga detaljer, placering i landskapet och storlek.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Brannäs gård tillsammans med bränneriet bevaras och underhålls med traditionella material och metoder med hänsyn till ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial.
- Den naturliga topografin bör i största möjliga mån behållas. Ny bebyggelse inom sommarstugeområdet prövas restriktivt och bör anpassas till områdets karaktär av små och enkla sommarstugor.

1. Mangårdsbyggnaden vid Stora Brannäs gård. Verandan har tillkommit senare, men huset har fortfarande ett ålderdomligt uttryck.
2. Flygeln vid Stora Brannäs gård. Huset är timrat och exteriören är delvis förändrad, men huset är viktigt för gårdsmiljön.
3. Brännvinsbränneriet vid Stora Brannäs tillhör en ovanlig byggnadskategori och är viktigt för miljön.
4. Intill gården finns en äldre ek med stor krona.

5. Sommarstuga i närheten av den plats där Lilla Brannäs tidigare låg.
6. Sommarstuga vid Pangskär troligen från 1930-talet. Huset har stenfot och sammanhängande fönsterpartier mot vattnet.
7. Enklare sommarstuga vid Pangskär, troligen 1940-1950-tal med indraget kombinerat entré och verandaparti.
8. Sommarstuga vid Getnäsudden i utpräglad funktionalistisk stil. Skyddad veranda under utdraget takparti och fönster i tre lufter.
9. Sommarstuga vid Marviken troligen från 1940-1950-talet.
10. Enklare sommarstuga vid Marviken.
11. Sommarstuga vid Marviken troligen 1960-1970-tal.

11. Bara

Historik

I områdets norra del fanns tidigare Fiskarstugan som låg under Stjärnholm och uppfördes någon gång under 1800-talet. Idag finns inga spår kvar efter torpet. I områdets mitt uppfördes Stjärnholms skola 1871. Det var Oxelösunds enda skola före A-skolan invigdes 1887. Skolverksamhet drevs här fram till 1932 då huset byggdes om till bostäder. Skolan, som låg där den norra påfarten vid trafikplats Peterslund idag finns, brändes ner av brandkåren 1968 inför bygget av motorvägen. I slutet av 1930-talet började sommarstugor, enstaka villor och mindre industrier uppföras på tomter avstyckade från Vivesta. 1944 antogs en avstyckningsplan för området varefter den största delen av husen uppfördes. I samband med generalplanen från 1968 redovisades området som industri och ansågs på grund av sitt läge inte lämpligt som bostadsområde. Nya bostadshus fick därför endast komma till genom särskild prövning.

Bara industriby utvecklades i samband med glasverkets nedläggning 1970. Tanken var att skapa förutsättningar för bibehållen glastillverkning i Oxelösund. Scanglas Svenska AB var första hyresgäst som skulle tillverka isolerglas på platsen. Glasindustrins etablering på platsen blev dock kortvarig och ersattes snart av andra verksamheter. Under 1990-talet hade Isbergsgymnasiet en del av sina utbildningar förlagda till området.

Stjärnholms skola trol. 1940-tal. SLM X3540-78

Områdesbeskrivning

Området, som är beläget mellan motorvägen och järnvägen, är långsmalt och kuperat med höjdpartier i nordväst och i sydost. Merparten av området är bebyggt med undantag för ett mindre skogsparti i söder samt trafikplatsen Peterslund i områdets mitt. Från trafikplatsen går Vivestavägen som delar av området i en norra och en södra del. I den södra delen, sydväst om Baravägen, ligger Bara industriby bestående av fem

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

industrifastigheter med lika många större kombinerade kontors och industrilokaler. Industrilokalerna är relativt stora, har fasader av korrugerad plåt och flacka tak täckta med papp. Nordost om Baravägen finns enfamiljshus, huvudsakligen från decennierna kring 1950, men både äldre och nyare hus finns. Husen är till största delen i 1-1 ½ våning med varierad planform och fasadmaterial, takmaterial och kulörer är varierade. Byggnaderna är fritt placerade på tomterna och uthus i form av garage och förråd finns genomgående i hela området.

Kulturhistoriskt värde

Området har växt fram sedan slutet på 1930-talet och bebyggts med både sommarstugor och åretruntbostäder. Sommarstugorna, som i första hand koncentrerats till området närmast Vivestaviken, har på senare år i flera fall byggts om och ut eller ersatts av villor. En del av de äldre sommarstugorna är mycket välbevarade, med ursprungliga fönster och bevarad fasad och tak. De är viktiga för att visa på områdets framväxt och därför av kulturhistoriskt värde.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Sommarstugor i relativt oförändrat skick bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.

1. Villa från 1940-talet i tidstypiskt utförande med putsad fasad, fönster i två till tre lufter och relativt kvadratisk planform.
2. Välbevarad sommarstuga med ett stort antal fönster målade i grönt, liggande rödmålad stockpanel med vita knutar och fönsterfoder och tak täckt med papp.
3. Verkstadsbyggnad som tidigare inrymde Stjärnholms metallförädling AB. Företaget var i drift från 1943 till in på 1970-talet.
4. Villa nära Vivestaviken från omkring 1950 i jugendinspirerad stil med rundat avvalmat takfall och ursprungliga fönster.

5. Om- och tillbyggd stuga från 1940-talet med träpanel och fönster i två lufter. Öster om huset låg tidigare Fiskarstugan med uthus.
6. Välbevarad sommarstuga i funktionalistisk stil med träpanel, pulpettak och fönster över hörn.
7. Villor vid Baravägen med djupa, öppna tomter ned mot Vivestaviken.
8. Tidstypisk villa från 1940-talet i en våning med enkel rektangulär planform och fönster i två lufter.
9. Villa från 1950-talet med fasader av vitt mexitegel, fönsterluckor och garage i källarvåningen.
10. Industrifastighet i Bara industriby.
11. Industrifastighet i Bara industriby. De gula längorna var de första att uppföras.
12. Industrifastighet i Bara industriby. Det var här Scanglas Svenska AB flyttade in tidigt 1970-tal.

12. Sundsör

Historik

I området låg tidigare gårdarna Sundsör, Lilla Sundsör och längst i söder Torpstugan. Torpstugan revs i samband med att motorvägen och Aspabron byggdes 1967. Idag finns endast två grannhus uppförda omkring 1930 kvar intill motorvägen. Sundsör uppfördes enligt folkbokföringsregistret 1824 och hörde till Stjärnholm, men köptes senare av Oxelösunds municipalsamhälle. Lilla Sundsör uppfördes troligen vid samma tid och låg ca 400 m österut. Båda torpen med ekonomibyggnader syns på en äldre karta från 1922 men husen vid Lilla Sundsör finns inte med på den ekonomiska kartan från 1954-56 utan verkar ha rivits någon gång före det. Den äldre mangårdsbyggnaden till Sundsör brann ner, troligen omkring 1950. Kvar av gården finns idag en äldre ekonomibyggnad, möjligvis ett f d stall, en matkällare och rester efter husgrunder. Ekonomibyggnaden är uppförd omkring sekelskiftet 1900. 1964 anläggs industriområdet Sundsör längs den nydragna Verkstadsgatan. Inom området har bland annat funnits Sundsörs båtvarv, Oxelösunds svets och smide, skrotupplag och snickeri. 1982 flyttar AB Larsson och Kjellbergs mekaniska verkstad hit. Den större verkstadsbyggnaden ligger på den plats där Lilla Sundsör tidigare låg.

Gamla mangårdsbyggnaden till Sundsörs gård. SLM R338-94-4

Områdesbeskrivning

Området utgörs idag av Sundsörs industriområde och upptas av industribyggnader, magasin och upplag. Industribyggnaderna är av olika storlekar och form och med flera olika fasadmaterial. Industriområdet omgärdas av skog i norr och en del öppna gräsytor i söder, vilka tidigare utgjorde åkermarken till den äldre gården. Vid Baravägen ligger ett kolonilottsområde samt mellan järnvägen och motorvägen två villor uppförda omkring 1930. Vid korsningen mellan Maskingatan och Verkstadsgatan finns en äldre ombyggd ekonomibyggnad som tidigare hörde till gården Sundsör. Huset har naturstensgrund, röd locklistpanel och luckor för fönsteröppningarna med vitmålade

korslagda fönsterfoder. I öster vid Verkstadsgatans slut tar den gamla vägsträckningen från 1800-talet vid vilken leder till Aspa gård.

Kulturhistoriskt värde

Sundsörs industriområde lades på mark som tillhörde de två äldre gårdarna Sundsör och Lilla Sundsör. Utöver den kvarvarande ekonomibyggnaden, troligen f d stall, och resterna av jordkällaren finns idag få spår av gårdarna. Byggnaden är därför viktig för att visa på områdets tidigare historia. Husets detaljer såsom rödfärgad träpanel, fönsterluckor och korslagda vitmålade fönsterfoder påminner om den tidigare användningen och visar samtidigt på gårdens läge. Byggnaden har därför ett kulturhistoriskt värde och detaljerna är viktiga ur pedagogisk synvinkel.

Husen i närheten av motorvägen i söder uppfördes på 1930-talet i närheten av Torpstugan. Husen är välbevarade och viktiga för att visa på den tidigare bebyggelsen i området före motorvägsbygget.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Sundsörs äldre ekonomibyggnad samt villorna vid motorvägen bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.

1. Verkstadsbyggnad vid Maskingatan med karakteristiskt takfall.
2. Verkstadsbyggnad vid korsningen Maskingatan/Verkstadsgatan.
3. AB Larsson och Kjellbergs mekaniska verkstad. Huset sannolikt uppfört i samband med att industriområdet anlades men är tillbyggt. Här låg tidigare gården Lilla Sundsör.
4. Den äldre bevarade ekonomibyggnaden, troligen f d stall, till Sundsörs gård uppförd omkring sekelskiftet 1900. En bit av den äldre vägsträckningen finns kvar framför ingången.

5. Den äldre vägsträckningen i östra delen av området som leder till Aspa gård.
6. Välbevarad villa från 1930-talet i tidstypsikt utförande. Motorvägen går strax bakom huset.
7. Välbevarad villa från 1930-talet i tidstypsikt utförande med uthus från senare tid. Motorvägen går strax bakom huset.
8. Kolonilottsområdet vid Baravägen med Sundsörs industriområdet i bakgrunden.

13. Inskogen

Historik

Området utgjordes tidigare av skogsmark. I områdets sydöstra del låg Isakslund, även kallad Flishagsstugan, som var ett torp under Stjärnholm. Torpet är först belagt i källor på 1780-talet men brändes ned av kommunen runt 1970 efter att ha stått obebott en tid. I början av 1980-talet planlades området och villor började uppföras längs den nyanlagda Isakslundsvägen. Den första planen medgav bebyggelse i ett betydligt större område än vad som kom att bebyggas, men 1987 ändrades planen med mindre exploateringsgrad efter minskad efterfrågan. Det nya bostadsområdet byggdes till större delen färdigt under 1980- och 1990-talen men har på senare år åter utökats med ytterligare hus i nordväst.

Områdesbeskrivning

Bostadsområde med friliggande villor, majoriteten i en våning och av trä, de flesta med tillhörande garage. Området är kuperat och omringat av skog och gatorna är krökta. Husen är placerade med samma avstånd till gatan och större delen av trädgården mot baksidan vilken på flera ställen övergår i skogsmark. Husen är individuellt utformade med en stor variation i planform, fönstersättning, fasadmaterial och kulörer. Taken är överlag flacka, på de äldre husen främst sadeltak, men senare även valmade. Det dominerande takmaterialet är svarta betongpannor, men även bruna och i vissa fall röda förekommer. De flesta husen har lock- eller locklistpanel av trä men en del har fasader av mexitegel eller rött och brunt tegel. Fasaderna går på de senare byggda husen över i mer pastellkulörer, även om många fått annan färgsättning sedan de uppfördes.

Torpet Isakslund som låg i sydöstra delen av området. SLM A11-293

Kulturhistoriskt värde

Området anlades i början på 1980-talet och bebyggdes sedan fram till 1990-talet. Tidsspannet är tydligt avläsbart i husens utformning där det tidiga 1980-ta-

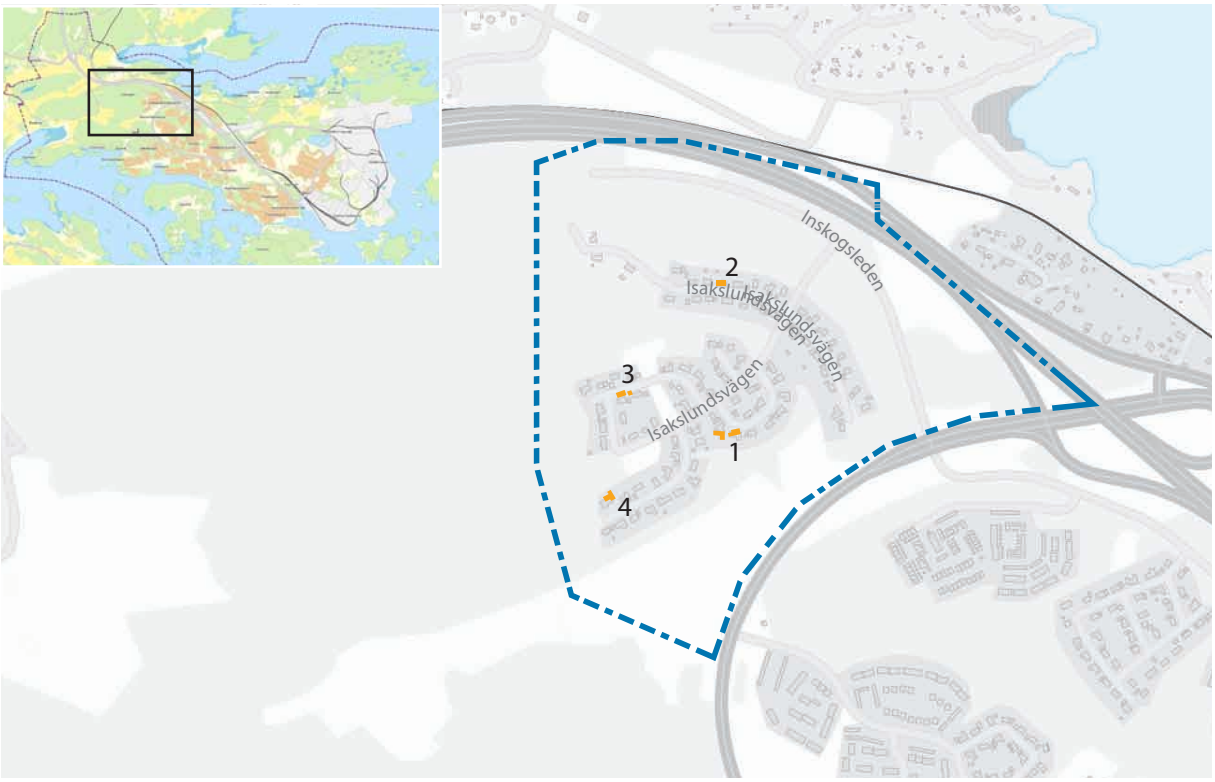

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

let representeras av hus med en enklare planform och fasader av mexitegel eller mörkt målad träpanel, för att sedan övergå i mer varierade former på både planer och tak, och med relativt dominerande flacka takfall. Denna brokighet i utformningen gör husen representanter för sin tid vilket är intressant ur arkitekturhistorisk synvinkel.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Ev. ny bebyggelse tillåts i en våning och placeras vid förlängda gatusträckningar med samma avstånd från gata som tidigare.
- Skogsmarken runt tomterna bevaras.

1. Två villor från mitten av 1980-talet med fasad av trä respektive mexitegel. Taken täcks av betongpannor.
2. En av de första hustyperna från början av 1980-talet.
3. Villa med garage från början av 1990-talet med träpanel, valmat flackt tak och burspråk.
4. Villa från början av 1990-talet med inbyggt garage, träpanel och valmat flackt tak.

14. Peterslund

Historik

Inom området låg tidigare torpet Peterslund som var ett dagsverkstorp under Stjärnholm. Torpet var i bruk från 1863 och revs i samband med motorvägsbygget 1967. Det låg vid den södra motorvägspåfarten vid Trafikplats Peterslund. I enlighet med den upprättade generalplanen för Oxelösund från 1968 planlades Nyängen i sydöstra delen av området 1973. Året därpå uppgjordes planerna för resterande södra delen, och 1977 för Norra Peterslund. Bostadsområdena vid Nyängen och södra Peterslund byggdes 1975-1976 och den norra delen åren kring 1980. Peterslundsskolan invigdes 1978 och ersatte då delvis de provisoriska skolpaviljongerna vid Tallbacken i Sunda.

Områdesbeskrivning

Området är kuperat och till stora delar skogbevuxet och omsluts i söder och väster av Sundavägen och i norr av motorvägen. Området är bebyggt i skilda enklaver förbundna av ett nät av gång- och cykelvägar. Husen nås i första hand via gångvägar men gemensamma parkeringsytor och garage finns i nära anslutning till varje husgrupp. Hela Peterslund utgörs i första hand av radhus i 1-2 våningar, men i slutet av Nyponvägen samt vid Tranbärsvägen finns mindre områden med friliggande villor. Peterslundsskolan i öster utgörs av ett större skolhus i en våning med fasader av rött tegel samt en senare byggd paviljong med rödmålade fasader av trä.

Torpet Peterslund omkring 1951-52. Bilden tillhör Gunborg Nyström.

Nyängens radhus är i 1 ½ våning med fasader av vit mexitegel och takkupor under branta takfall. Bostadslängorna är placerade runt små allmänna gårdsbildningar, privata tomtytor finns till varje enhet på motstående sida. Radhusen söder om Nyponvägen är i 1-2 våningar och till varje lägenhet hör en förrådsdel intill entrén. Husen har flacka sadeltak och fasader av trä i kombination med vit mexitegel eller gult tegel. En del av längorna har indragna balkonger längs ena sidan. Norr om Nyponvägen ligger två rader med friliggande identiska villor samt en rad med radhus närmast skogen av liknande typ som de redan beskrivna.

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

Villorna i slutet av Nyponvägen tillika de vid Tranbärsvägen är i huvudsak i 1 eller 1 ½ våning och individuellt utformade. Plan- och takform är varierade såväl som fasadmaterial vilka består av tegel, mexitegel och trä.

Vid Krusbärsvägen finns radhus i tre typer där utformningen styrts av placeringen och av terrängen. På plan mark ligger i hus i 1 ½ våning med branta takfall med takkupor och fasader av trä. Vid sluttningarna i söder finns hus med två våningar i suterräng. Husen har flacka sadeltak och fasader av trä. Mellan de båda typerna finns i anslutning till gemensamma gårdsplaner låga radhus i en våning med platta tak. Husen utgörs av slutna volymer som genom sin form omgärdar en mindre trädgårdsyta.

Vid Hagtornsvägens slut finns tre typer av hus. I väster ligger radhus i två våningar med flacka sadeltak och fasader i en kombination av trä och rött tegel. Karakteriserande för husen är de framför varje enhet liggande förråden med pulpettak som även sträcker sig över en biluppställningsplats. I södra delen ligger radhus i en våning med pulpettak och fasader av gult tegel. Entrésidan saknar i det närmaste fönster och skapar ett slutet intryck vilket kompenseras av baksidans mer uppbrutna och fönstertäta fasader. På bergshöjderna norr om dem ligger radhus i två våningar som nås via gångvägarna i kvarterets inre. Husen har flacka sadeltak och fasader av gult tegel och trä.

Kulturhistoriskt värde

Området är mycket typiskt för 1970-talets småhusbebyggelse och innehåller exempel på olika kategorier av hus. Husen är till volym och utformning relativt oförändrade sedan uppförandet vilket gör dem intressanta ur arkitekturhistorisk såväl som samhällshistorisk synpunkt.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Tillbyggnader som förändrar volymverkan, i första hand mot gata, bör undvikas.
- Bebyggelsen underhålls med hänsyn till befintliga fasadmaterial.
- Ny bebyggelse på den före detta åkermarken prövas restriktivt.

1. Radhus vid Nyängen från 1975-76 med höga takfall och takkupor. Fasaderna är av mexitegel och trä vid gavelpartier.
2. Radhus vid Nyängen från 1975-76. Husen är placerade runt små allmänna gårdsbildningar.
3. Peterslundsskolan som stod klar 1978. Fasaderna är av rött tegel och trä och taket skjuter ut över ingången.
4. Peterslundsskolan som stod klar 1978. Klassrummen är placerade i paviljonger med mellanliggande uterum.

5. Radhusen vid Nyponvägen uppförda 1975-76. Husen har flacka sadeltak och fasader av trä i kombination med vitt mexitegel.
6. Radhusen vid Nyponvägen uppförda 1975-76. Till varje lägenhet hör ett förråd i anslutning till entrén.
7. Tidstypisk villa i slutet av Nyponvägen från 1970-talet med flackt valmat tak och fasader av brunt tegel och trä.
8. Villor norr om Nyponvägen med högresta sadeltak och fasader av rött tegel med gavelpartierna av trä.
9. Radhus norr om Nyponvägen uppförda 1975-76 med indragna balkonger och tillhörande förrådsdel.
10. Radhus från omkring 1980 i 1 ½ våning med branta takfall med takkupor och fasader av trä.
11. Låga radhus från omkring 1980 i en våning med platta tak. Husen utgörs av slutna volymer som omgärdar en mindre trädgårdsyta.

13. Tidstypisk villa från omkring 1980 med högt valmat tak med kraftig takfot, fasader av rött tegel och garage integrerat i huset.
14. Villa i tidstypiskt utförande från omkring 1980. Huset har fasader av trä och spröjsade fönster med fönsterluckor.
15. Villa från slutet på 1970-talet med valmat tak, fasader av trä och tegel och sammanbyggt garage.
16. Radhus i två våningar vid Hagtornsvägen uppförda 1981. Varje lägenhet har en förrådsdel och skyddad biluppställningsplats.
17. Radhus i två våningar vid Hagtornsvägen uppförda 1981. Husen har fasader av trä och rött tegel.
18. Radhus från tidigt 1980-tal i en våning med pulpettak. Husen har endast ett litet fönster på entrésidan.
19. Radhus i två våningar från tidigt 1980-tal med flacka sadeltak och fasader av gult tegel och trä.
20. Garage till radhusen finns i anslutning till Hagtornsvägens slut.

15. Danvikshagen

Historik

Tidigare låg torpet Näset på platsen. Näset var ett dagsverkstorp under Stjärnholm och nämns första gången 1757. Torpet var i drift fram till 1945 då det övergick till att användas som sommarstuga. Torpet låg där gångtunneln mellan kvarteret Korpen och Kråkan idag finns med ekonomibyggnader tvärs över dalgången. De nu öppna gräsytorna var tidigare åkermark. Bostadshuset brann ned genom vådeld 1970 och idag finns inga spår kvar. I sydvästra delen av området uppfördes under 1930-1940-talet sommarstugor längs vattnet.

1975 upprättades en ny stadsplan för Danvikshagen med plats för ett villaområde i norr, två skilda områden med radhus/parhus längs Näsuddsvägen och en småbåtshamn vid Djursgraven i öster. 1976 började området bebyggas efter den nya planen, men efter att den planerade småbåtshamnen gjorts mindre. Radhusen i kvarteret Kråkan, uppförda 1979, och framförallt parhusen i kvarteret Korpen uppförda, 1976-1977, fick en särpräglad utformning där de senare byggdes på stolpkonstruktioner av betong med öppna utrymmen under husen. Samtliga målades i tidstypiska mörka och kraftfulla färger.

Möjligen familjen Englund boende på Näset 1910. Foto: Axel Florin. SLM X10-071

Områdesbeskrivning

Området ligger på en skogbevuxen udde, marken är kuperad med en stor mängd berg i dagen. Genom udden löper en dalsänka med öppna gräsytor. Hela området är byggt enligt trafikdifferentieringsprincipen, där ett gång- och cykelvägsnät utan plankorsningar förbinder området med resten av staden.

I kvarteret Kråkan i söder finns en grupp med radhus i två våningar delvis i souterräng och högt belägna med utsikt över vattnet. De är enhetligt utformade och har ljusmålade fasader av trä och tak täckta med papp. Husen är slutna åt norr och öppnar upp sig åt söder med balkonger och större fönster. Entréerna är i regel placerade åt på norrsidan. Kvarteret Korpen

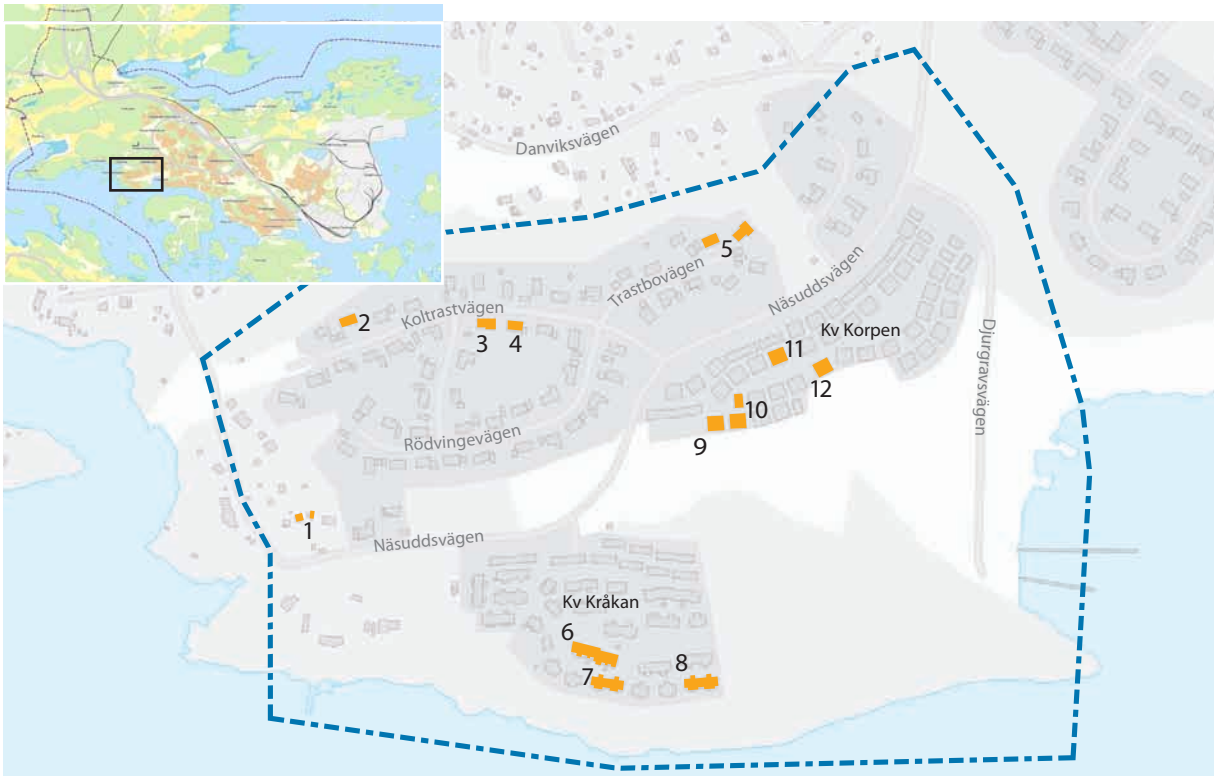

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

består av parhus uppförda på stolpar av betong i kuperad terräng. Fasaderna är täckta med lockpanel målad i olika färger. Genom kvarteret löper gångvägar och på husen med entréer åt söder nås dessa via trappor av trä. Villorna i norra delen av området är tidstypiskt men individuellt utformade i 1 ½ våning. Mörka fasader av tegel, trä eller ljusa av mexitegel är dominerande, taken är överlag flacka, ofta valmade eller med gavelpartier av trä. Taken är täckta med betongpannor. Husen är placerade med samma avstånd från gatan, och baksidan vetter mot skogsmark eller tallbevuxna partier i kvarterets inre.

Kulturhistoriskt värde

Danvikshagen är planerat och uppfört som komplett bostadsområde under ett kort tidsspann vilket gör att stadsplaneringen såväl som utformningen av husen kan ses som ett tydligt exempel på 1970-talets arkitekturideal. Husen i kvarteret Kråkan och Korpen utgör bra exempel på en terränganpassad arkitektur där husens utformning styrts av läget och den kuperade terrängen. I kvarteret Kråkan är flera hus byggda i suterräng, medan husen i kvarteret Korpen är uppförda på stolpar på det ojämna underlaget. Enhetligheten i planering tillsammans med en lekfull utformning av rad- och parhusen gör att området har höga arkitekturhistoriska värden. Kvarteret Korpen med sina hus vilande på stolpkonstruktioner innehar höga arkitektoniska värden. Villaområdet i norr visar upp flera tidstypiska villatyper där 1970-talets arkitekturideal är särskilt tydligt i materialval och planform.

Det öppna partiet i mitten av planområdet som tidigare utgjorde torpet Näsets åkermark är viktigt att hålla öppet för att visa på det historiska landskapet och torpets och jordbruksmarkens tidigare läge.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Förtätning inom hela området bör undvikas.
- Tillbyggnader samt inglasning av balkonger i kvarteret Korpen undviks. Utrymmen under husen hålls öppna.
- Tillbyggnader eller komplementbyggnader inom villaområdet undviks mot gatan.
- Skogspartier mellan bebyggelsen bevaras och dalgången i områdets mitt hålls öppen och ny bebyggelse undviks.

1. Äldre sommarstuga från 1930-1940-talet till vänster och ett timrat möjligen hitflyttat hus till höger.
2. Tidstypisk villa från 1970-talet med indraget gavelparti, mörka spröjsade fönster och tak täckt med bruna betongpannor.
3. Villa i tidstypiskt utförande från 1970-talet med kraftig takfot, valmat tak täckt med svarta betongpannor, fasader av vitt mexitegel.
4. Villa från 1970-talet med drag av 1960-tal i fönsterparti och takform. Garaget är sammanbyggt med bostadshuset.

5. Villor från 1970-talet vid Trastbovägen med fasader av mörkt tegel och tak täckt med betongpannor.
6. Radhus i kvarteret Kråkan uppförda 1979. Husen har fasader av trä, är slutna mot norr med mindre fönster och utan balkonger.
7. Radhus i kvarteret Kråkan uppförda 1979. Husraden närmast vattnet är i en våning med suterräng och entréer mot norr.
8. Radhus i kvarteret Kråkan uppförda 1979. Husens södra sidan har större fönster och balkonger.
9. Parhus i kvarteret Korpen uppförda 1976-1977. De branta bergssluttningarna överbryggas genom stolpkonstruktionerna av betong.
10. Parhus i kvarteret Korpen uppförda 1976-1977. Inom kvarteret finns enbart gångvägar. Entréer mot söder nås via trappor.
11. Parhus i kvarteret Korpen uppförda 1976-1977. Betongstolparna är synliga och vitmålade. Under husen bildas förvaringsutrymmen.
12. Parhus i kvarteret Korpen uppförda 1976-1977. Husens norrsida ligger närmre marknivån. Husen har flacka tak fasader av trä.

16. Sunda norr

Historik

Inom området låg tidigare gårdarna Lövgölet och Sunda, den senare var prästbostad till Stjärnholm. Sunda omnämns första gången på 1500-talet, men var sannolikt äldre än så. Den äldre mangårdsbyggnaden uppfördes i början av 1700-talet men revs i mitten av 1960-talet i samband med att området exploaterades. Lövgölet med anor från 1700-talet revs i samband med motorvägsbygget 1966. 1946 stod äldreboendet Nikolaigården klart på den plats där Björntorps äldreboende idag ligger. Det innehöll 75 platser och ersatte då delvis Emtnäs som från år 1900 fungerat som äldreboende.

1960 gjordes planer upp för den östligaste delen av området vilka 1963 utökades till att innefatta även den västra delen. Planerna omfattade två områden med friliggande eller kopplade bostadshus norr om Sundavägen avskilda av ett mindre skogsparti. Den östra delen av området bebyggdes huvudsakligen 1961-63 och den västra 1965-67. En stor del av husen flyttades hit till området från Järnbyn, Stålbyn eller Malmbyn i centrum där de uppförts som bostäder åt byggnadsarbetare i slutet på 1950-talet. Totalt flyttades 74 hus som kördes på specialbyggda lastbilar i långsam fart. Vid Studsarvägen användes tre av husen som skolpaviljonger för lågstadiet med namn Tallbacksskolan. När Peterslundsskolan stod klar 1978 upphörde skolundervisningen här och husen har sedan dess byggts om till bostäder. I planerna ingick förutom villabebyggelse en utbyggnad av Nikolaigården. 1968 byggdes äldreboendet till med nya paviljonger i norr och fick då namnet Björntorp efter gården som tidigare låg på platsen. 1981 byggdes även ett sjukhem och i samband med det revs den äldre Nikolaigården.

Sunda gård någon gång i början av 1900-talet. Bilden tillhör Oxelösundsarkivet, Bild ID 001042.

Områdesbeskrivning

Området avgränsas av motorvägen i nordost och Sundavägen i söder och utgörs i första hand av småhusbebyggelse. På några ställen finns kedjehus men till största delen är husen friliggande i 1 ½ våning. Området är kuperat och skogbevuxet i de delar som inte är bebyggda. I öster vid Sundavägen ligger Björntorps äldreboende som består av en större gemensamhets-

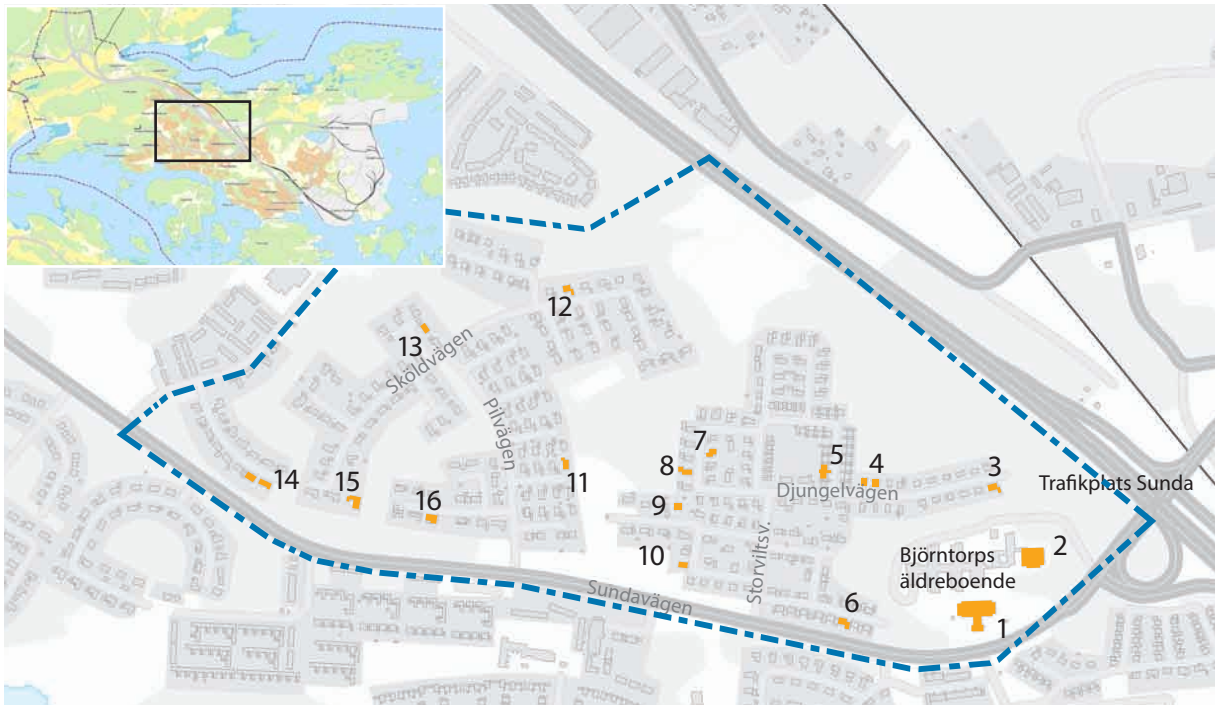

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

anläggning i söder och sammankopplade paviljonger i en våning i norr.

Gatunätet är slingrande och på grund av den kuperade terrängen ges flera utsikter inom området, t. ex. från den högre belägna Djungelvägen i öster. Centralt genom området löper en gång- och cykelväg som fortsätter mot Peterslund. Husen är mycket tidstypiska och består av ett antal olika byggnadstyper i grupper med sinsemellan något varierad form. Inom området finns flera olika fasadmaterial representerade med tonvikten på tegel, mexitegel, och trä. Taken är obrutna och består till största delen av sadeltak som i många fall är relativt flacka. Husen är placerade med samma avstånd till gatan, och har i regel en sammanbyggd eller närliggande garage- eller förrådsdel.

Kulturhistoriskt värde

Hela Sundaområdet är starkt förknippat med stadens mest expansiva period under 1960-talet i samband med stålverkets anläggande. Det faktum att många av husen är hitflyttade från anläggningsbyarna i centrum gör kopplingen än starkare. Området har därför ett högt samhällshistoriskt värde.

Husen är mycket tidstypiska och man kan tydligt avläsa 1960-talets arkitekturutveckling. Från det kvardröjande 1950-talet med tegelfasader och enkla planformer, fönstertäta fasader av mexitegel med partier av trä, indragna entrépartier och flacka eller platta tak. Till mer slutna och horisontellt betonade volymer med oregelbundna planformer i slutet av decenniet. Detta gör området mycket arkitekturhistoriskt intressant. Områdets planering med en genomgående strävan efter trafikdifferentiering där gång och cykelvägarna är förbundna med stadskärnan gör det dessutom intressant ur stadsplanesynpunkt.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Nya byggnader inom området tillåts ha 1- ½ våning och placeras med samma avstånd till gatan som befintlig bebyggelse.
- Garagebyggnader bör underordna sig bostadshuset.
- Nya hus bör ha sadeltak eller i undantagsfall platta tak.

1. Björntorps äldreboende med de nyare delarna som byggdes 2011.
2. Paviljonger till Björntorps äldreboende uppförda 1969.
3. Villa i ett plan från tidigt 1960-tal med flackt sadeletak, fasader av tegel, indraget entréparti och fönster i 2-3 lufter.
4. Likartade villor vid Djungelvägen från tidigt 1960-tal. Husen har enkel planform, fasader av tegel, sadeltak och garage i källaren.

5. Kedjehus från 1960-talet i ett plan med fasader av rött tegel. Varje hus har ett tillhörande garage och förrådsdel mot gatan.
6. Kedjehus från tidigt 1960-tal med fasader av mexitegel. Husen har sammanlänkande förrådsdelar, tvåluftsfönster med fönsterluckor.
7. Villa från tidigt 1960-tal med träpanel och sammanbyggd garagedel. Huset är sannolikt hitflyttat från någon av anläggningsbyarna.
8. Villa som är hitflyttad i början på 1960-talet från en av anläggningsbyarna och kompletterad med garagedel.
9. Tidstypisk villa från tidigt 1960-tal med fasader av tegel, indraget entréparti med garage och balkong längs hela fasaden.
10. Hus, hitflyttat 1963 från en av anläggningsbyarna, tidigare använd som skolpaviljong för Tallbacksskolan.
11. Villa från mitten av 1960-talet i tidstypiskt utförande. Huset har sadeltak, fasader av mexitegel och trä, och fönster i 1-2 lufter.
12. Suterrängvilla från mitten av 1960-talet i tidstypiskt utförande med fasader av mexitegel och indraget entréparti med balkong.

13. Tidstypisk villa från 1960-talet med fasader av mexitegel, indraget entréparti och ett stort sammanhängande fönsterparti.
14. Villa från mitten av 1960-talet i tidstypiskt utförande. Huset har fasader av mexitegel och träpartier mellan fönster och på gaveln.
15. Villa från 1960-talet med platt tak och kraftig neddragen takfot, slutna fasader av mexitegel med sammanbyggt garage.
16. Villa från 1960-talet med platt tak och fasader som är putsade och av tegel med partier av glasblock.

17. Sunda söder

Historik

Området bebyggdes på före detta åkermark tillhörande Sunda gård som var prästbostad till Stjärnholm. Gården låg tidigare norr om Sundavägen men revs i mitten av 1960-talet i samband med att området exploaterades. Hela Sundaområdet, från Ramdalen i öster till Utterberget i väster planlades i etapper från 1960-1969 med början i öster. 1965-66 uppfördes kedjehusen vid Vallsundsvägen. Ritningarna för denna etapp utfördes av arkitekterna Jöran Curman och Nils Gunnartz som även stod bakom generalplanen från 1959 samt flera av stadsplanerna för de nya områdena. Husen fick ett särpräglat utseende vilket medförde att de i folkmun kom att kallas för giraffstallen och kaninburarna. Norr om kedjehusen planerades för en serviceanläggning för hela Sundaområdet kallad Sundahallen samt lågstadieskolan Sundaskolan. Intill denna uppfördes bostadshus för järnverkets räkning.

1969-1970 uppfördes ytterligare kedje- och radhus söder om Sundavägen och 1973-74 den sista etappen i Sundaområdet som omfattade villorna vid Utterberget i väster. Kedjehusområdena bebyggdes efter trafikdifferentieringsprincipen, där bostäderna i första hand nås via gångvägar. Parkeringsytor förlades i närhet till de så kallade matarvägarna Sundavägen och Vallsundsvägen. 2007 byggdes Sundaskolan om till äldrebostäder.

Kedjehusen vid Vallsundsvägen då de var nyuppförda i mitten av 1960-talet. Bilden tillhör Oxelösundsarkivet, Bild ID 010425

Områdesbeskrivning

Området är beläget i dalgången mellan Sundavägen och Vallsundsvägen, och är i sin helhet bebyggt med enfamiljshus och kedjehus. Ett skogbevuxet höjdparti, Utterberget, finns i väster. Centralt i området ligger livsmedelsbutiken Sundahallen. Områdets mitt är bilfritt och här löper en gång och cykelväg som leder till centrum.

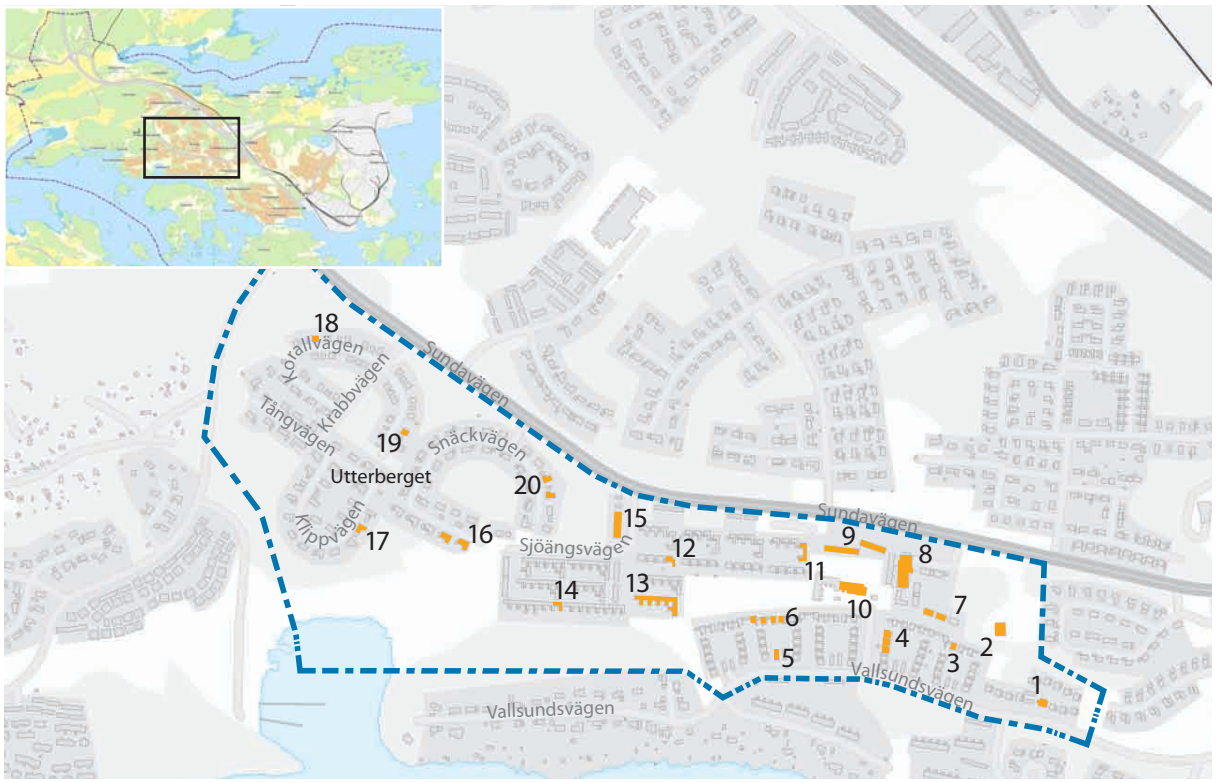

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

Bortsett från de friliggande villorna vid Utterberget och vid Elevvägen i öster är bebyggelsen enhetligt utformad i ett antal olika byggnadstyper, i första hand som kedjehus. De så kallade kaninburarna och giraffstallarna i 1-2 våningar vid Vallsundsvägen har fasader med liggande träpanel och pulpettak utan utkragande takfot. Tvåvåningshusen har branta takfall. Husen är placerade runt fem gemensamhetsanläggningar bestående av garage och parkeringsytor och en gräsmatta med lekplats.

Kulturhistoriskt värde

Hela Sundaområdet är starkt förknippat med stadens mest expansiva period under 1960-talet i samband med stålverkets anläggande Området har därför ett högt samhällshistoriskt och socialhistoriskt värde.

Radhusen är rationellt utformande men med en tydlig arkitektonisk idé, och där de olika delområdena utformats som enskilda enheter. Områdets friliggande hus är mycket tidstypiska och man kan tydligt avläsa 1960-talets arkitekturutveckling. Från det kvardröjande 1950-talet med tegelfasader och enkla planformer, fönstertäta fasader av mexitegel med partier av trä, indragna entrépartier och flacka eller platta tak. Till mer slutna och horisontellt betonade volymer med oregelbundna planformer i slutet av decenniet. Detta gör att området har mycket höga arkitekturhistoriska och arkitektoniska värden. Områdets planering med en genomgående strävan efter trafikdifferentiering där gång och cykelvägarna är förbundna med stadskärnan gör det dessutom intressant ur stadsplanesynpunkt.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Samtliga hus inom området bevaras och underhålls med hänsyn till ursprunglig utformning och tidstypiska detaljer såsom balkonger, fönster, fasad- och takmaterial. Tillbyggnader mot gata undviks.
- Planläggning inom detta område bör ske i samråd med antikvarisk expertis.

1. Radhus vid Linjalvägen. Husen var de första som kom att byggas inom området. Fasader av trä, fönster med större och mindre luft.
2. Blåklockans förskola uppförd i mitten av 1960-talet.
3. De så kallade giraffstallen vid Vallsundsvägen uppförda 1965-66. Husen har fasader av trä fönsterband, pulpettak utan takutsprång.
4. De så kallade kaninburarna vi Vallsundsvägen. Husen är i ett plan med fasader av trä, fönsterband och flacka pulpettak utan takutsprång.

5. Kedjehusen vid Vallsundsvägen har parkeringsytor och garage i anslutning till bilvägen.
6. Husen är placerade runt en gemensamhetsanläggning med lekytor.
7. Kedjehus med fasader av trä och indragna entrépartier placerade runt en gräsyta.
8. Sundahallen med livsmedelsbutik. Huset har byggts ut på senare år.
9. Radhus intill Sundavägen uppförda på uppdrag av Oxelösunds järnverk. Husen är i suterräng med loftgångar.
10. F d Sundaskolan på senare år ombyggt till äldreboende.
11. Kedjehus från 1960-talet med fasader av tegel. Sista huset i raden är sammanbyggt med ett på motsatt sida.
12 Kedjehus från 1960-talet med fasader av tegel, pulpettak med markerad takfot av trä och sammanlänkande förrådsdel.

13. Radhus från slutet av 1960-talet med fasader av mexitegel, platt tak med kraftigt markerad takfot.
14. Entréerna är indragna och mitt emot dessa ligger en förrådslänga.
15. Tidstypiska radhus från 1960-talets slut med fasader av mexitegel, platt tak och kraftigt markerad takfot av trä.
16. Villor vid Snäckvägen från 1973-74 i tidstypiskt utförande. Fasader av tegel, valmade flacka tak täckta med betongpannor.
17. Villa från Klippvägen från 1973-74 med drag av 1960-talet. Fasad av mexitegel och trä, sadeltak och tillhörande garage.
18. Villa vid Korallvägen från 1973-74. Huset har fasad av trä med avvikande färg på gavelröste och fönster med fönsterluckor.
19. Villor vid Korallvägen från 1973-74. Husen har fönstertäta gavlar mot gatan, högresta takfall och fasader av trä och tegel.
20. Villor från tidigt 1970-tal med kvardröjande drag av 1960-talet. Oregelbunden planform, fasad av mexitegel med indragna partier.

18. Ramdalen

Historik

Ramdalen utgjordes länge av sumpmarker med ett mindre vattendrag kallat Mörtsundet mitt i området. Norr om detta låg då Torps gård, på den plats där badhuset idag ligger. Gården som hade anor åtminstone från 1600-talet revs inför det att Ramdalens sportanläggning skulle uppföras. Längst i öster fanns en industribyggnad som uppfördes för belysningsfabriken Exaktor. Denna tillsammans med en banvaktsstuga och några bostadshus vid Ekbacken längre norrut revs när motorvägen byggdes.

Hela Sundaområdet, från Ramdalen i öster till Utterberget i väster planlades i etapper från 1960-1969 med början i öster. 1961 invigdes Ramdalens idrottsplats vilken då ersatte Malmvallen som stängts några år tidigare. Den gamla Malmgården flyttades 1963 till Ramdalen för att användas som klubblokaler. 1960 började husen vid Lärarvägen att uppföras. En del av dessa var monteringsfärdiga Gotlandshus. 1961-62 byggdes radhusen norr om Linjalvägen och året därpå uppfördes villorna vid Elevvägen. 1963 genomfördes en stor husflytt då de tillfälliga anläggningsbostäderna i Stålbyn, Järnbyn och Malmbyn flyttades till Sundaområdet för att bli permanentbostäder. Husen vid Rektorsvägen härstammar från denna flytt. 1965 arrangerades en arkitekttävling för Ramdalens idrottsanläggning som skulle innehålla hög- och mellanstadieskola, simhall, sporthall, tennisbanor och utomhusbad. Stockholmsarkitekterna Gustaf Rosenberg och Olle Ståls förslag vann tävlingen och bygget påbörjades 1968. 1971 invigdes anläggningen med undantag för utomhusbadet som då skjutits på framtiden.

Invigning av Ramdalens idrottsplats 1961. I bakgrunden syns Torps gård. Från Oxelösundsarkivet, Bild ID 010170.

1967-1968 uppfördes flerbostadshusen vid Ramdalshöjden som sammanlagt skulle innehålla 330 lägenheter. På grund av sin böjda form kallades husen i folkmun för Falukorvarna. De östra av hu-

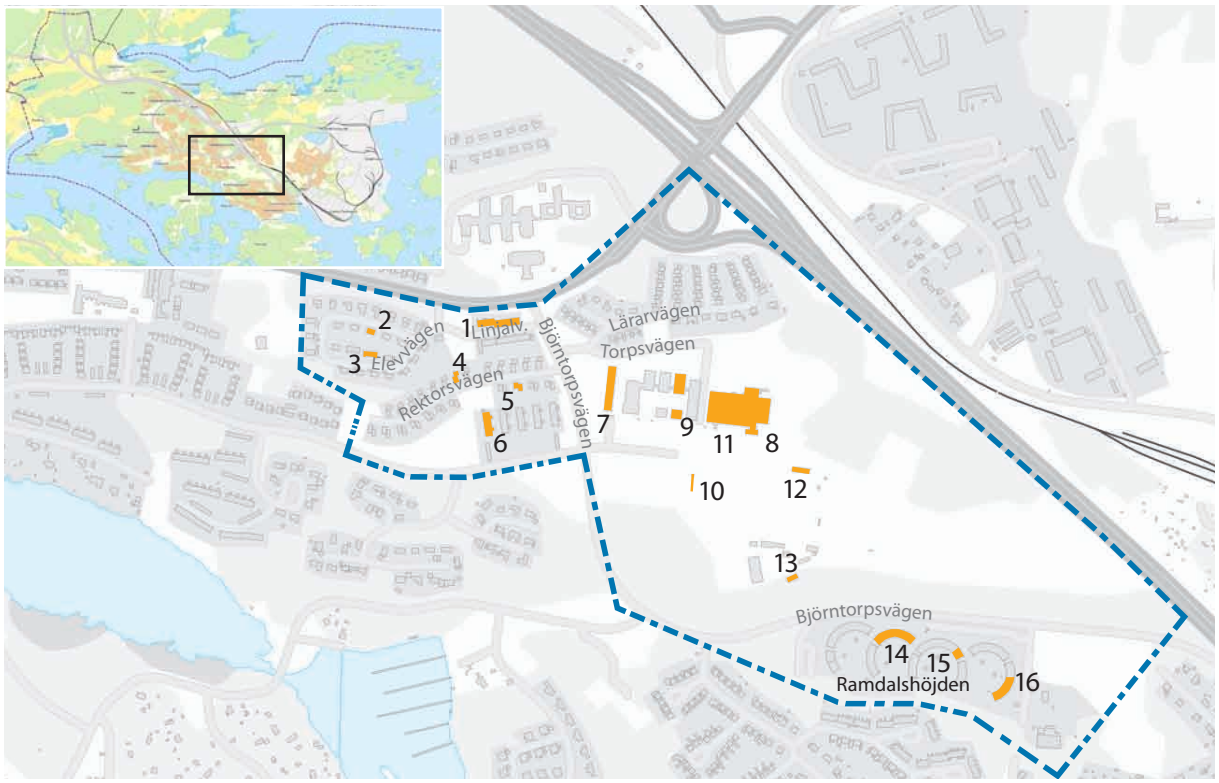

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

sen användes 1981-1996 som flyktingförläggning. I samband med bostadsöverskottet på 1990-talet revs de och delar av inventarierna skänktes till en by i norra Rumänien.

Områdesbeskrivning

Området karakteriseras av den större dalsänkan som avgränsas av motorvägen i öster, i norr av Sundavägen och i söder av Ramdalshöjden. Höjdpartierna i norr och söder är skogbevuxna, i norr bebyggda med radhus- och småhusbebyggelse och i söder av flerbostadshus. I dalsänkan finns Ramdalens idrottsplats med fotbollsplaner, friidrottsanläggning och tennishall med utomhusbanor i söder. Till idrottshallen hör ett antal mindre hus med omklädningsrum och klubbstugor. Norr om idrottsplatsen ligger ett kombinerat badhus och idrottshall samt väster om denna en hög- och mellanstadieskola. Hela området är sammankopplat med ett nät av gång- och cykelvägar som ansluter till centrum såväl som till omkringliggande bostadsområden. Området är vidsträckt med långa siktlinjer som förbinder de olika delarna. Runt idrottsanläggningen finns även öppna gräsytor vilket ytterligare förstärker den öppna atmosfären.

Småhusbebyggelsen är enhetligt utformad i ett antal olika byggnadstyper och i regel placerad i anslutning till gata. I närheten till Lärarvägen ligger i första hand kedjehus i 1 ½ plan med en tillhörande garagedel. Husen har branta sadeltak och putsade fasader. Söder om Lärarvägen finns friliggande villor med fasader av rött tegel. På båda sidor om Linjalvägen ligger två radhuslängor i två våningar, där de på den norra sidan har fasader med rött och gult tegel. På höjdpartiet vid Elevvägen ligger friliggande villor med fasader i huvudsak av rött tegel där flera är byggda i suterräng. Husen vid Rektorsvägen i ett plan med en tillhörande garagedel härstammar från husflytten 1963. Samtliga hus har rektangulär planform och sadeltak men varierande fasadmaterial. Vid Vallsundsvägen ligger fem radhuslängor i 1 ½ våning med sadeltak och takkupor. Fasaderna består av lockpanel av trä. Ramdalshöjdens flerbostadshus har 2-4 våningar i halvcirkelformade huskroppar som omgärdar större kuperade, bilfria gårdsytor. Husens norrsida är sluten och saknar utskjutande delar, den södra sidan är mer uppbruten med balkonger och fönster. Söder om husen går en gång och cykelväg som fortsätter mot Sundaområdet.

Kulturhistoriskt värde

Hela Sundaområdet är starkt förknippat med stadens mest expansiva period under 1960-talet i samband med stålverkets anläggande. Det faktum att många av husen är hitflyttade från anläggningsbyarna i centrum gör kopplingen än starkare. Området har därför ett högt samhällshistoriskt värde. Ramdalens idrottsanläggning med idrottsplats, badhus, idrottshall och tennishall var när den stod klar en anläggning av betydande storlek i förhållande till kommunen. Detta visar på idrotts- och föreningslivets historiskt viktiga roll i Oxelösund och även på samhällets syn på idrott och rekreation som en viktig del i samhällsbygget.

Bebyggelsen inom området är tidstypisk och utgörs av flera olika typer skilda från varandra. Detta gör området tydligt avläsbart och arkitekturhistoriskt intressant. Badhus, idrottshall och skolbyggnaderna är mycket bra exempel på det sena 1960-talets offentliga funktionsbaserade arkitektur med platta tak, varierade planformer och en kombination av fasadmaterial. Anläggningen är ett resultat av en arkitekttävling vilket visar på byggnadernas betydelse. Ramdalshöjdens flerbostadshus är ett tydligt exempel på 1960-talets rationella bostadsbyggande under miljonprogrammets tid och har genom sin placering i landskapet miljöskapande värden. Områdets planering med en genomgående strävan efter trafikdifferentiering där gång och cykelvägarna är förbundna med stadskärnan och kringliggande områden gör det dessutom intressant ur stadsplanesynpunkt.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Hus vid Elevvägen, Linjalvägen, Lärarvägen och Ramdalshöjden bevaras och underhålls med hänsyn till ursprunglig utformning och tidstypiska detaljer såsom balkonger, fönster, fasad- och takmaterial. Tillbyggnader mot gata undviks.
- Ramdalsanläggningen underhålls med hänsyn till befintliga fasadmaterial och takform.
- Ny bebyggelse på obebyggda delar i dalgången prövas restriktivt.

1. Radhus vid Linjalvägen uppförda 1961-1962. Flacka tak utan markerad takfot och fasader med rött eller gult tegel.
2. Villa i suterräng från 1960-talet med fasader av rött tegel och garage i källarplanet.
3. Tidstypisk villa i ett plan från tidigt 1960-tal. Fasader av rött tegel med sammanhängande fönsterpartier samt flackt sadeltak.
4. Hus vid Rektorsvägen som flyttades hit från en av anläggningsbyarna i centrum 1963. Fasad av karosseripanel och fönster i 1-2 lufter.
5. Hus vid Rektorsvägen som flyttades hit från en av anläggningsbyarna i centrum 1963.
6. Radhus vid Vallsundsvägen uppförda på 1970-talet. Varje lägenhet har en tillhörande förrådsdel.
7. Ramdalsskolan invigd 1971. Fasader av tegel och trä, med långa fönsterband och platta tak utan utkragande takfot.
8. Ramdalsbadet uppfört 1968-1971. Tidstypisk utformning med stora glasade partier, platta tak och obehandlad betong.

9. Ramdalsskolan med kringbyggda skolgårdar.
10. Entrén till Ramdalens idrottsplats i tidstypiskt utförande.
11. Ramdalsskolan med den uppstickande idrottshallen till vänster i bild.
12. Omklädningsrum intill Ramdalens idrottsplats.
13. F d Försvarsgården, uppförd 1964 som föreningshus åt Lottakåren och Hemvärnet.
14. Ramdalshöjdens halvcirkelformade flerbostadshus uppförda 1967-1968.
15. Balkongernas tak har dekorativa undersidor av trä och släta balkongfronter.
16. Ramdalshöjdens flerbostadshus där våningshöjden trappas av mot söder.

19. Vallsund

Historik

Inom området fanns tidigare torpen Vallsund, Strömmen och Ramdal. Ramdal var en arrendegård under Stjärnholm och låg där Ramdalens småbåtshamn idag ligger. Huset, som var från 1800-talets första hälft brändes ned av brandkåren i början på 1960-talet. Vallsund omnämns första gången 1824 och på platsen ligger idag ett hus med samma namn uppfört 1929. Strömmen låg på norra sidan av Strömsundet som skiljer Jogersö från fastlandet. Torpet hade anor åtminstone från 1700-talets början men fanns inte kvar vid sekelskiftet 1900.

Under 1930–40-talet uppfördes sommarstugor längs strandtomterna vid Vallsundsvägen och Skrakvägen. 1962 planlades den östra delen av området med friliggande enfamiljshus som uppfördes åren därpå. För att fler skulle kunna ta del av sjöutsikten tilläts de främre ha en våning och de bakre två. 1968 planlades resten av området bort mot Djursgraven i väster med ett område radhus och ett med friliggande villor längst i väster. Radhusen vid Skrakvägen och Alkvägen uppfördes 1972-1973. Sommarstugeområdena inkorporerades i den nya planen. Från 1970-talet och framåt har så gott som samtliga sommarstugor vid Vallsundsvägen och Skrakvägen ersatts eller byggts om till åretruntbostäder. Ramdalshamnen anlades i sydöstra delen av området 1979.

Torpet Vallsund någon gång i början av 1900-talet. SLM R133-85-2

Områdesbeskrivning

Området utgörs av kuperad skogbeklädd mark med högre liggande delar i öster och väster. I norr avgränsas området till större delen av Vallsundsvägen och i söder av strandkanten. Söder om Vallsund ligger Jogersö som ansluter till fastlandet via Jogersövägen. I östra delen av området finns enfamiljshus på mindre tomter, placerade i enheter kring korta gatstumpar. Husen är individuellt utformade med skilda plan- och

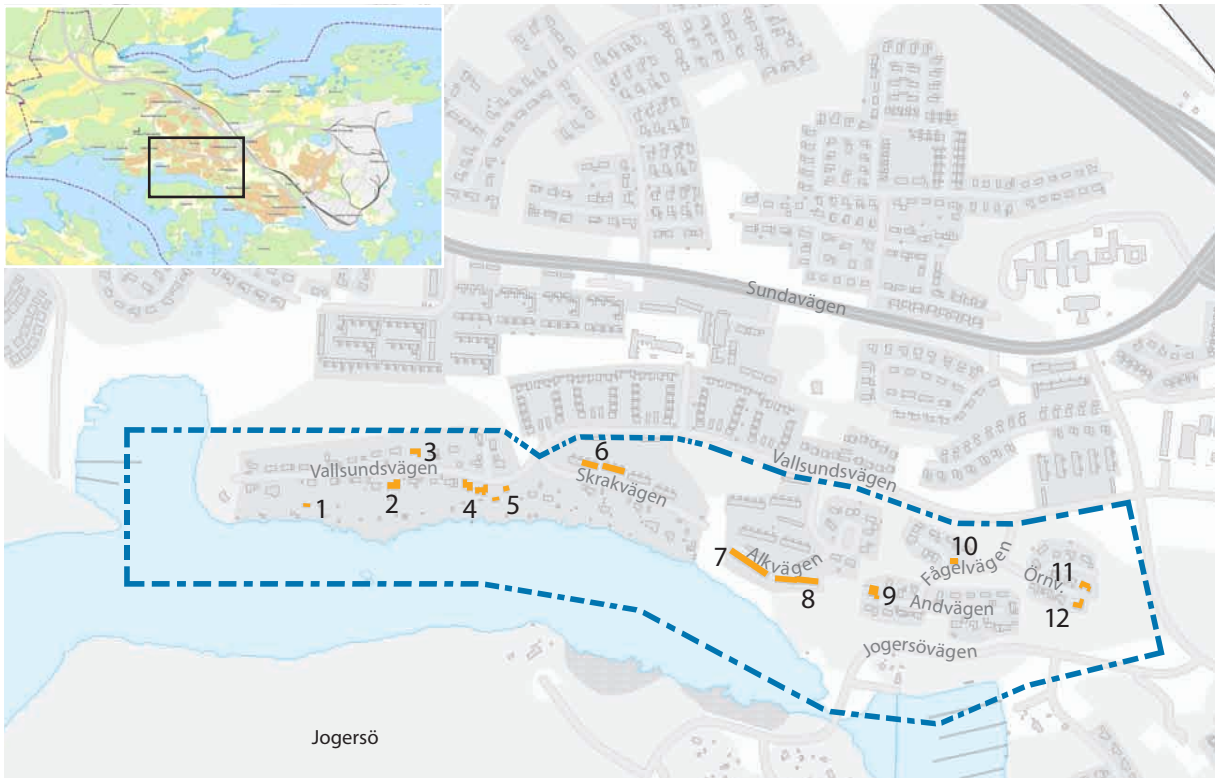

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

takformer, men gemensamt är fasaderna i regel är av tegel eller mexitegel. Husen omsluts av skogsmark.

Vid Alkvägen och Skrakvägen finns radhus i en eller två våningar. Husen har platta pulpettak med kraftig takfot av trä i olika färger, och fasader av gult eller brunt tegel. Husens placering är anpassad efter terrängen och har indragna balkonger mot vattnet i söder. Villorna i västra delen av området längs Vallsundsvägen och Skrakvägen är även de individuellt utformade. Husen ligger på större skogbevuxna tomter som längst i väster är kraftigt kuperade. Strandtomterna har ofta en egen brygga och privat sjöbod.

Kulturhistoriskt värde

Villan Vallsund är det äldsta huset i området och viktigt på grund av sin koppling till Torpet Vallsund som tidigare låg på samma plats. Inom området finns dessutom ett flertal välbevarade och tidstypiska hus från 1900-talets andra hälft som genom sin omsorgsfulla placering i terrängen innehar såväl arkitekturhistoriska som miljöskapande värden.

Tomterna nära vattnet var tidigare uteslutande bebyggda med sommarstugor, vilka de senaste decennierna har byggts om eller ersatts av åretruntbostäder. De äldre sommarstugor som finns kvar är därför viktiga att bevara för att visa på områdets äldre historia.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Äldre sommarstugor bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Villor bevaras och underhålls med hänsyn till ursprunglig utformning och tidstypiska detaljer såsom balkonger, fönster, fasad- och takmaterial.

1. En av sommarstugorna från 1930-1940-talet som fortfarande finns kvar inom området utformad i funktionalistisk stil.
2. Villa från 1990-talet i tidstypiskt utförande med högt valmat utsvängt tak och fasader av mexitegel.
3. Villa från omkring 1970 i tidstypiskt utförande med fasader av rött tegel och trä med en indragen balkong längs långsidan.
4. Villor vid Vallsundsvägen sett från Jogersö.

5. Villan Vallsund uppförd 1929 med uthus till vänster. Huset ligger på samma plats som torpet Vallsund tidigare låg.
6. Radhus vid Skrakvägen uppförda 1972-1973. Fasader med gult tegel med indragna balkonger och kraftig takfot av trä i olika färger.
7. Radhus vid Alkvägen uppförda 1972-1973. Mörkare färgskala än husen vid Skrakvägen och byggda i suterräng.
8. Radhusen vid Alkvägen sedda från sydväst. Små trädgårdstäppor övergår i naturlig terräng.
9. Villa vid Andvägen från tidigt 1960-tal. Fasader av mexitegel och portar av betsat trä.
10. Tidstypisk villa från 1960-talet vid Fågelvägen. Gavelpartier av tegel och indragen balkong och uteplats längs långsidan.
11. Villa från 1960-talet vid Örnvägen. Huset har fönsterluckor av trä, fasader av mexitegel och neddragen takfot av trä.
12. Villa i ett plan från 1960-talet vid Örnvägen med fasader av mexitegel och större fönsterpartier åt trädgårdssidan.

20. Jogersö norr

Historik

Gården Jogersö härstammar åtminstone från 1500-talet då den skattskrevs i samband med Älvsborgs lösen 1571. Namnet på ön är dock belagt till 1384. Från 1600 var Arnö gård ägare av Jogersö men sålde den 1769 till Stjärnholm. Gården arrenderades ut från 1820-talet och var i bruk fram till 1963, varefter den i kommunens ägo användes till fritidsaktiviteter. Mangårdsbyggnaden från omkring 1700 finns kvar, men ladugården och övriga ekonomibyggnader som låg intill Jogersövägen revs i mitten av 1960-talet. Den första bron till Jogersö byggdes 1936 vilken på 1960-talet byttes ut mot en ny. Sundet hade då genom stora utfyllningar krympt från ca 80 m till 6-7 m.

På 1930-40-talet började sommarstugor uppföras på öns östra sida. 1936 uppfördes den så kallade Scharinska villan vid Jogersösundet som mellan 1970-1991 var sommarhem för rörelsehindrade drivet av Stiftelsen Jogersöhem. 1943 uppgjordes planer för ett större sommarstugeområde på öns västra och norra sida. Några sommarstugor uppfördes dock aldrig här utan delar av området inkorporerades istället i den nya planen för bad- och fritidsområdet som antogs 1965. Badplatsen som blev klar samma år hade börjat anläggas några år tidigare. I planen gjordes även plats för ett nytt koloniområde. Det skulle delvis ersätta de kolonilotter som togs bort i Dalgångens koloniområde i samband med motorvägsbygget. Flera av stugorna flyttades till platsen och placerades ut på sina nya tomter. Campingplatsen anlades 1974 och ett friskvårdscenter med kiosk och motionsanläggning invigdes 1975. Hela anläggningen brann ner 2003 men ersattes några år senare av en ny byggnad även innehållande restaurang.

Mangårdsbyggnaden vid Jogersö gård i mitten av 1900-talet. SLM M021874

Områdesbeskrivning

Jogersös norra del utgörs till större delen av skogsmark med motionsspår. I områdets mitt ligger Jogersö camping och öster om Jogersövägen finns ett stör-

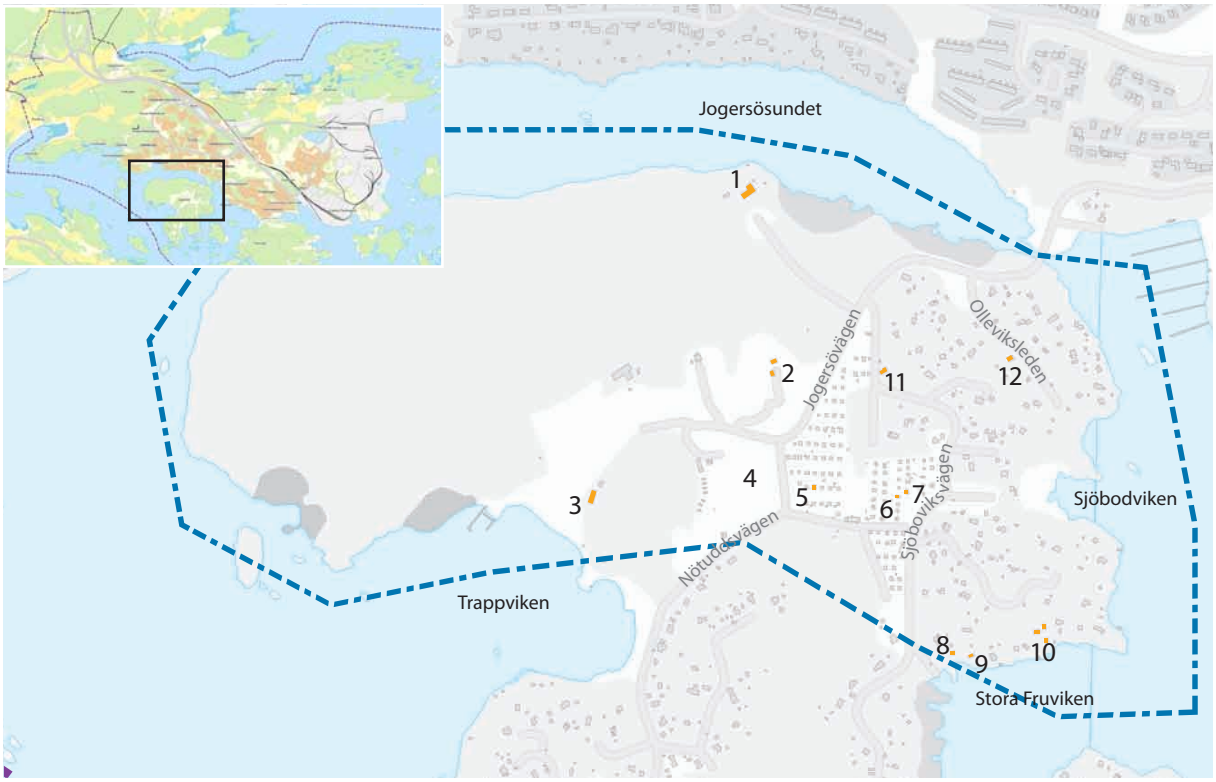

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

re kolonilottsområde där samtliga lotter har stugor. Merparten av stugorna är likartade och av samma storlek i en våning med sadeltak. I norra delen av området finns dock en del stugor av äldre datum och i söder finns en större variation i utformningen. I Trappviken ligger Jogersöbadet med tillhörande kiosk, ombytesrum och mindre nyttobyggnader. Intill badplatsen finns en större öppen gräsyta där det arrangeras olika evenemang på somrarna och norr om denna ligger en restaurangbyggnad från senare tid.

Den östra delen av ön utgörs av ett sommarstugeområde. Husen är av varierande storlek och utformning, och flertalet är ombyggda och utbyggda till åretruntbostäder i senare tid. Tomterna ligger kring mindre grusade gatstumpar i närheten av vattnet och omgärdas helt eller delvis av skogsmark. Gemensamt för de äldre sommarstugorna är dess placering i landskapet och att den kuperade terrängen inte utjämnats.

Kulturhistoriskt värde

Gården Jogersö har genom sin långa historia och ett oförändrat läge åtminstone sedan 1600-talet ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Mangårdsbyggnaden är sannolikt uppförd någon gång omkring 1700 vilket gör den till en av de äldsta byggnaderna i kommunen. Den så kallade Scharinska villan har genom sin placering i landskapet, välbevarade exteriör och sin koppling handikapprörelsen i Nyköping och Oxelösund både miljöskapande och arkitektoniska såväl som samhällshistoriska värden.

Sommarstugebebyggelsen på Jogersö visar på mellankrigstidens förbättrade samhällsvillkor och tidens intresse för friluftsliv vilket gör att den har ett samhällshistoriskt värde. Värdebärande karaktärsdrag är ursprungliga detaljer, placering i landskapet och storlek.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Jogersö gård och den så kallade Scharinska villan bevaras och underhålls med traditionella material och metoder. Ny bebyggelse i närheten till Jogersö gård undviks.
- Den naturliga topografin inom sommarstugeområdet bör i största möjliga mån behållas.
- Äldre kolonistugor bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.

1. Den så kallade Scharinska villan vid Jogersösundet uppförd 1936. Huset är mycket välbevarat i funktionalistisk stil.
2. Jogersö gård med uthus. Mangårdsbyggnaden är ett av Oxelösunds äldsta hus uppfört omkring 1700.
3. Kiosk vid Jogersöbadet Huset har liggande panel och taket är täckt med papp.
4. Jogersö campingområde.

5. Kolonistuga uppför i samband med koloniområdets anläggande i slutet av 1960-talet. Liggande panel och tak täckt med shingel.
6. Äldre kolonistugorna hitflyttad från Dalgångens koloniområde i samband med motorvägsbygget. Spröjsade fönster och brutet tak.
7. Äldre kolonistugorna hitflyttad från Dalgångens koloniområde i samband med motorvägsbygget. Träpanel och tak täckt med papp.
8. Äldre timrad stuga vid Stora Fruviken. Huset har synligt omålat timmer och taket är täckt med tegel.
9. Mindre sommarstuga vid Stora Fruviken.
10. Sommarstuga från 1900-talets första hälft med två uthus, varav ett timrat.
11. Sommarstuga från 1960-talet med fönster i 2-3 lufter och valmat tak.
12. Sommarstuga från 1960-talet i enkelt utförande med locklistpanel och sadeltak.

21. Jogersö söder

Historik

Gården Jogersö härstammar åtminstone från 1500-talet då den skattskrevs i samband med Älvsborgs lösen 1571. Namnet på ön är dock belagt till 1384. Från 1600 var Arnö gård ägare av Jogersö men sålde den 1769 till Stjärnholm. Gården arrenderades ut från 1820-talet och var i bruk fram till 1963, varefter den i kommunens ägo användes till fritidsaktiviteter. Ladugården och övriga ekonomibyggnader låg intill Jogersövägen söder om huvudbyggnaden men revs i mitten av 1960-talet. Den första bron till Jogersö byggdes 1936 vilken på 1960-talet byttes ut mot en ny. Sundet hade då genom stora utfyllningar krympt från ca 80 m till 6-7 m.

Under 1940-50-talet uppförs sommarstugor på avstyckade tomter på den södra delen av ön. Stugorna byggdes i regel i en våning och placerades med omsorg till den omkringliggande naturen, ofta på plintar för att göra minimal åverkan på marken och behålla den naturliga vegetationen. De flesta stugorna har byggts till, ersatts av nya hus eller byggts om till åretruntbostäder i senare tid.

Sommarhus på Jogersö. SLM S17-86-31A

Områdesbeskrivning

Jogersös södra del utgörs till större delen av kuperad skogsmark bebyggd med sommarstugor. Husen är av varierande storlek och utformning, och flertalet är ombyggda och utbyggda till åretruntbostäder i senare tid. Tomterna ligger kring mindre grusade gatstumpar i närheten av vattnet och omgärdas helt eller delvis av skogsmark. Gemensamt för de äldre sommarstugorna är deras placering i landskapet och att den kuperade terrängen inte utjämnats.

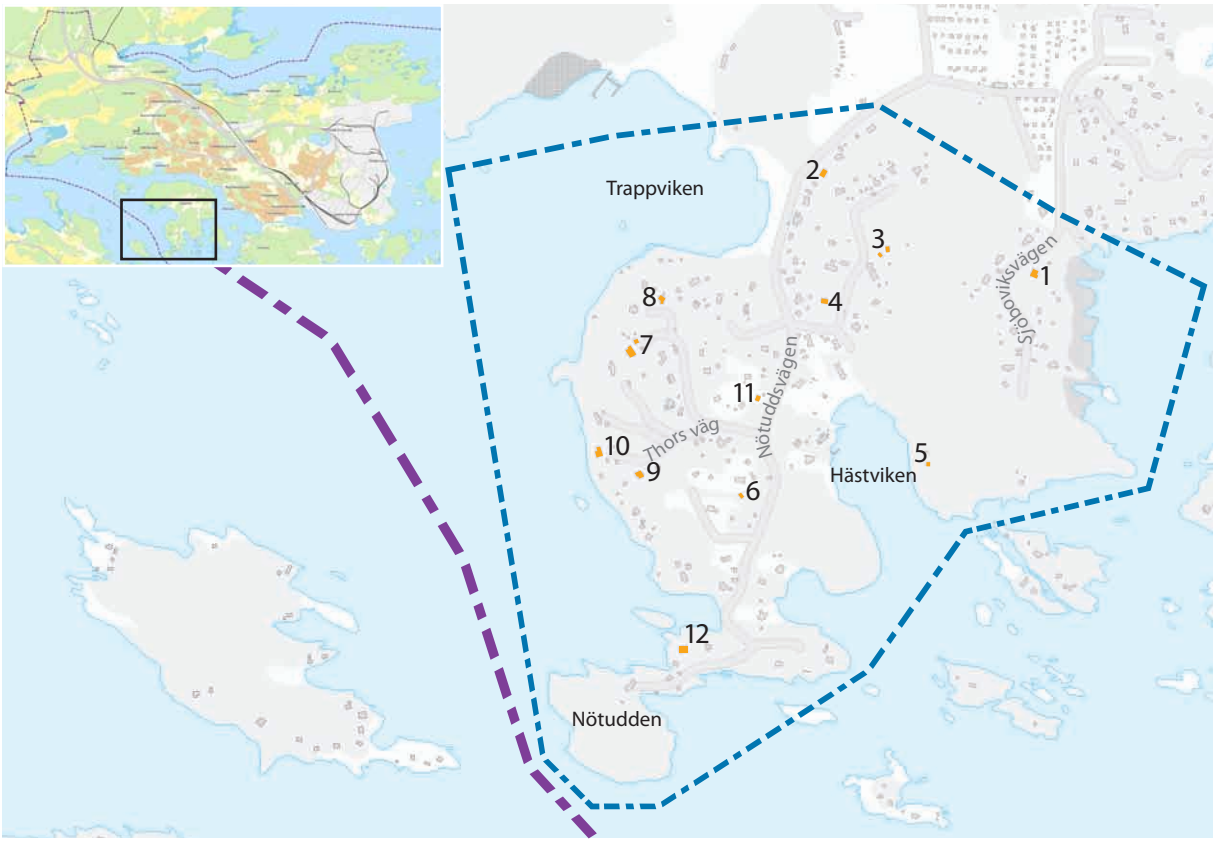

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

Kulturhistoriskt värde

Sommarstugebebyggelsen på Jogersö visar på mellankrigstidens förbättrade samhällsvillkor och tidens intresse för friluftsliv vilket gör att den har ett samhällshistoriskt värde. Värdebärande karaktärsdrag är ursprungliga detaljer, storlek och placering i landskapet.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Äldre sommarstugors ursprungliga exteriöra detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial beaktas.
- Den naturliga topografin inom sommarstugeområdet bör i största möjliga mån behållas.

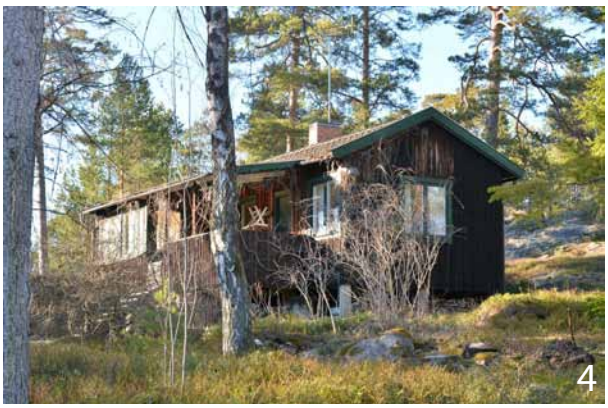

1. Sommarstuga från 1960-talet med större fönsterparti, synlig murstock vid gaveln och fasade av liggande träpanel.
2. Sommarstuga vid Nötuddsvägen från omkring 1960.
3. Sommarstugor från 1930-1940-talet med sadeltak och fönster i 1-2 lufter.
4. Sommarstuga från 1930-1940-talet med fönster i två lufter och tak täckt med tegel. Huset är delvis omgivet av orörd natur.

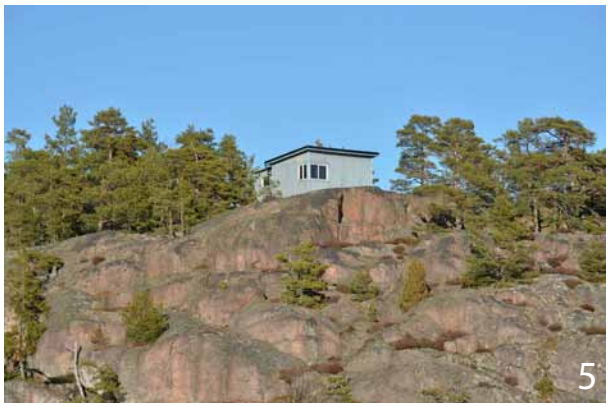

5. Sommarstuga från 1930-1940-talet i funktionalistisk stil pulpettak och fönster vid hörn.
6. Enkel sommarstuga från 1930-1940-talet med glasad veranda.
7. Sommarstuga med högt läge och utsikt över vattnet.
8. Tillbyggd sommarstuga från 1940-1950-talet.
9. Sommarstuga byggd på berghällen i orörd terräng.
10. Sommarstuga från 1940-talet i sjönära läge på kuperad terräng.
11. Sommarstuga från 1960-1970-talet.
12. Sommarhus från 1930-1940-talet. Huset är mycket välbevarat med ursprungliga fönster och tak täckt med enkupigt tegel.

22. Frösäng

Historik

Inom området fanns tidigare bara Frösängs gård, som kan beläggas genom kartor åtminstone till mitten av 1700-talet. Gården är då utmärkt som Frösängstorpet och låg på Aspas ägor. Idag finns endast huvudbyggnaden kvar, uppförd 1905, ladugården brann ner 1989. 1957 köptes gården in av kommunen och blev då centrum för trädgårds- och parkförvaltningen. Oxelösunds kyrkogård byggdes 1926-1930 efter ritningar av arkitekten Gunnar Asplund, mest känd för sitt arbete med Skogskyrkogården i Stockholm. Oxelösunds kyrkogård utarbetades samtidigt som Skogskyrkogårdens första etapp. 1938 stod gravkapellet klart, även det ritat av Asplund.

Planerna för nedre Frösäng fastställdes 1960 och för övre Frösäng 1963. Sammanlagt skulle det rymmas 1200 lägenheter inom hela Frösängsområdet med plats för 4200 personer. Nedre och övre Frösäng började byggas 1961 respektive 1963. I nedre Frösäng uppfördes utöver bostadshusen ett handelshus med plats för Konsum och ytterligare en livsmedelsbutik. I övre Frösäng var husens placering och form tänkt att ge skydd mot nordanvinden i det höga och vindutsatta läget. Järnverket fick förtur på en procentandel av lägenheterna åt sina anställda. På grund av ett bostadsöverskott i kommunen revs tre flerbostadshus i slutet av 1980-talet och vissa delar byggdes om i sin helhet. 1997 revs ytterligare ett hus vid Frösängsvägen.

Frösängs gård vid mitten av 1900-talet. SLM M022563

Områdesbeskrivning

Sydöstra delen av området utgörs av öppna gräsytor genombrutna av gång- och cykelvägar. I anslutning till dessa ligger kommunens anläggning med växthus samt Frösängs mangårdsbyggnad. Områdets nordöstra del utgörs av kuperad skogbevuxen mark. Här ligger Oxelösunds kyrkogård i en dalsänka omringad av lövträd. Kyrkogården består av en äldre och en nyare del som skiljs åt av en längre allé. Vid entrén till kyrkogården ligger Frösängs kapell som blivit utbyggt i omgångar, den äldsta delen har en naturstensmurad fasad.

Västra delen av området upptas till större delen av bostadsområdena övre och nedre Frösäng. Övre Frösäng på höjden i norr är i huvudsak bebyggt med flerbostadshus i fyra våningar där de sammanbyggda hus-

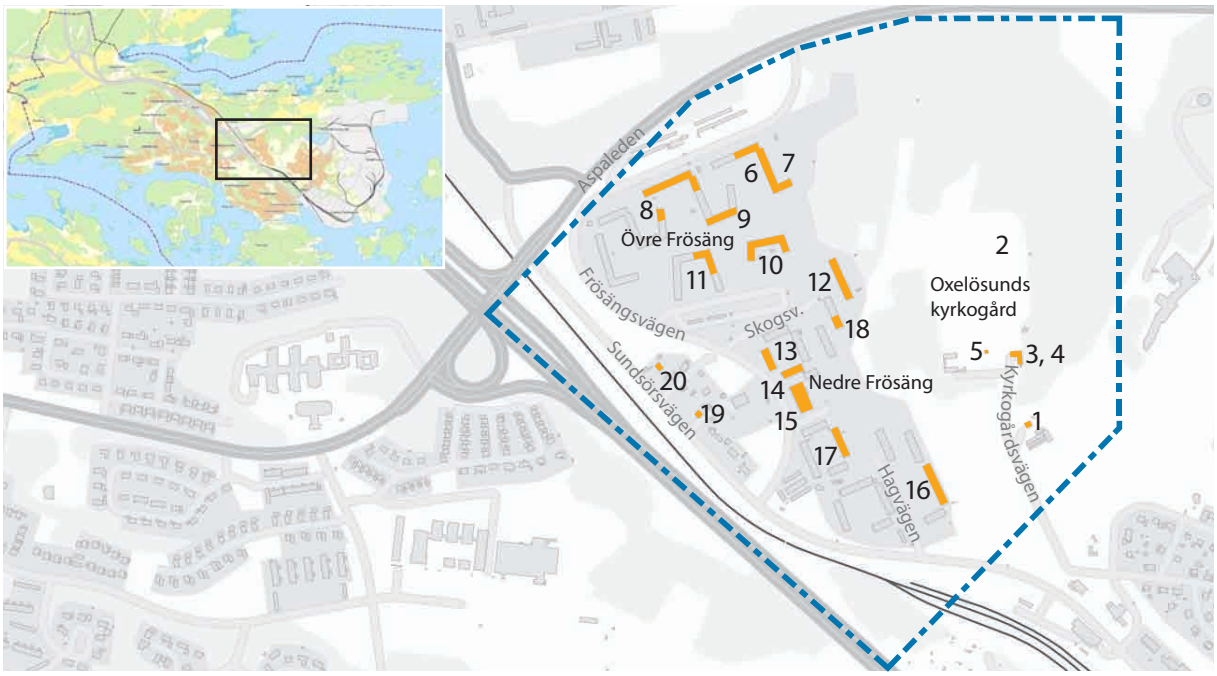

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

kropparna bildar ett slingrande mönster. Husen har fasader av gult och vitt mexitegel och svagt sluttande pulpettak. Mellan huskropparna finns stora öppna gräsytor som är bilfria. En del av husen byggdes om på 1980-talet. Nedre Frösäng utgörs av flerbostadshus i tre våningar uppförda dels som lameller, och dels runt små gårdsbildningar. Husen har fasader av tegel och puts med indragna balkonger och flacka sadeltak med förskjuten nock. Byggnadskropparna är anpassade till terrängen och uppförda runt mindre bergsknallar eller skogspartier. I mitten av området finns en centrumanläggning med en större livsmedelsbutik och pizzeria. Längst i väster intill motorvägen ligger ett mindre villaområde med friliggande hus i 1-2 våningar med tillhörande trädgårdar. Utformningen är varierad men fasaderna är i huvudsak av trä.

Kulturhistoriskt värde

Mangårdsbyggnaden vid Frösängs gård är en av få kvarvarande spår av den äldre gårdsbebyggelsen som fanns i kommunen före stadens expansion på 1960-talet. Huset har därför både samhällshistoriska såväl som pedagogiska värden. Oxelösunds kyrkogård tillsammans med gravkapellet från 1938 har genom att vara ritat av arkitekt Gunnar Asplund i ett för arkitekten mycket typiskt utförande, höga arkitektoniska såväl som miljöskapande värden. Gravkapellet har likheter med Trons kapell vid Skogskyrkogården som är utsett till världsarv av UNESCO.

Byggandet av Frösäng är kommunens största samlade bostadsprojekt och en del av den stadsomvandling som skedde i samband med stålverkets anläggande i slutet på 1950-talet. Området har därför ett högt samhällshistoriskt värde. Bebyggelsen är tidstypisk och ett bra exempel på de rationella principer i stadsplanering och utformning som senare fick stort genomslag under miljonprogrammets tid.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Frösängs mangårdsbyggnad, och gravkapellet vid kyrkogården bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Nedre och övre Frösäng bevaras och underhålls med hänsyn till ursprunglig utformning och tidstypiska detaljer såsom balkonger, fönster, fasad- och takmaterial.

1. Frösängs gårds huvudbyggnad uppförd 1905. Huset är välbevarat men i behov av underhåll.
2. Del av Oxelösunds kyrkogård formgiven av Gunnar asplund 1926-1930. De raka raderna avslutas i halvcirkelformar.
3. Gravkapellet vid Oxelösunds kyrkogård som stod klart 1938 ritat av Gunnar Asplund.
4. Gravkapellet med tillbyggnaden till höger i bild uppförd 1972-1973 vilken utökades ytterligare 2004.

5. Klockstapeln vid Oxelösunds kyrkogård som flyttades hit i samband med att S:t Botvids kyrka uppfördes på dess plats i centrum.
6. Flerbostadshus i övre Frösäng byggda 1964 i ett uträtat zick-zackmöster.
7. Husen i övre Frösäng har fasader av mexitegel i två olika nyanser. Taken är platta utan utkragande takfot.
8. Mellan husen finns gårdar med lekplatser och parkytor skyddade från vinden.
9. Husen omgärdas av stora öppna gräsytor. Balkongerna har glasats in på senare år.
10. Ett av husen i övre Frösäng som byggdes om i slutet på 1980-talet. Delar av huset revs och det kvarvarande försågs med sadeltak.
11. Del av ombyggt flerbostadshus i övre Frösäng. Husen har byggts om till radhus och de övre våningarna har rivits.
12. Flerbostadshus i nedre Frösäng i relativt oförändrat skick med en karakteristisk husgavel av gult tegel och indragna balkonger.

13. Flerbostadshus i nedre Frösäng uppförda 1961. Gården är omsluten på fyra sidor av huskropparna.
14. Centrumanläggningen med livsmedelsbutik i Frösäng. I pizzerians lokaler låg tidigare ett postkontor.
15. Centrumanläggningen som invigdes 1963 rymde två livsmedelsbutiker, Sandlunda livs och Konsumhallen.
16. Flerbostadshus i nedre Frösäng. Balkongfronterna har bytts ut men behållit sin ursprungliga storlek.
17. Flerbostadshus i nedre Frösäng uppförda 1961. Husen har på senare år försetts med nya inglasade balkonger.
18. Flerbostadshus i nedre Frösäng. Husens gavlar som skapas av takfallens olika längd är karakteristiska.
19. Bostadshus vid Sundsörsvägen i nationalromantisk stil från 1910-1920-talet med brant sadeltak och snickarglädje.
20. Bostadshus vid Sundsörsvägen i nationalromantisk stil från 1910-1920-talet med brutet utsvängt tak och småspröjsade fönster.

23. Stenvik

Historik

Fram till 1960 låg området Stenvik under Stjärnholms säteri. De två äldre torpen i Stenvik hette Ramdalen och Stenvik, båda bebodda under 1710-20-talet men numera rivna. Ramdalen, låg i en vik i Stenviks nordvästra del, där Ramdalens småbåtshamn anlades 1969. Backstugan Gistviken byggd 1846 låg söder om Skansvägen. Under 1900-talets första hälft uppfördes sommarstugor och en del villor längs vattnet. Östra delen av Stenviksområdet byggdes ut med friliggande villor under sent 1930-tal till 1950-tal.

I samband med utbyggnaden av järnverket upprättades 1958-59 stadsplaner för de nordvästra delarna av Stenvik. Bebyggelsen skulle utgöras av ett större område med kedjehus längs Mastvägen samt radhus vid Styrbordsvägen. 1960 uppfördes radhusen i något som beskrevs som ett av de största gruppbyggen som förekommit i Sörmland. Samma år upprättades en stadsplan för Stenviks södra del av Ahlgren Olsson Silow Arkitektkontor AB (AOS) från Stockholm. 1961-62 uppfördes, i Järnverkets regi, tio kedjehus avsedda för lägre tjänstemän och femton villor avsedda för högre tjänstemän utefter Stenviksvägen. Längst i väster på höjden byggdes en större chefsvilla. Samtliga av dessa villor och kedjehus ritades av arkitektfirman AOS.

Järnverkets villor vid Stenviksvägen i folkmun kallad Guldkusten, uppfördes 1961-62. Foto Olle Hagelroth. SLM OH0071

1960 uppfördes Dalgångsskolan i nordost. Längs vattnet har flera av sommarstugorna ersatts av åretruntbostäder i senare tid.

Områdesbeskrivning

Bebyggelsen utgörs i huvudsak av friliggande villor i öster från 1930-1950-talet och i väster villor och kedjehus från 1958-1962. Tidigare låg här enstaka sommarstugor, varav vissa finns kvar. Bebyggelsen är placerad i den kuperade terrängen bland högresta tallar, och husen, som i ofta uppförts i grupp, är enhetligt utformade. Tegelfasader i röda och gula nyanser är vanligt förekommande, såsom kedjehusen vid Mastvägens västra del. Huskropparna är något förskjutna, taken

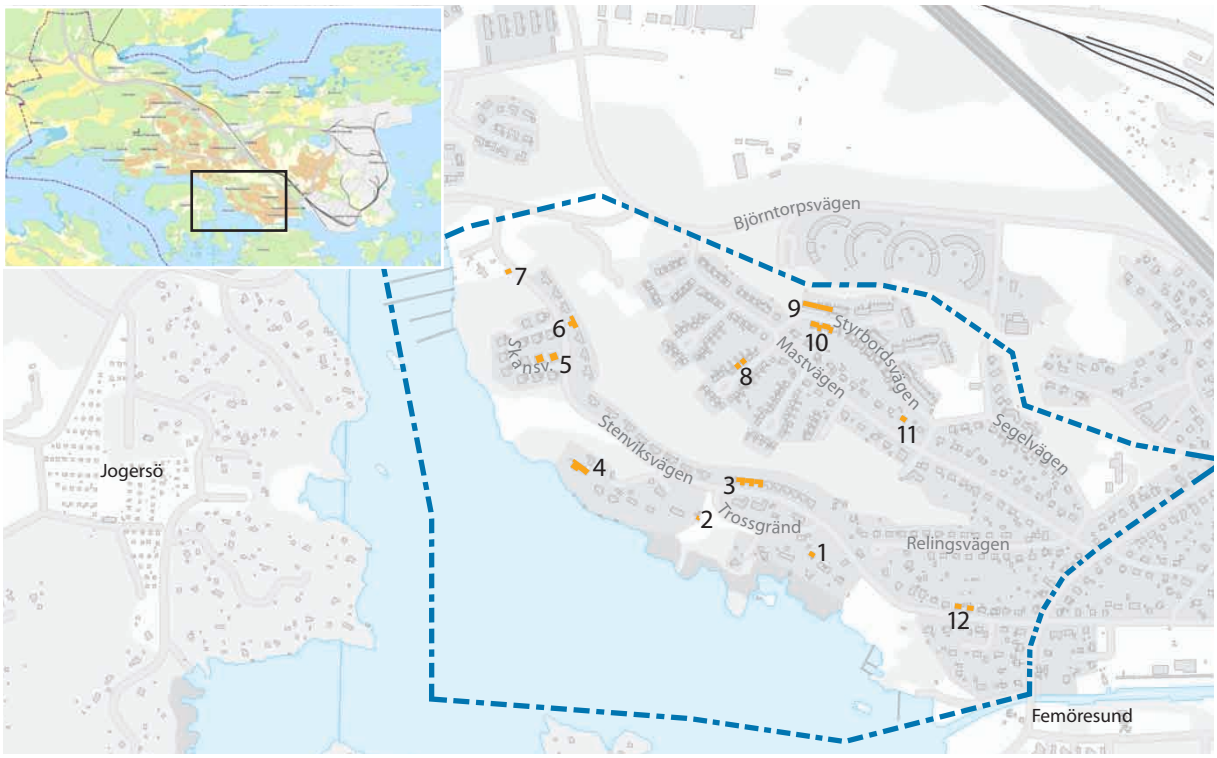

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

är flacka och nästan helt utan takfot. Vid Klyvar- och Fockstigen finns tidstypiska kedjehus med mellanliggande garage. Husen har fasader av gult tegel, kombinerade med gavlar klädda med liggande panel. Låga genomsiktliga smidesstaket omgärdar många av trädgårdarna, framförallt vid husen uppförda under 1950-talet. Tjänstemannavillorna vid Stenviksvägen har fönsterband och fasader klädda med olika nyanser av rödbrunt tegel. Taket markeras med en sarg av mörkt laserat trä. Tallar växer mellan husen och i trädgårdarna växer städsegröna buskar.

Kulturhistoriskt värde

Stora delar av Stenviksområdet är liksom andra delar av Oxelösund förknippade med stadens mest expansiva period under 1960-talet, då stålverket anlades. Flera av husen uppfördes av Oxelösunds Järnverk. Välbyggda och funktionella villor var en strategi för att attrahera arbetskraft till Järnverket. Området har ett högt samhällshistoriskt värde genom kopplingen till Järnverkets expansion, men också arkitekturhistoriska värden genom husens tidstypiska utformning. Flera av villorna i området är uppförda i ett sammanhang, med en tydlig arkitektonisk idé. Tjänstemannavillorna vid Stenviksvägen ritade av AOS är på ett fint sätt placerade i terrängens topografi och uteplatserna är anpassade efter berget. Husen har stora arkitektoniska och miljöskapande värden. Den tydliga rangordningen i bebyggelsens utformning speglar tidens hierarkiska samhällssystem och bidrar till det samhällshistoriska och socialhistoriska värdet. De låga smidesstaketen och häckarna som omgärdar många av trädgårdarna bidrar starkt till områdets karaktär.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Större ändringar såsom tillbyggnader på tjänstemannavillorna vid Stenviksvägen undviks. Ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial beaktas.
- Ändring av färgsättning eller fasadmaterial på enskilda hus görs med hänsyn till områdets karaktär.
- Den naturliga topografin och äldre träd bör i största möjliga mån behållas.

1. Villa från omkring 1930 som ligger på platsen där torpet Stenvik tidigare låg.
2. En av områdets få sommarstugor som finns kvar nära vattnet. Spröjsade fönster och fasad med liggande panel.
3. Kedjehus byggda 1961-62 för Oxelösunds Järnverks lägre tjänstemän, vid Stenviksvägen, Kv. Rorsmannen.
4. Chefsvilla uppförd av Järnverket på höjden med utsikt över Femörefjärden 1962. Rött tegel och koppardetaljer.

5. Tidstypiska villor byggda i suterräng uppförda i mitten av 1960-talet. Husen har platta tak och fasader av trä och puts.
6. En av villorna för Järnverkets högre tjänstemän, Stenviksvägen. De bruna sargerna och det röda teglet i olika nyanser ger karaktären.
7. Enda kvarvarande uthuset tillhörande torpet Ramdal vid Stenviksvägen. Exteriören är mycket välbevarad.
8. Villorna vid Klyvarstigen uppfördes 1958. Målade och panelade gavelrösten. Låga smidesstaket ramar in tomterna.
9. Radhus utefter Styrbordsvägen i rött och gult tegel uppfört omkring 1958.
10. Villor vid Styrbordsvägen med fasader av gult tegel och stora takfall i tegel, 1950-tal.
11. Välbevarad villa på Mastvägen med blå ädelputs och markerade gula omfattningar. Balkongen med smidesräcket ger karaktär.
12. Villor vid Stenviksvägen från omkring 1950 i ett plan med inredd källare. Trädgårdarna har gjutna kanter.

24. Västra Femöre

Historik

Ön Femöre är på kartor från sent 1400-tal uppdelade i fem bergiga holmar som skiljs åt av smala sund. Tre gårdar förlades på ön vid slutet av 1600-talet. Gårdarna benämns Väster, Söder och Öster Femöre. På 1700-talet beboddes dessa gårdar av tulltjänstemän, då Oxelösund var förläggningsort för deras segelfartyg, tulljakten. Tullarna bedrev också fiske och jordbruk på gårdarna. Sommarstugeområdet i väster växte fram från 1910 och framåt. Före det fanns här sannolikt enklare fiskebodar och någon badhytt. I början av 1900-talet startades en skollovskoloni på Västra Femöre dit barn från Nyköping kom för att tillbringa sommaren. På 1950-talet kom två kullar barn per sommar hit. Barnkolonin användes fram till 1990-talets början, men används nu för turistboende och caféverksamhet. Sedan 2006 utgör större delen av öns inland ett kommunalt naturreservat.

Områdesbeskrivning

Ön består till största delen av skogsområden, mestadels tallskog. Torpet Väster Femöre finns kvar och består av mangårdsbyggnad med tillhörande stall, ladugård och loge från 1885. Bebyggelsen i övrigt utgörs till största delen av sommarstugeområden. Flera har efter 2012 byggts till och kompletterats med permanenthus. På en udde i väster ligger också skollovskoloniområdet. Det småskaliga sommarstugeområdet på Västra Femöre består av hus som ligger inbäddade bland träden. Flera av de äldre husen är exteriört oförändrade och har tydliga stildrag av nationalromantik och 1920-talsklassicism. Alla har träfasader, ofta rödmålade. Husen är anpassade efter terrängen och flera har uthus. Stugorna är små och har uppförts i samklang med skogen och med utblickar mot havet. Gamla skollovskolonins huvudbyggnad är välbevarad och uppförd i tidstypisk jugendstil i början av 1900-talet av Nyköpings kommun.

Bild från barnkolonin, skollovskolonin, okänt år. Gåva från fru Ploman. SLM R132-85-7

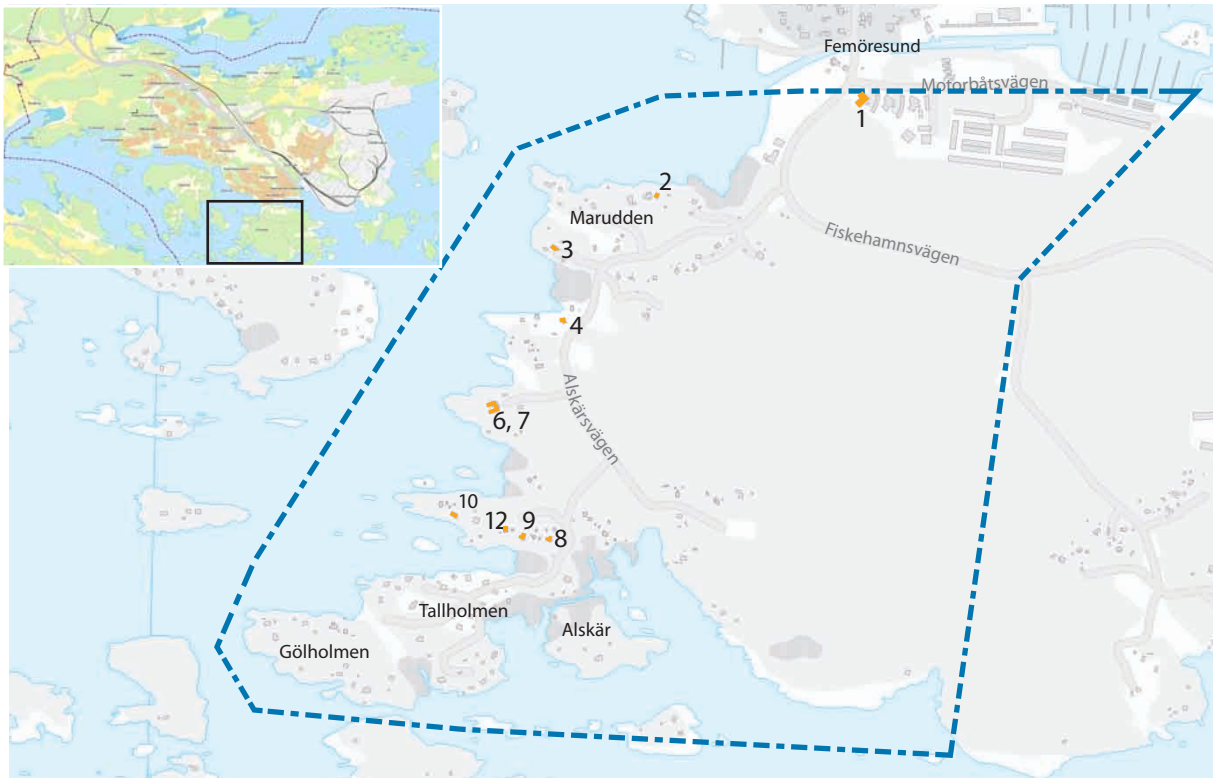

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

Kulturhistoriskt värde

På torpet Västra Femöre fanns bofasta redan år 1670. Bostadshuset tillhör en av Oxelösunds äldsta byggnader, men det är oklart hur mycket av den ursprungliga byggnaden som finns kvar. Gården är viktig då den berättar om öns tidiga historia, då ön beboddes av tulltjänstemän. De äldre sommarstugorna på Marudden har genom sin placering i landskapet och sin utformning med nationalromantiska eller 1920-talsklassicistiska drag höga miljöskapande och arkitektoniska värden. Sommarstugebebyggelsen har genom att de representerar en tid när enkelhet var en viktig faktor för sommarboende i skärgårdsmiljö också samhällshistoriska värden. Gamla skollovskolonins huvudbyggnad tillsammans med koloniområdet är intressant då det berättar om en företeelse som många barn växte upp med under en stor del av 1900-talet. En tidig tanke med koloniverksamheten var att främst stadsbarn i familjer som hade det ekonomiskt svårt skulle få möjlighet att bada och andas frisk luft. Koloniområdet har både höga miljöskapande och samhällshistoriska värden. På området finns också skyddsvärda träd.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Torpet Västra Femöre och den gamla barnkolonins äldre hus bevaras och underhålls varsamt med traditionella material och metoder. Exteriörerna bör inte förändras. Ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial ska beaktas.
- Ekonomibyggnader och trädgårdar bör i möjligaste mån behållas. Skollovskolonins område är viktig att bevara med träd, klippor och utrymme mellan byggnaderna.
- Sommarstugeområdets äldre bebyggelse bevaras och utformningen hålls enkel. Endast mindre tillbyggnader som inte ändrar karaktären bör tillåtas. De kuperade skogsmarken runt tomterna bör bevaras.
- Den naturliga topografin bör i största möjliga mån behållas. Ny bebyggelse bör prövas restriktivt. Storleken på nya hus bör inte överstiga befintlig bebyggelse och exteriören bör anpassas till omgivande bebyggelse. Utblickar och siktlinjer ut mot vattnet bör bibehållas.

1. Flerbostadshus uppförda efter 2000 vid Motorbåtsvägen.
2. Till höger enkel och exteriört välbevarad sommarstuga vid Maruddens norra del med en ny villa till vänster.
3. Välbevarad sommarstuga på Västra Femöres sommarstugeområde.
4. Torpet Väster Femöre från slutet av 1600-talet. Rödfärgat och med brutet tak, samt spröjsade fönster.

5. Nyköpings gamla skollovskoloni, sedd från väster. Exteriören är välbevarad trots vissa ombyggnader för caféverksamheten.
6. Huvudbyggnaden vid Nyköpings gamla skollovskoloni sedd från öster.
7. Äldre uthus vid Nyköpings gamla skollovskoloni som bidra till upplevelsen av miljön.
8. Välbevarad sommarstuga på Västra Femöres sommarstugeområde, med drag av nationalromantik.
9. Sommarstuga på Västra Femöres sommarstugeområde. Tillbyggt med veranda, balkong och trädäck.
10. Sommarstuga vid Västra Femöre, 1940-tal.
11. Välbevarat uthus på sommarstugetomt.
12. Sommarstuga vid Västra Femöre.

25. Östra Femöre

Historik

Ön Femöre är på kartor från sent 1400-tal uppdelad i fem bergiga holmar som skiljs åt av smala sund. Tre gårdar förlades på ön vid slutet av 1600-talet, Väster, Söder och Öster Femöre. På 1700-talet beboddes dessa gårdar av tulltjänstemän, då Oxelösund var förläggningsort för deras segelfartyg, tulljakten. Tullarna bedrev också fiske och jordbruk på gårdarna.

På halvön Femörehuvud längst i söder byggdes fyr och fyrplats 1867. Fyren var bemannad fram till 1955, då dagens betongfyr uppfördes. Intill anlades 1964 den militära anläggningen Femörefortet, som var i bruk fram till 1998. 1881 uppfördes det första fritidshuset på ön, vid Ekudden, men huset är nu rivet. Ljungholmens östra del började bebyggas omkring 1910, då ett hus flyttades från Badhusparken.

På ön finns en småbåtshamn och en fiskehamn, med intilliggande båthallar och båtvarv. Fiskehamnen blev klar 1959, men utökades på 1980-talet. I slutet av 1960-talet anlades en småbåtshamn och en segelbåtshamn anlades 1974. Sedan 2006 utgör större delen av öns inland ett kommunalt naturreservat.

Fyrvaktarbostaden vid Femörehuvud omkring 1910. Foto Axel Florin. SLM X10-529

Områdesbeskrivning

Ön består till största delen av skogsområden, mestadels tallskog. Torpen Öster och Söder Femöre finns kvar. Sommarstugor från 1910-1920-talen finns på Ljungholmen och vid Södersviken. På Femörehuvud finns fyr, fyrvaktmästarbostad och uthus. Här ligger också Femörefortet, idag museum, en militäranläggning insprängd i berget som innehåller sjukstuga, matsal, förläggningar, mässar mm. Nya flerbostadshus är uppförda intill Femörekanalen.

Kulturhistoriskt värde

Fiskarboställena Öster och Söder Femöre är viktiga då de berättar om öns tidiga historia, då ön bebod-

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

des av tulltjänstemän. Gårdarnas äldsta bostadshus är från 1700-talet och tillhör Oxelösunds äldsta byggnader. Gårdarna har kvar sin ursprungliga placering och är exteriört relativt oförändrade. På Ljungholmen och vid Södersviken finns bebyggelse från 1900-talets början som nu är sommarstugor. Stugorna präglas av enkelhet och är anpassade till den kuperade naturen. Sommarstugorna har ett samhällshistoriskt värde då de representerar en tid när enkelhet var en viktig faktor för sommarboende i skärgårdsmiljö. Placeringen i terrängen och de små volymerna är viktiga karaktärsdrag för sommarstugorna. Torpen och de äldre sommarstugorna är rödfärgade med vita detaljer. Senare sommarstugor är målade i grått och grönt för att smälta in i terrängen.

Fyrplatsen med fyr, fyrmästarbostad, jordkällare och uthus är en väl sammanhållen kulturmiljö och har ett högt miljöskapande värde. Fyren har även fått ett stort symbolvärde för Oxelösund. Femörefortet vittnar om hur det kalla kriget påverkade samhället.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Fyrplatsens byggnader, Torpen Östra och Södra Femöre, Lundagård och Ljungholmens äldre hus bevaras och underhålls varsamt med traditionella material och metoder. Exteriörerna bör inte förändras. Ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial ska beaktas.
- Ekonomibyggnader och trädgårdar i möjligaste mån behållas.
- Sommarstugeområdets äldre bebyggelse bevaras och utformningen hålls enkel. Endast mindre tillbyggnader som inte ändrar karaktären bör tillåtas.
- Den naturliga topografin bör i största möjliga mån behållas. Ny bebyggelse bör prövas restriktivt. Storleken på nya hus bör inte överstiga befintlig bebyggelse och exteriören bör anpassas till omgivande bebyggelse.

1. Torpet Öster Femöre med det äldre bostadshuset från 1700-talet till höger.
2. Det äldre bostadshuset på torpet Öster Femöre. Enkupigt lertegel, rödfärgade fasader och äldre fönsterbågar ger karaktär.
3. Byggnad som tillhör Oxelösunds varv vid fiskehamnen, med spröjsade fönster och välbevarad exteriör. Troligen byggd omkring 1956.
4. Stora huset på Ljungholmens östra del, hitflyttat från Badhusviken. Takfot, snickeridetaljer och fönstrens utformning ger karaktär.

5. Enkel sommarstuga anpassad efter terrängen vid Ljungholmens södra strand.
6. Två enkla sommarstugor anpassade efter terrängen vid Ljungholmens södra strand.
7. Sommarstuga byggd på höjden vid Ljungholmens södra strand. Den bruna kulören smälter in med berget.
8. Fyrmästare August Barks båthus vid Femörehuvuds östra strand.
9. Sommarstugan Lundagård vid Södersviken är välbevarad med ursprungliga glasade partier och farstukvist.
10. Torpet Söder Femöre med det äldre bostadshuset från 1700-talet.
11. Fyren sedd från sydost. Fasaderna mot söder och Östersjön är vitmålade, övriga fasader rödfärgade.
12. Fyren med fyrvaktmästarbostaden vid Femörehuvud.

26. Dalgången/Femöresund

Historik

Dalgången började bebyggas på 1920-talet efter att ha styckats av från Oxelö gård. Gatunätet finns utritat på en ägostyckningskarta upprättad av Axel W Lodén 1899. Norra delen av området utgjordes tidigare av skogsmark och hade en naturlig avgränsning av den i nordost belägna dalgången och i norr av ett bergsområde; idag Ramdalshöjden. I söder mellan Källstigen och Björntorpsvägen låg bostället Brevikslund, uppfört 1861. 1881 öppnade Frans Blom en skeppshandel här vilken året därpå övertogs av Larsson & Sturm vilka femton år senare flyttade till Hamnvägen. Runt Brevikslund fanns tidigare några större villor uppförda på 1890-talet, däribland f d prästgården. Området bebyggdes i huvudsak mellan åren 1920-1950 med hus i 1 ½ våning i tidstypiskt utförande. De äldre husen områdets sydöstra delar fick i huvudsak brutna tak medan husen byggda från 1940-talet och framåt istället kom att få sadeltak respektive pyramidtak. 1934 uppfördes en konsumbutik vid Femörevägen som fanns här till 1962 då Konsum på Mastvägen öppnade. 2012 revs huset och ett flerbostadshus uppfördes på platsen. Enstaka hus från senare tid är uppförda på avstyckade tomter. I samband med uppförandet av flerbostadshusen vid Ramdalshöjden och motorvägsbygget på 1960-talet fick Björntorpsvägen en något ny sträckning, vilket innebar att en del hus närmast gatan revs. Vid anläggningen av gångbron över motorvägen några år senare revs ytterligare två hus. På 1970-talet byggdes radhusen vid Flaggspelsvägen.

Nuvarande Strandvägen med badhotellet till höger. SLM P2017-0305

Stora delar av Femöresund har sedan 1681 ägts av godset Stjärnholm. 1901 inkorporerades fler områden utanför Oxelösunds samhälle, såsom villatomterna Högklint i Femöresunds östra del. Vid 1800-talets början bestod Femöresund enligt kartor av åker- och ängsmark. Ångbåtar och järnväg gjorde att Nyköpingsborna upptäckte Oxelösund som rekreationsställe omkring sekelskiftet 1900. Flera som-

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

marstugor med stora glasverandor och snickarglädje uppfördes. Sommargästerna tillhörde den övre societeten, som hade råd och möjlighet med fritidsaktiviteter. För sommargästerna uppförde järnvägsbolaget 1886 ett varmbadhus på en holme i Badhusviken. Även ett kallbadhus byggdes 1896. Båda gick under namnet ”Oxelösunds Hafsbad”. Även ett badhotell uppfördes men verksamheten upphörde redan på 1910-talet. En orsak var att gästerna blev störda av den närliggande hamnen. Varmbadhuset revs 1915 och 1917 såldes hotellet för rivning. Kallbadhuset fanns kvar till 1946. 1876 uppfördes gården Femöresund, norr om Femöresundskanalen. Kanalen kom till år 1920-21 som ett nödhjälpsarbete. Fiskebåtshamnen låg vid kanalen fram till den nya fiskehamnen blev klar 1959. En del villor uppfördes under 1930-40-talen. Området planlades 1963, varefter fler villor och kedjehus uppfördes.

Områdesbeskrivning

Dalgången utgörs främst av friliggande enfamiljshus. Husen har i huvudsak fasader av trä och puts men även modernare material finns representerade. Trädgårdarna är rymliga med fruktträd och omgärdas av staket eller häckar. Längs Flaggspelsvägen finns två radhus i 1 ½ våning uppförda på 1970-talet med fasader av tegel och trä och högresta takfall. Gatunätet är oregelbundet och ger varierande siktlinjer. Utkiksvägen är kuperad och från den norra änden har man mellan träden utsikt över kranarna i hamnen.

Femöresund består av blandad villabebyggelse, från slutet av 1800-talet fram till 1960-tal. Från badhusepoken finns enstaka byggnader kvar, bl a det Bergmanska huset och Villa Sjöstugan vid Strandvägen. I norr ligger Bruna villan, numera sjöfartsmuseum, före detta scoutstuga. Av badhotellets park finns endast rester kvar. Området är kuperat och vägnätet är slingrande med utsikt över Breviken och påminner om en trädgårdsstad. Flera av villorna har stora trädgårdar. Gården Femöresund ligger direkt norr om kanalen. Husen är numera kraftigt ombyggda, om än volymerna och byggnadskropparna är relativt intakta. Utefter Femöre- och Femöresundsvägen finns några stora och välbevarade funktionalistiska villor. Vid Almlöfs stig finns exempel på tidstypiska villor och parhus med fasader i vitt mexitegel och brunlaserad panel från 1965. Flera villor från olika tidsepoker som är exteriört välbevarade och representerar olika arkitekturideal finns i området.

Kulturhistoriskt värde

Dalgången har trots förändringar i huvudsak behållit sin ursprungliga karaktär med friliggande bostadshus i 1-1 ½ våning. Området kom att bebyggas under en relativt begränsad tidsperiod men där de olika bebyggelsefaserna är tydligt avläsbara, framförallt i takform, storlek och fönstertyp. Områdets läge och husens utformning berättar om en tidig fas i stadens expansion där nya områden tas i anspråk, dock ännu relativt nära den äldre stadskärnan. Detta i kombination med avläsbarheten gör att området har ett samhällshistoriskt och byggnadshistoriskt värde. Viktiga värdebärande karaktärsdrag är gatustruktur, takform och ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasad- och takmaterial. De stora trädgårdarna är betydelsefulla för områdets karaktär.

Femöresund har präglats av badhusepoken som varade en kort tid mellan åren 1880- 1920. De få äldre husen som finns kvar från denna tid är värdefulla och berättar om Oxelösund som en välbesökt badort. Husen har därför ett samhällshistoriskt värde. Husen och badhotellets parkområden har även miljöskapande värden. Det Bergmanska huset har en ovanlig och speciell takutformning och är därmed karaktärsskapande och viktigt. De äldre husen har ofta uthus, vilka bidrar till upplevelsen av de äldre miljöerna. Gården Femöresund är viktig genom att vara områdets äldsta bebyggelse.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Äldre villor och uthus bevaras och underhålls med traditionella material och metoder och med hänsyn till ursprunglig utformning och tidstypiska detaljer såsom fönster, dörrar, fasad- och takmaterial. Tillbyggnader mot gata undviks.
- Förtätning inom området prövas restriktivt.
- Den naturliga topografin och äldre träd bör i största möjliga mån behållas.
- Planläggning inom området bör ske i samråd med antikvarisk expertis.

1. Hus vid Utkiksvägen uppfört 1934. Huset är relativt litet, har delvis spröjsade fönster, rödfärgad panel och tak täckt med tegel.
2. Tidstypisk villa från 1920-talet brutet tak, fasad av trä och stor trädgård med fruktträd.
3. Villa vid signalvägen uppförd 1923. Det smala men branta takfallet är karaktärsskapande.
4. Tidstypisk villa från i 1920-talsklassicistisk stil med hörnkedjor, fönsteromfattningar och spröjsade fönster.
5. Villa vid Björntorpsvägen uppförd 1927 med locklistpanel, tegeltäckt tak och fönster som är småspröjsade upptill.
6. Villa i 1920-talsklassicistisk stil vid Femörevägen.
7. Villa Sjöstugan från omkring 1890 uppförd som en sommarstuga. Huset är möjligen hitflyttat och har bebotts av en tullare.
8. Äldre uthus tillhörande Sjöstugan som är viktigt för miljön.

9. Det så kallade Bergmanska huset vid Strandvägen, byggt av landskamrer Ploman 1884. Huset är kvar sedan badhusepoken.
10. Välbevarad funktionalistisk villa vid Badhusbacken. Strax ovanför låg tidigare badhotellet.
11. Villa med uthus på Strandvägen, uppförd av borgmästare Carl Wellander, Nyköping 1884.
12. Välbevarad funktionalistisk villa på Femöresundsvägen.
13. Villa vid Almlöfs stig. Tidstypisk arkitektur från 1960-talets början, med koppardetaljer och vitt mexitegel.
14. Välbevarad villa från sent 1950-tal på Högklintsvägen i rött tegel, med dekorativa smidesräcken.
15. Rödfärgad spritputsad villa vid Strandvägen med fina ursprungsdetaljer, fönster, gula tegelomfattningar och balkongräcke i smide.
16. Gården Femöresund uppförd på 1880-talet. Byggnaderna är ombyggda och förändrade exteriört i senare tid.

27. Centrum söder

Historik

Den första bebyggelsen inom området utgjordes av torpet Brevik eller Stora Brevik som låg längst in i Breviken på dess norra sida. Från 1844 beboddes området av lotsarna som då blivit anvisade att flytta hit från Oxelö hemman. I samband med järnvägens och hamnens anläggande 1877 växte det i Brevikens inre fram sporadiskt utplacerad bebyggelse. Marken, som tidigare hade tillhört Stjärnholm, hade köpts upp av järnvägsbolaget som vilket kom att kontrollera framväxten av staden. I och med att hamnen tog allt större plats fick lotsarna flytta på sig igen, denna gång till Sandviken och gamla Oxelösund.

Under slutet av 1800-talet uppfördes hus med i första hand anknytning till hamnen och järnvägen och kom därför av naturliga skäl att uppföras i dennas närhet. 1896-98 uppgjordes en första stadsplan över stationssamhället Oxelösund. Gatunätet, som i stort sett behåller samma form idag, gjordes rätvinkligt med utgångspunkt i järnvägen men vinklades också delvis utifrån Gamla Oxelösundsvägens diagonala sträckning. I början av 1900-talet uppfördes Järnvägshotellet, sedermera hotell Kusten, som 1937 blev järnvägsstation efter att den gamla hade rivits. Norr om denna uppfördes även två bostadshus av järnvägen som ännu finns kvar, det ena av dem kallat Folkesta byggdes för

Malmgatan norrut omkring sekelskiftet 1900, sett från nuvarande Järnvägsparken. SLM M022418

järnvägsarbetare. Det andra, kallat Pärlan, blev från 1974 tullhus efter att det gamla vid Hamngatan rivits. Med järnvägen kom också Oxelösund att bli populärt som badort och på Villabacken söder om järnvägen uppfördes villor med mycket snickarglädje av sommargästerna. Samtliga sommarvillor revs under 1960-1970-talet, men kvar finns ännu handelsmannen och företagaren Percy Thams villa uppförd 1900, som även fungerade som kontor åt företaget Percy Tham AB. Kvar från denna tid är även det gamla telegrafhuset (1899), den så kallade Herrgården (omkring 1900), C-skolan (1905) och före detta Filadelfiakyrkan (1901).

1908 upprättades en ny stadsplan där de ännu inte bebyggda områdena fick en ny och för tiden mer typisk

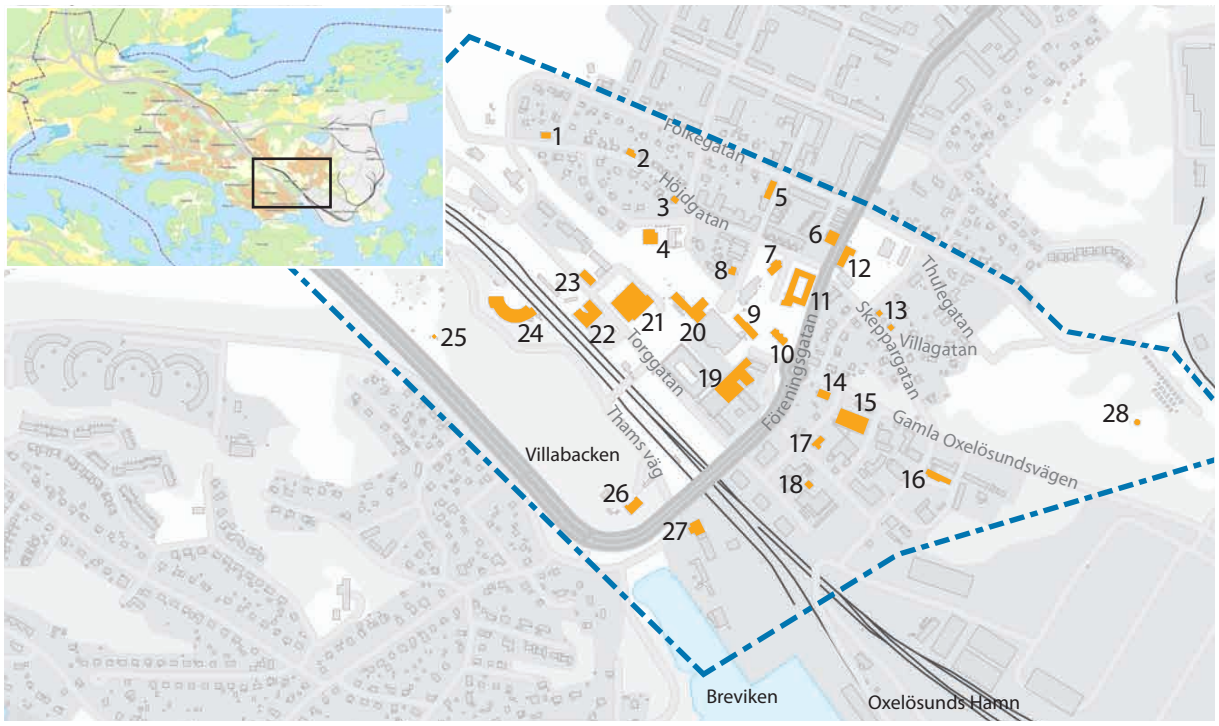

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

slingrande gatustruktur, vilket syns i villaområdena vid Höjdgatan och Villagatan. De centrala delarna knöts snart ihop med de norra delarna och ett naturligt handelscentrum växte fram längs Föreningsgatan med tyngdpunkten vid korsningen med Gamla Oxelösundsvägen. 1907 öppnade Konsumtionsföreningen sin butik vid Föreningsgatan och mitt emot den uppfördes D-skolan 1918. Konsumbutiken lades ner 1963, samma år som Domus öppnade, och idag finns endast tillbyggnaden från 1939 kvar. 1956 uppfördes Folkets hus vid nuvarande Järnvägsparken, som innehöll bibliotek, kontor, butikslokaler, teater- och biograflokalen Tärnan och danslokalen Cupol. 1957 invigdes Oxelösunds första stadskyrka S:t Botvid och Sjöfartshotellet.

I samband med beslutet om järnverkets utbyggnad upprättades 1959 en ny stadsplan för de södra delarna av centrum. För att möjliggöra stadsomvandlingen uppfördes bostadsbaracker för byggnadsarbetarna i de så kallade Stålbyn och Järnbyn varav några hus i Stålbyn ännu finns kvar idag. De största skillnaderna mot de äldre stadsplanerna syns framförallt i trafikplaneringen och i satsningen på ett stort och koncentrerat affärscentrum. Föreningsgatan drogs delvis om i samband med att den nya järnvägsbron uppfördes 1963 och samma år öppnade Domus vid det nya Järntorget. Huset inrymde förutom affärsdelen även kontorslokaler för stadsförvaltningen och bibliotek. Året innan hade EPA-varuhuset intill öppnat, och när affärscentret Prisman stod klar i slutet av decenniet hade Oxelösunds affärsverksamheter på kort tid genomgått en radikal förnyelse. Även den kommunala förvaltningen och social service genomgick stora förändringar. Under 1970-talet uppfördes vårdcentralen vid Järnvägsparken, kommunhuset vid Föreningsgatan och sjukhemmet Sjötången vid Höjdgatan.

Områdesbeskrivning

Området utgörs av Oxelösunds centrum från motorvägen i söder till Folkegatan i norr. Två bergsryggar med mellanliggande dalgångar löper i öst/västlig riktning, i söder vid Villabacken och i norr längs Höjdgatan. I öster avgränsas området av bergsryggen mellan staden och Järnverket och gränsen mot Oxelösunds hamn. Området upptas av en centrumanläggning med torg i mitten av området, ett villaområde i norr, småindustrier i öster, ett skogbevuxet parti i söder med ett angränsande mindre kolonilottsområde. I den södra delen sträcker sig havet in vid Breviken.

Centrumanläggningens bebyggelse domineras av de tre kvartersstora affärshusen runt Järntorget, varav två tidigare rymt varuhusen Domus och Epa. Domushuset och Prisman på norra och södra sidan är i två våningar med platta tak med fasader av betong med sjösten respektive plåt. Epa-varuhuset är i fyra våningar med fasad av rött tegel och inrymmer även bostäder. Väster om torget ligger Järnvägsparken med planteringar och två trädalléer och där den norra sidan upptas av före detta Folkets hus. Byggnaden består av fyra sammanbyggda huskroppar huvudsakligen av rött och gult tegel varav den sista är rikt dekorerad. Väster härom följer bebyggelse från olika tider med olika utformning. Söder om centrumanläggningen ligger järnvägen, och i anslutning till denna den före detta järnvägsstationen. Norr om centrumanläggningen ligger kommunhuset som upptar ett helt kvarter, i två våningar med fasader av rött tegel och bjärt gula fönster. Runt det ligger några hus från förra sekelskiftet som på grund av centrumomdaningen och omläggningen av Föreningsgatan under 1960-talet idag har hamnat ur sitt sammanhang.

Söder om järnvägen finns Villabacken där Percy Thams villa ligger med utblick över hamnen. Huset är stort, med en rikt dekorerad träfasad med fack och listverk. Intill motorvägen i västra delen av området ligger Dalgångens koloniområde. Flera av lotterna har äldre kolonistugor med tidstypisk utformning från början av 1900-talet.

Kyrkan S:t Botvid är placerad på berget norr om centrum och är väl synlig inom hela området och på långt håll. Utformningen är särpräglad där tornet helt i betong har liknats vid ett sjömärke. Norr om kyrkan ligger ett villaområde med i första hand enfamiljshus där de äldsta delarna längs Folkegatan är uppförda på 1910-talet och sedan kompletterat under 1930-50-talen. Husen är i 1-2 våningar, tidstypsikt utförda med varierande fasadmaterial, takform och takmaterial. Öster om Föreningsgatan finns ytterligare ett villaområde med liknande karaktär. Längst i öster ligger det gamla vattentornet.

I sydöstra delen av området ligger i huvudsak småindustrier, lager och byggvaruaffärer uppförda i senare tid. Dessa består av större lagerliknande lokaler med mindre intilliggande upplag och parkeringsytor. I norr ligger det så kallade hantverkshuset rymmande ett flertal olika verksamheter. Byggnaden är i en våning med fasader av gult tegel med en särpräglad utskjutande del av betong. I området finns dock några äldre hus, där Sjömanskyrkan av rött tegel i national-

romantisk stil, och den före detta läsestugan med faluröda väggar liggandes på en bergshöjd utmärker sig.

Kulturhistoriskt värde

Oxelösunds centrum är liksom övriga delar av kommunen starkt präglad av tiden kring järnverkets expansion i slutet på 1950-talet. De tre handelshusen i centrum, där Epavaruhuset sticker ut genom sin omsorgsfullt utformad fasad, tillsammans med kommunhuset och vårdcentralen är alla resultat av stadsomvandlingen samtidigt som de är tidstypiska exempel på liknande skeenden i andra städer runt om i landet. Centrummiljön har därför ett stort lokalhistoriskt såväl som samhällshistoriskt värde. Epavaruhuset har dessutom genom sin storskalighet men omsorg om detaljer ett arkitekturhistoriskt värde. Även före detta Folkets hus och S:t Botvids kyrka är genom sin särpräglade utformning värd att nämnas i detta sammanhang. Båda har ett stort symbolvärde, Folkets hus har dessutom genom att ha varit stadens naturliga samlingspunkt ett mycket högt lokalhistoriskt värde.

Trots stadsomvandlingen under 1960-talet då merparten av del av den äldre bebyggelsen revs finns en del äldre byggnader kvar i närheten till centrum. Dessa är alla viktiga markörer för samhället i äldre tid såväl som att de ger ledtrådar till Oxelösunds stads utveckling, vilket gör att de innehar både byggnadshistoriska och samhällshistoriska värden. Oxelösunds gamla vattentorn är av högt värde då det speglar både samhällets framväxt och modernisering såväl som industrins behov av frisk och stark arbetskraft.

Villaområdena kring Höjdgatan och Villagatan innehar både tidstypiska hus och gatorna följer 1908 års stadsplan vilket gör att de har arkitekturhistoriska och miljömässiga värden.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Samtliga äldre byggnader inom området såväl som före detta Epa-varuhuset, Folkets hus, S:t Botvid, kommunhuset och vårdcentralen bevaras och underhålls med traditionella material och metoder.
- Planläggning inom detta område bör föregås av en antikvarisk förundersökning.

1. Flerfamiljshus vid Höjdgatan från omkring 1940 i tidstypiskt utförande. Sadeltak, fasad av tegel och fönster i 2-3 lufter.
2. Bostadshus vid Höjdgatan från 1950-talet. Dörromfattning och burspråk av tegel och sammanbyggt garage.
3. Bostadshus vid Höjdgatan uppförd omkring 1930 i 1920-talsklassicistisk stil med locklistpanel, hörnkedjor och spröjsade fönster.
4. S:t Botvids kyrka uppförd 1957 ritad av arkitekt Rolf Bergh. Torn och fasader är av betong.

5. Flerbostadshus från tidigt 1940-tal med ljus slätputsad fasad, valmat sadeltak, fönster med 2-3 lufter och entréportar av trä.
6. Huset uppfördes 1939 som tillbyggnad till konsum. Mellan 1965-2005 fanns fritidsgården Briggen här. Idag ombyggt till bostäder.
7. F d Telegrafhuset uppfört 1899 som innehöll Oxelösunds första telegraf och telefonstation samt läkarmottagning.
8. Bostadshus vid malmgatan uppfört 1900 åt disponenten för oljebolaget Krooks.
9. C-skolan uppförd 1905 med tillbyggnaden till höger uppförd 1948. Skolan var Oxelösunds tredje.
10. Den så kallade herrgården uppförd omkring 1900. Huset har spritputsade fasader med släta fönsteromfattningar.
11. Kommunhuset invigt 1975 och samlade alla kommunens förvaltningar under ett tak. Röda tegelfasader och fönsterband i gult.
12. D-skolan uppförd 1918. Byggnaden var tänkt som en flygel till en större skolbyggnad som dock aldrig kom att uppföras.

13. Villor vid Skeppargatan uppförda på 1930-talet. Husen har kvadratisk planform med fasader av trä och sadeltak eller brutet tak.
14. Sjömanskyrkan invigdes 1922 och verksamheten drevs av Baptistförsamlingen. Utformning i nationalromantisk stil.
15. Det s. k. hantverkshuset vid Gamla Oxelösundsvägen uppfört 1964. Fasader i gult tegel och med en utskjutande spets av betong.
16. Bostadsbaracker i Stålbyn uppförda för byggnadsarbetare 1957. Merparten av dylika baracker flyttades 1963 till Sundaområdet.
17. Hus uppfört 1942 som läsestuga för sjömän. Huset har fasader av trä och en indragen veranda.
18. Bostadshus vid Timmermansgatan som är ett av områdets äldsta, uppfört före 1898.
19. F d Epavaruhuset invigt 1961. Huset ritades av arkitekterna Bengt Lindroos och Hans Borgström.
20. F d Folkets hus stod klart 1956 med avgränsade volymer i olika storlek och utförande.

21. Vårdcentralen vid Järnvägsparken uppförd 1971. Huset är tidstypiskt med mörkt fasadtegel och platt tak med utkragande takfot.
22. F d Oxelösunds station, omkring 1900 som Järnvägshotell. Särpräglad utformning med rundade former och brutet tak.
23. Pärlan, bostadshus uppfört för järnvägsanställda vid Torggatan, senare tullhus.
24. Oxelösunds lokstall byggt 1903 och sedan tillbyggt i omgångar med plats för 12 lok.
25. Dalgångens koloniområde innehåller flera äldre stugor från tidigt 1900-tal. Området decimerades när motorvägen byggdes 1967.
26. Percy Thams villa är idag det enda kvarvarande huset på Villabacken. Huset uppfördes 1900 och var både kontor och bostad.
27. Gamla kraftstationen uppförd 1903. Stationen drevs av ångturbiner.
28. Gamla vattentornet uppfört 1899. Tornet togs ur bruk 1963 då det nya stod klart. Idag är tornet kommunens enda byggnadsminne.

28. Centrum norr

Historik

Området utgörs till större delen av f d åker- och betesmark tillhörande Oxelö gård. Oxelö gård låg vid Oxelögatan där Oxelögårdens förskola idag ligger. Gården omnämns första gången 1559 och var från 1600-talet lotshemman då havsviken ännu gick in här. Med tiden växte ett litet samhälle fram runt gården med anknytning till lotsverksamheten, vilket tog mer mark i anspråk. 1845 blev lotsarna tvungna att flytta från Oxelö gård till Breviken, då markägaren på Stjärnholm ansåg att gården kunde ge bättre inkomst som renodlad jordbruksenhet. Mangårdsbyggnaden brändes ned av brandkåren 1961.

1896-98 uppgjordes en första stadsplan över stationssamhället Oxelösund. Genom stadsplanen fick Trädgårdsgatan, Esplanaden och Folkegatan med korsande gator sin nuvarande sträckning. Området började bebyggas i början av 1900-talet, i första hand kvarteren mellan Malmgatan och Föreningsgatan. Här uppfördes fristående villor och arbetarbostäder av trä i 1-2 våningar med uthus och trädgårdar. Före första världskriget uppfördes sex hus för arbetare i kvarteret Linden, de så kallade Eskilstunavillorna, namngivna efter en byggmästare från Eskilstuna. 1908 upprättades en ny stadsplan där de ännu inte bebyggda områdena fick en ny och för tiden mer

Oxelö gård i mitten av 1900-talet. Gården brändes av brandkåren 1961. SLM M022565

typisk slingrande gatustruktur. Villaområdena vid Floragatan och Nytorgsgatan bebyggdes efter denna plan av Oxelösunds Egnahemsförening. Bebyggelse inom området var under 1900-talets första hälft relativt glesbebyggd med mycket grönska mellan husen. Under 1940–50-talen kompletterades bebyggelsen med större flerbostadshus, i första hand i kvarteret Syrenen och Hasseln.

I samband med beslutet om järnverkets utbyggnad 1957 upprättades en ny stadsplan för de norra delarna. I stort gick denna ut på att hela området skulle bebyggas med flerbostadshus i tre våningar, allt för att tillgodose den väntade befolkningsökningen. Detta innebar att nästan all bebyggelse uppförd före 1940 revs. Endast villaområdet i öster, samt ett fåtal hus

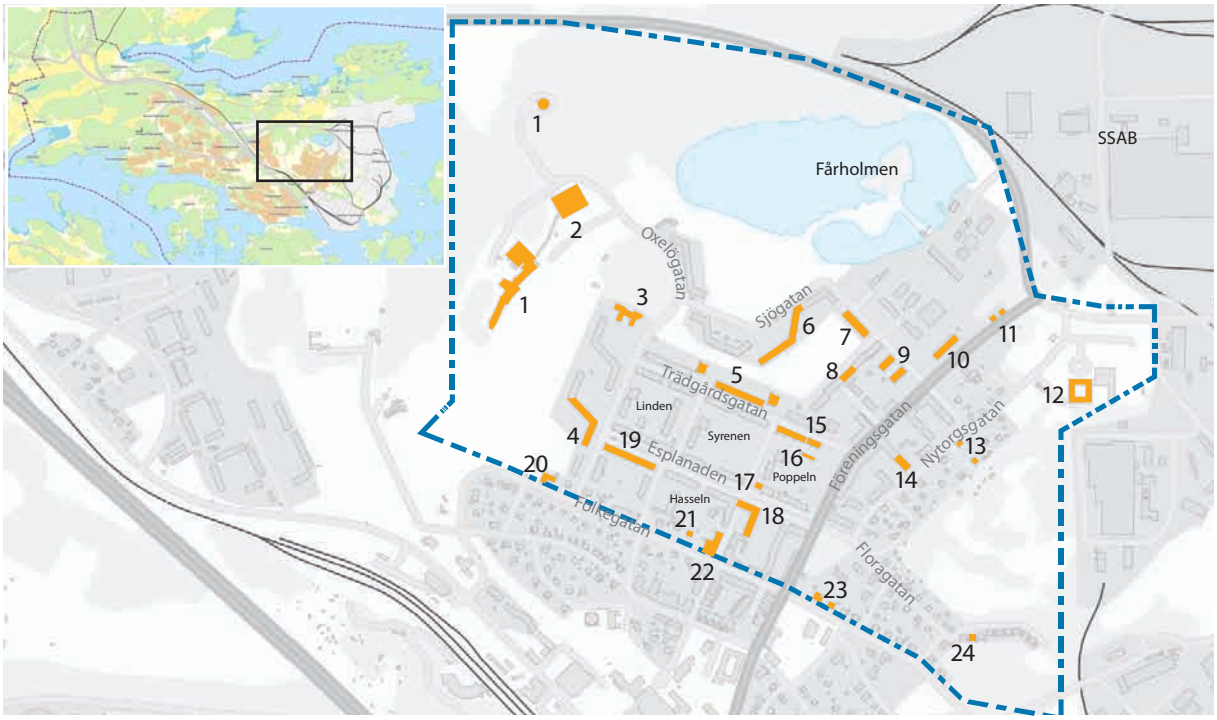

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

vid Folkegatan och tre byggnader vid Trädgårdsgatan och Esplanaden sparades. Längst i norr uppfördes bostadsbaracker för byggnadsarbetarna i den så kallade Malmbyn vilka senare flyttades till Sundaområdet. Längs Oxelögatan och den nyanlagda Sjögatan uppfördes de så kallade Z-husen 1960 vilka bestod av fem längre sammanhängande byggnadskroppar i ett uträtat sick-sackmönster. Utöver det uppfördes längs Esplanaden och Trädgårdsgatan ett antal större flerbostadshus i tre våningar och i anslutning till dessa, sex stycken punkthus om sju våningar. 1960 fylldes Oxelöviken igen med schaktmassor och idag återstår bara Järnverkets sötvattensdamm där kommunens reningsverk idag ligger. 1959-61 uppfördes Frösängsskolan i västra delen av området och norr om denna yrkesskolan, senare Isbergsgymnasiet, som stod klar 1962. Idag är båda sammanslagna under namnet Brevikssskolan. På ängarna framför skolan anordnades en idrottsplats. Ett nytt vattentorn vid Isbergsbacken stod klart 1963 och vid Föreningsgatan i norr uppfördes en ny brandstation som invigdes 1964. Under 1980-90-talet fick kommunen ett bostadsöverskott varefter flera hus inom området revs eller byggdes om, bland annat vid Föreningsgatan och Norra Malmgatan. Idag bebyggs återigen en av tomterna vid Norra Malmgatan med bostäder.

Områdesbeskrivning

Merparten av området utgörs av norra delen av Oxelösunds centrum. I väster och öster avgränsas området av två bergsryggar, varav den östra utgör en barriär mot SSAB. På den västra finns vattentornet och nedanför ligger Brevikssskolan med sin två sammankopplade huskroppar. Mellan skolorna och centrumbebyggelsen finns lågt liggande öppna gräsytor vilka i norr angränsar till en större sötvattendamm.

Bebyggelsen består i första hand av flerbostadshus i tre våningar uppförda under 1940-1960-talet. Takform och takmaterial skiftar och fasaderna är i första hand av tegel eller putsade, flera av husen har dock försetts med fasader av plåt och trä på senare tid. Majoriteten av husen har balkonger åt något håll, vilka i stor utsträckning har utökats och glasats in på senare år. Längs Oxelögatan och Sjögatan har flerbostadshusen fasader av rött tegel och huskropparna är sammanbyggda i en uträtad sick-sackform. Innanför dessa finns i norr en större platsbildning bestående av öppna gräsytor och en damm. I den östra delen längs Nytorgsgatan och Floragatan finns enfamiljsvillor i 1 ½ våning från 1900-talets första hälft. Fasaderna är huvudsakligen av trä, och de äldre villorna karakteriseras av brutna tak, snickarglädje och spröjsade fönster. Hus uppförda från 1930-talet och framåt har även putsade fasader. I norr gränsar bebyggelsen till Järnverket, här ligger brandstationen, en återvinningscentral och några kommunala nyttobyggnader.

Områdets mitt domineras av de öst/västliga gatusträckningarna Esplanaden och de närliggande parallellgatorna Trädgårdsgatan och Folkegatan. Esplanaden är bredast med en planterad allé i mitten men alla tre gatorna ger långa siktlinjer

Kulturhistoriskt värde

Oxelösunds centrums norra del är i högsta grad präglad av tiden kring järnverkets expansion i slutet på 1950-talet. Större delen av husen uppfördes inom en begränsad tidsperiod och är därför mycket tidstypiska. Även om bebyggelsen är relativt storskalig finns en inbördes variation där 1950-60-talets arkitekturutveckling kan skönjas. Detta har ett arkitekturhistoriskt värde.

Få äldre spår från tiden före järnverkets expansion finns kvar idag. De hus inom området som inte revs är därför mycket viktiga för förståelsen av staden före den stora stadsomvandlingen. Hit hör de äldre husen vid Esplanaden och Trädgårdsgatan varav ett av de senare dessutom har kvar ett äldre gårdshus. Villakvarteren kring Nytorgsgatan och Floragatan hör till de delar av centrum som inte berördes av stadsomvandlingen. Genom att vara uppförda av Oxelösunds Egnahemsförening har villorna ett samhällshistoriskt värde.

Gatunätet härstammar till större delen från den första stadsplanen som upprättades för Oxelösund. De långa obrutna gatusträckningarna tillsammans med park och lekytor i de större kvarterens mitt är därför viktiga att bevara.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Områdets flerbostadshus bevaras och underhålls med hänsyn till ursprunglig utformning och tidstypiska detaljer såsom balkonger, fönster, fasad- och takmaterial. Tillbyggnader mot gata undviks.
- Äldre hus inom området bevaras och underhålls med traditionella material och metoder. Ursprungliga exteriöra detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial beaktas.
- Det befintliga gatunätet samt allmänningar i de större kvarterens mitt bevaras.

1. Brevikskolan uppförd som Frösängskolan 1961. I bakgrunden syns vattentornet som stod klart 1963.
2. F d yrkesskolan som senare blev Isbergsgymnasiet uppförd 1962. Idag är den en del av Brevikssskolan.
3. Oxelögårdens dagis och fritids byggt på 1960-talet. På platsen låg tidigare Oxelö gård.
4. Ett av de så kallade Z-husen vid Oxelögatan. Husen uppfördes 1960 och har röda tegelfasader med indragna balkonger.
5. Punkthus vid Trädgårdsgatan uppförda omkring 1960. Den öppna gräsytan i förgrunden kallas Djurgården.
6. Flerbostadshus vid Sjögatan uppfört 1960 med en ovanligt tidig loftgångsfasad.
7. Hus uppfört av Järnverket som ungkarlshotellet Jollen 1959. Halva fastigheten innehöll ettor. Exteriören är mycket välbevarad.
8. Flerbostadshus från slutet av 1950-talet med putsad fasad och symmetriskt placerade fönster.

9. Flerbostadshus vid Sjögatan uppförda 1955. Balkongerna är mycket karakteristiska, med småkorrugerad plåt och genombruten front.
10. Oxelösunds brandstation uppförd 1963. Byggnaden har pulpettak och fasader av rött tegel. Karakteristiskt slangtorn av betong.
11. Bostadshus i närheten av järnverket uppförda på 1940-talet med putsade fasader, sadeltak och fönster med två lufter.
12. Oxelösunds järnverks kontorsbyggnad uppförd 1962.
13. Villabebyggelse vid Nyängsgatan uppförd 1913. Husen har fasader av trä, brutna tak och spröjsade fönster.
14. Flerbostadshus från omkring 1960 med putsade fasader, symmetrisk fönstersättning och öppna balkonger.
15. Hus vid Trädgårdsgatan uppfört omkring 1920. Det andra huset i raden uppfördes som konsumbutik.
16. Uthus vid Trädgårdsgatan som tillsammans med bostadshuset undgick rivning på 1960-talet.

17. Ett av områdets äldre hus. Här fanns på 1920-40-talet en tobaks- och pappershandel och under 1960-talet en konsumbutik.
18. Bostads- och affärshus vid Esplanaden uppfört 1958. På byggnadens baksida bildades det nya Malmtorget vid Södra Malmgatan.
19. Flerbostadshus vid Esplanaden uppfört 1954. Huset har putsade fasader med markerade trapphus.
20. Häggenkyrkan vid Folkegatan uppförd 1963.
21. Bostadshus vid Folkegatan uppfört 1934. Huset har en 1920-talsklassicistisk utformning med brutet tak och spröjsade fönster.
22. Bostads- och affärshus uppfört i början på 1960-talet. Fasader av rött tegel och affärslokalerna har marmoromfattningar.
23. Bostadshus byggt 1914 för högre tjänstemän vid TGOJ. Huset har mansardtak med takkupor och fasad med locklistpanel.
24. Bostadshus vid Floragatan uppfört omkring 1960 i en våning med fasad av karosseripanel.

29. Gamla Oxelösund

Historik

Redan på 1200-talet omnämns den inre segelled som passerar genom Oxelösundet. Här fanns en naturlig och isfri hamn som var lätt att angöra. Den första bebyggelsen i Gamla Oxelösund var knuten till denna led. På grund av den vältrafikerade segelleden öppnade så småningom en sjökrog på platsen. Exakt när vet man inte men den omnämns i skrift på 1670-talet. Den nuvarande byggnaden uppfördes i slutet av 1700-talet. Under 1600-talet förstärktes det militära skyddet utmed den svenska östersjökusten. På berget intill krogen påbörjades 1676 bygget av en stjärnformad skans, som dock aldrig verkar blivit slutförd. Några synliga lämningar finns inte kvar av skansen.

Lotsverksamhet har bedrivits i trakten åtminstone sedan 1600-talet. Vid 1700-talets slut fanns det två lotsstationer, en vid Oxelö hemman och en vid Oxelösundet. Då flyttade också en del lotsar till Gamla Oxelösund, där nya hus uppfördes. Lotsarna bedrev också fiske och jordbruk. Lotsstationen vid Oxelö hemman flyttade 1845 till Breviken och 1878 till Sandviken i västra delen av området. Lotsarnas utkikstorn, från början bestående av en stege i trä, låg först på ett berg på Stegeludden, men flyttades 1880 till berget norr om Villa Skansborg. 1921 byggdes ett nytt torn i betong som revs 1968.

Fiskare Kjellman hänger nät, 1905-1920. Foto Stephan Janzon. SLM P09-1642

Under 1800-talet lade ångbåtar till i hamnen och sjökrogen användes som gästgiveri med skjutshållning till Nyköping. Bebyggelsen utgjordes vid mitten av 1800-talet av lotsstugor, fiskarstugor, sjökrogen och enstaka magasinsbyggnader som tillhörde Nyköpings stad. Från 1870-talet byggdes nya villor, sommarnöjen, som förmögna stadsbor uppförde för att kunna leva skärgårdsliv. Villorna utformades enligt tidens ideal med glasverandor och träfasader dekorerade med snickarglädje. Vid denna tid började området kallas

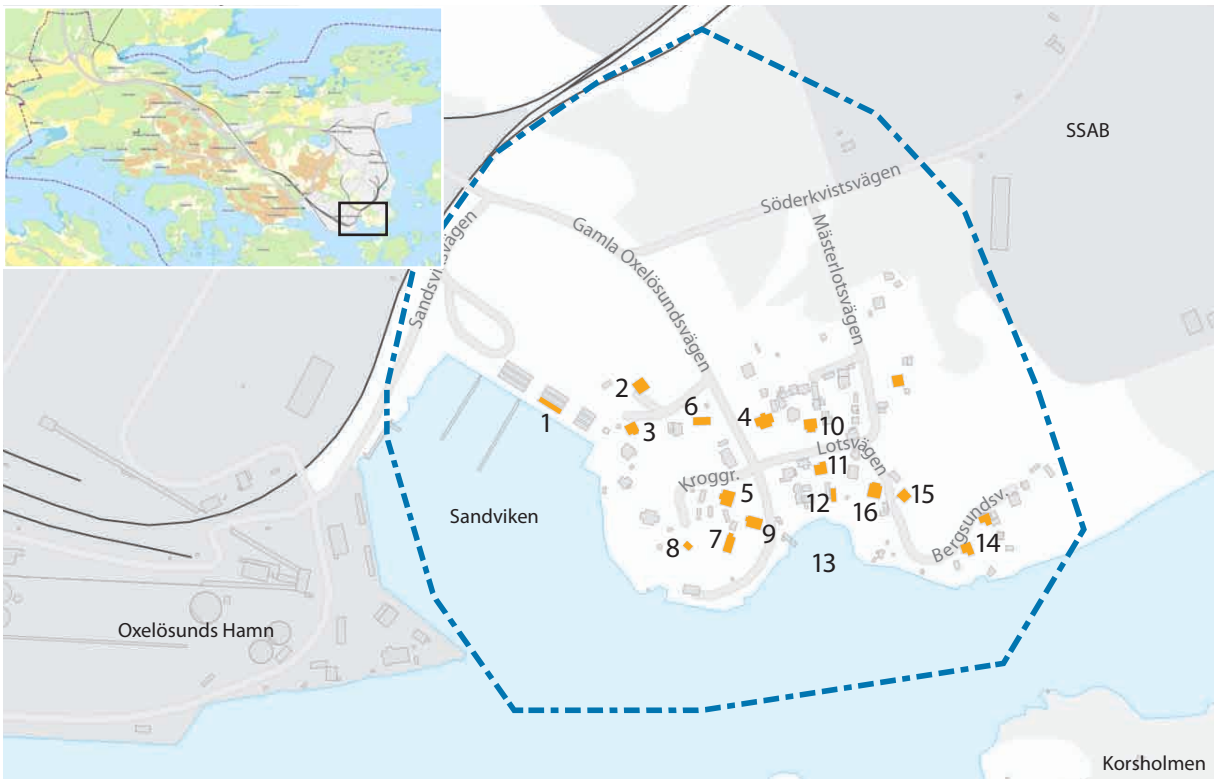

Inventeringsområdet med exempel på representativa eller välbevarade hus markerade i orange. Siffran motsvarar en bild på följande sidor.

Gamla Oxelösund i samband med att det nya samhället växte fram vid den nya hamnen i Breviken.

Under 1920- och 30-talen förtätades området med egnahemsvillor, främst väster om Lotsvägen. Dessa beboddes i första hand av fiskare, järnverks- och glasverksarbetare. Krogen övergick till att bli bygdegård 1943. 1962 köpte Oxelösunds stad upp Sjöfartsstyrelsens mark som bland annat omfattade ett 30-tal arrendatorer och lotsstationen. I samband med detta revs flera hus. I generalplanen från 1968 avsattes området som industrimark i enlighet med järnverkets förväntade expansionsplaner. Någon expansion blev det dock inte i Gamla Oxelösund och en stor del av områdets hus finns idag kvar. 2004 upprättades en detaljplan för området väster om Stegeludden då skyddsbestämmelser för bebyggelsen infördes.

Områdesbeskrivning

Området är kuperat, i öster ligger den skogsbeklädda Stegeludden och i väster, strax intill Sandviken, en bergknalle där den timrade sjökrogen ligger. Intill ligger Grantorpet som nu är skärgårdsmuseum. Mellan bergen löper en smal sänka, som tidigare använts för åker och ängar. Bebyggelsen utgörs av ett trettiotal villor, av relativt småskalig och brokig karaktär. Flera av de äldre husen ligger skyddade från vinden, med gavlarna vända mot vattnet och med uthus vid tomtgränsen som ger en skyddad gård. En del hus har ljust målade träfasader, egnahemsvillorna är ofta rödfärgade. Många av husen har uthus och rödfärgade sjöbodar. Väster om Lotsvägen ligger egnahemsbebyggelse och sommarvillor, där ofta flera villor är byggda på samma fastighet och villorna har flera uthus. Öster om Lotsvägen ligger det gamla lotsområdet, där ett hus är byggt per tomt, oftast med bara ett uthus eller en sjöbod. I Sandviken finns låga rödfärgade sjöbodar och fyren.

Kulturhistoriskt värde

Gamla Oxelösunds tidiga bebyggelsehistoria är förknippad med sjöfarleden. När fler och fler sjöfarande passerade platsen öppnade Oxelö krog på kullen. Krogen omnämns i skrift på 1670-talet. Områdets brokiga bebyggelse med sjökrogen, sekelskiftets sommarvillor, tidig egnahemsbebyggelse, uthus och sjöbodar ger en bra bild av områdets framväxt till ett särpräglat skärgårdssamhälle. Bebyggelsen ligger i en typisk skärgårdsnatur. Området representerar Oxelösunds tidigaste historia med sjöfarare, fiskare, lotsar och sommarnöjen och har därmed ett högt symbol- och berättarvärde.

Gamla sjökrogen tillhör Oxelösunds äldsta byggnader, även om det är oklart hur mycket av den ursprungliga byggnaden som finns kvar. Krogen har ett högt miljöskapande värde, med äldre uthus och jordkällare. Gathuset vid Kristiansborg kan möjligen vara en äldre lotsstuga, men är ombyggd på 1910-talet.

Området präglas av småskalig och relativt brokig bebyggelse. Flera bostadshus har ljust målade träfasader, många är rödfärgade och flera har tegeltak. De enkla småskaliga sjöbodarna och uthusen är viktiga att bevara för förståelsen av hur bebyggelsen historiskt har sett ut. Flera av uthusen och sjöbodarna verkar vara relativt exteriört oförändrade och präglas av enkelhet. Många av sommarvillornas trädgårdar är stora och omgärdas av glesa och låga spjälstaket av trä, vilket bidrar till områdets karaktär. Terrängen med berg i dagen är påtaglig för området.

Riktlinjer/förhållningssätt

- Äldre bebyggelse bevaras och underhålls med traditionella material och metoder. Ursprungliga detaljer såsom fönster, dörrar, fasadmaterial och takmaterial beaktas.
- Uthus och sjöbodar bevaras och används med ursprunglig funktion. Exteriörerna bör inte förändras.
- Ny bebyggelse inom området prövas restriktivt. Storlek och utformning på nya hus anpassas till omgivande bebyggelse.
- Utblickar och siktlinjer mot vattnet bibehålls. Endast mindre tillbyggnader som inte förändrar karaktären bör tillåtas.
- Den naturliga kuperade topografin med berg i dagen bör i största möjliga mån behållas.

1. Sjöbodar i Sandvikens båthamn. Enhetligt utförda och enkla med rödfärgade fasader och pappklädda tak.
2. Solhem uppfört 1910-11 för mästerlotsen Sundin. Huset är tilläggsisolerat och en del fönster är utbytta men är i övrigt väl bevarat.
3. Hus vid Solbacken uppfört 1932. Fasaderna är klädda med Eternitskivor, som ofta använts vid kustklimat. Numera relativt sällsynt.
4. Bergshyddan, uppförd ca 1870 som sommarvilla. Huset hade tidigare en stor glasveranda. Stor trädgård och staket.
5. Grantorpet, ursprungligen sommarbostad, nu Skärgårdsmuseum, uppfört i början av 1870-talet.
6. Bagarstugan som användes vid bakning av kvinnorna från Sandvikens lotsstation. Exteriört välbevarad.
7. Sjökrogen, numera bygdegård, uppförd vid slutet av 1700-talet, en timrad parstuga som tillhör stadens äldsta byggnader.
8. Jordkällare som tillhör sjökrogen och som är viktig för miljön och platsens berättelse.

9. Kristineberg, uppfört 1867. Huset har ägts av överlotsen Carl Ördén och hade från början en glasveranda.
10. Fridhem på Lotsvägen, bebodd av lotsar, tomten köptes av sjötullsvaktmästare Eriksson 1861.
11. Kristiansborg på Lotsvägen uppfört på 1920-talet, med uthus. Gathuset är flyttat från Fridhem 1916. Verandan är ett senare tillskott.
12. Uthus på grannfastigheten Karlslund. Exteriört välbevarade och viktiga för gårdsbildningarna och upplevelsen av miljön.
13. Gamla Oxelösunds båthamn sedd från öster med bygdegården i bildens mitt.
14. Tallbacken till vänster uppförd 1926 och Bergsund 1 uppfört ca 1880 av lotsåldermannen Klas Gustaf Sundström, tillbyggt 1931.
15. Bergsro, utökad veranda och takkupa, men ändå med bevarade proportioner och uttryck. Uppfört 1927 av lotsen Mats Harder.
16. Vita Havet, uppfört 1864-65 som tjänstebostad för lotsar. Enda huset med stomme av tegel.

5. Källförteckning

Publicerade

Adolfson, Conny (red.), *Gamla Oxelösund: människor och miljöer*, Oxelösunds hembygdsförening, Oxelösund, 2007

Björk, Cecilia, Reppen, Laila & Nordling, Lars, S*å byggdes villan: svensk villaarkitektur från 1890 till 2010*, Formas, Stockholm, 2009

Björk, Cecilia & Reppen, Laila, *Så byggdes staden: [stadsbyggnad, arkitektur, husbyggnad]*, Svensk byggtjänst, Stockholm, 2000

Engfors, Christina (red.), *Folkhemmets bostäder 1940-1960: [svenskt bostadsbyggande under 1940- och 50-talen]*, Arkitekturmuseet, Stockholm, 1987

Eriksson, Mary, *Oxelösunds hamn 125 år*, Oxelösunds hamn, Oxelösund, 2002

Holmgren, L. & Schnell, Ivar (red.), *Nikolai socken*, Nikolai kommun, Oxelösund, 1945

Boken om Oxelösund, Utg., Oxelösund, 1977

Oxelösunds kommun, *Översiktsplan för Oxelösunds kommun 2010*, Oxelösund, 2010

HIS (Historien i Sörmland). Utomhusutställning med skyltar i Oxelösund på temat *"Om sjöfart och kustliv, om alla de människor som har varit beroende av havet."* Nyköping: Sörmlands museum.

I rök och damm: "det var en gång ett gjuteri" : boken om Centrifugalrör åren 1947-1992, Bevarandegruppen Cerör, Oxelösund, 1995

Johansson, Bengt O. H., *Den stora stadsomvandlingen: erfarenheter från ett kulturmord*, Arbetsgruppen för arkitektur och formgivning, Regeringskansliet, Stockholm, 1997

Ohlén, Carl-Eric, Sydow, Waldemar von & Björkman, Sten (red.), Svenska gods och gårdar. D. 13, Sydvästra Södermanland : Jönåker, Rönö och Oppunda härader, Svenska gods och gårdar, Uddevalla, 1938

Södermanlands museum, *Kulturhistorisk dokumentation av Gamla Oxelösund*, Nyköping, 1983

Sörmlandsbygden: *Södermanlands hembygdsförbunds årsbok*, Södermanlands hembygdsförbund, Nyköping, 1932-2016

Schnell, Ivar, *Herremansgårdar i Södermanlands län.*, Nyköping, 1971

Svensk villabebyggelse i ord och bild., Svensk Villabebyggelse, Stockholm, 194n

Taawo, Kjell. *Gamla Oxelösund,* Nyköping. 1994

Tham, Percy, *Oxelösund. Med tillönskan om ett lyckosamt årsskifte,* Stockholm, 1904

Zetterlund, Conny (red.), *Jubileumsboken: Oxelösund 50 år*, T. Dahlström, Nyköping, 2000

Zetterström, Sven, *Så minns vi Oxelösund. En vandring genom 1900-talets samhälle,* Oxelö produktion KB, Oxelösund, 1999

Zetterström, Sven, *Oxelösund i händelsernas centrum: Sven Zäta minns*, Oxelö produktion KB, Oxelösund, 1996

Stenberg, D. & Björksten, S. R. (red.), *Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd. 1*, Södermanland, Nordisk kultur, Göteborg, 1947 Värmon, Magnus.

Värmon, Magnus, *Glasverket i Oxelösund: 1928-1970 : historik*, SSAB, Historikgruppen, Oxelösund, 2000

Östergren, Bengt, *Nyköpings och Oxelösunds skärgårdsfiskare: en skildring av fiskare i södra Södermanlands skärgård*, Axplock, Vagnhärad, 1990

Tidningsurklipp

Arkitektur = The Swedish architectural review, Byggmästarens förlag, Stockholm, 1959-

Dagens nyheter, AB Dagens nyheter, Stockholm, 1864-

Folket., Eskilstuna, 1906-1982

Södermanlands nyheter., Södermanlands nyheter AB, Nyköping, 1893-

Ljudupptagning

Främling, Karin. Stadsvandring med Karin Främling. Oxelösunds bibliotek.

Film

Lundell, Per-Åke & Bjelvenstam, Bo, *Filmen om Oxelösund 1958-1968*

Bjelvenstam, Bo, *Vad får man för en halv miljard?*, 1960

Kartor och illustrationer

Mätning Oxelö, 1821, Oxelö 04-NIK-126, Lantmäterimyndigheternas arkiv

Stadsplan, 1908, Oxelösund 0481K-LITT D, Lantmäterimyndigheternas arkiv

Arkiv

Topografiska arkivet, Sörmlands museum

Lantmäterimyndigheternas arkiv, Lantmäteristyrelsens arkiv, Rikets allmänna kartverks arkiv, Lantmäteriet, Gävle

Internet

KF (Kooperativa förbundet), 2007-03-29. HSB, Riksbyggen och KF köper AB Centrifugalrör

http://www.mersmak.kf.se/Toppmeny-startsida-/KFBibliotek/Kooperativ-kronika-startsida/Sok/KF-Kronika---Visa-artikel/?articleid=1393 Tillgänglig 2016-08-26

Oxelösunds kommun, aktuella detaljplaner

Oxelösundsarkivet, historiska fotografier över Oxelösund, https://bild.oxelosund.net/

http://kartor.nykoping.se/cbkort?selectorgroups=themecontainer%20basemap%20bakgrund%20primar%20grans%20gata%20miljo%20fop%20utstallning%20bou%20mex&mapext=167992.4%206509373.3%20189496.4%206520394.1&layers=theme-karta_markslag_gron%20theme-dp&mapheight=864&mapwidth=1685&profile=profile_nykoping

SCB (Statistiska centralbyrån) Statistikdatabasen http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/?rxid=814775c3-eafb-4a7d-b97c-3faa32366e98 Tillgänglig 2016-08-26

Wikipedia Oxelösunds kommun https://sv.wikipedia.org/wiki/Oxel%C3%B6sund Tillgänglig 2016-08-26

6. Bildförteckning

Palmtorp Cedertorp
1 SLM D2017-0278
2 SLM D2017-0279
3 SLM D2017-0280
4 SLM D2017-0281

Basttorp/Gabrielstorp
1 SLM D2017-0282
2 SLM D2017-0283
3 SLM D2017-0284
4 SLM D2017-0285

Djursvik
1 SLM D2017-0286
2 SLM D2017-0287
3 SLM D2017-0288
4 SLM D2017-0289
5 SLM D2017-0290
6 SLM D2017-0291
7 SLM D2017-0292
8 SLM D2017-0293
9 SLM D2017-0294
10 SLM D2017-0295
11 SLM D2017-0296
12 SLM D2017-0297

Stjärnholm
1 SLM D2017-0298
2 SLM D2017-0299
3 SLM D2017-0300
4 SLM D2017-0301
5 SLM D2017-0302
6 SLM D2017-0303
7 SLM D2017-0304
8 SLM D2017-0305
9 SLM D2017-0306
10 SLM D2017-0307
11 SLM D2017-0308
12 SLM D2017-0309
13 SLM D2017-0310
14 SLM D2017-0311
15 SLM D2017-0312
16 SLM D2017-0313
17 SLM D2017-0314
18 SLM D2017-0315
19 SLM D2017-0316
20 SLM D2017-0317

Lastudden
1 SLM D2017-0318
2 SLM D2017-0319
3 SLM D2017-0320
4 SLM D2017-0321
5 SLM D2017-0322
6 SLM D2017-0323
7 SLM D2017-0324
8 SLM D2017-0325
9 SLM D2017-0326
10 SLM D2017-0327

Grönviken/Danvik
1 SLM D2017-0328
2 SLM D2017-0329
3 SLM D2017-0330
4 SLM D2017-0331
5 SLM D2017-0332
6 SLM D2017-0333
7 SLM D2017-0334
8 SLM D2017-0335
9 SLM D2017-0336
10 SLM D2017-0337
11 SLM D2017-0338
12 SLM D2017-0339

Vivestanäset
1 SLM D2017-0340
2 SLM D2017-0341
3 SLM D2017-0342
4 SLM D2017-0343
5 SLM D2017-0344
6 SLM D2017-0345
7 SLM D2017-0346
8 SLM D2017-0347
9 SLM D2017-0348
10 SLM D2017-0349
11 SLM D2017-0350

Brasstorp/Vivesta/Aspa

1 SLM D2017-0351
2 SLM D2017-0352
3 SLM D2017-0353
4 SLM D2017-0354
5 SLM D2017-0355
6 SLM D2017-0356
7 SLM D2017-0357
8 SLM D2017-0358
9 SLM D2017-0359
10 SLM D2017-0360
11 SLM D2017-0361
12 SLM D2017-0362

Brannäs
1 SLM D2017-0363
2 SLM D2017-0364
3 SLM D2017-0365
4 SLM D2017-0366
5 SLM D2017-0367
6 SLM D2017-0368
7 SLM D2017-0369
8 SLM D2017-0370
9 SLM D2017-0371
10 SLM D2017-0372
11 SLM D2017-0373

Bara
1 SLM D2017-0374
2 SLM D2017-0375
3 SLM D2017-0376
4 SLM D2017-0377
5 SLM D2017-0378
6 SLM D2017-0379
7 SLM D2017-0380
8 SLM D2017-0381
9 SLM D2017-0382
10 SLM D2017-0383
11 SLM D2017-0384
12 SLM D2017-0385

Sundsör
1 SLM D2017-0386
2 SLM D2017-0387
3 SLM D2017-0388
4 SLM D2017-0389
5 SLM D2017-0390
6 SLM D2017-0391
7 SLM D2017-0392
8 SLM D2017-0393

Inskogen
1 SLM D2017-0394
2 SLM D2017-0395
3 SLM D2017-0396
4 SLM D2017-0397

Peterslund

1 SLM D2017-0398
2 SLM D2017-0399
3 SLM D2017-0400
4 SLM D2017-0401
5 SLM D2017-0402
6 SLM D2017-0403
7 SLM D2017-0404
8 SLM D2017-0405
9 SLM D2017-0406
10 SLM D2017-0407
11 SLM D2017-0408
12 SLM D2017-0409
13 SLM D2017-1026
14 SLM D2017-1027
15 SLM D2017-1028
16 SLM D2017-1029
17 SLM D2017-1030
18 SLM D2017-1031
19 SLM D2017-1032
20 SLM D2017-1033

Danvikshagen

1 SLM D2017-0410
2 SLM D2017-0411
3 SLM D2017-0412
4 SLM D2017-0413
5 SLM D2017-0414
6 SLM D2017-0415
7 SLM D2017-0416
8 SLM D2017-0417
9 SLM D2017-0418
10 SLM D2017-0419
11 SLM D2017-0420
12 SLM D2017-0421
13 SLM D2017-0422
14 SLM D2017-0423
15 SLM D2017-0424
16 SLM D2017-0425
17 SLM D2017-0426
18 SLM D2017-0427
19 SLM D2017-0428
20 SLM D2017-0429

Sunda N

1 SLM D2017-0430
2 SLM D2017-0431
3 SLM D2017-0432
4 SLM D2017-0433
5 SLM D2017-0434
6 SLM D2017-0435
7 SLM D2017-0436
8 SLM D2017-0437
9 SLM D2017-0438
10 SLM D2017-0439
11 SLM D2017-0440
12 SLM D2017-0441
13 SLM D2017-0442
14 SLM D2017-0443
15 SLM D2017-0444
16 SLM D2017-0445

Sunda S

1 SLM D2017-0446
2 SLM D2017-0447
3 SLM D2017-0448
4 SLM D2017-0449
5 SLM D2017-0450
6 SLM D2017-0451
7 SLM D2017-0452
8 SLM D2017-0453
9 SLM D2017-0454
10 SLM D2017-0455
11 SLM D2017-0456
12 SLM D2017-0457
13 SLM D2017-0458
14 SLM D2017-0459
15 SLM D2017-0460
16 SLM D2017-0461
17 SLM D2017-0462
18 SLM D2017-0463
19 SLM D2017-0464
20 SLM D2017-0465

Ramdalen

1 SLM D2017-0466
2 SLM D2017-0467
3 SLM D2017-0468
4 SLM D2017-0469
5 SLM D2017-0470
6 SLM D2017-0471
7 SLM D2017-0472
8 SLM D2017-0473
9 SLM D2017-0474
10 SLM D2017-0475
11 SLM D2017-0476
12 SLM D2017-0477
13 SLM D2017-0478
14 SLM D2017-0479
15 SLM D2017-0480
16 SLM D2017-0481

Vallsund

1 SLM D2017-0482
2 SLM D2017-0483
3 SLM D2017-0484
4 SLM D2017-0485
5 SLM D2017-0486
6 SLM D2017-0487
7 SLM D2017-0488
8 SLM D2017-0489
9 SLM D2017-0490
10 SLM D2017-0491
11 SLM D2017-0492
12 SLM D2017-0493

Jogersö N

1 SLM D2017-0494
2 SLM D2017-0495
3 SLM D2017-0496
4 SLM D2017-0497
5 SLM D2017-0498
6 SLM D2017-0499
7 SLM D2017-0500
8 SLM D2017-0501
9 SLM D2017-0502
10 SLM D2017-0503
11 SLM D2017-0504
12 SLM D2017-0505

Jogersö S

1 SLM D2017-0506
2 SLM D2017-0507
3 SLM D2017-0508
4 SLM D2017-0509
5 SLM D2017-0510
6 SLM D2017-0511
7 SLM D2017-0512
8 SLM D2017-0513
9 SLM D2017-0514
10 SLM D2017-0515
11 SLM D2017-0516
12 SLM D2017-0517

Frösäng

1 SLM D2017-0518
2 SLM D2017-0519
3 SLM D2017-0520
4 SLM D2017-0521
5 SLM D2017-0522
6 SLM D2017-0523
7 SLM D2017-0524
8 SLM D2017-0525
9 SLM D2017-0526
10 SLM D2017-0527
11 SLM D2017-0528

12 SLM D2017-0529
13 SLM D2017-0530
14 SLM D2017-0531
15 SLM D2017-0532
16 SLM D2017-0533
17 SLM D2017-0534
18 SLM D2017-0535
19 SLM D2017-0536
20 SLM D2017-0537

Stenvik

1 SLM D2017-0538
2 SLM D2017-0539
3 SLM D2017-0540
4 SLM D2017-0541
5 SLM D2017-0542
6 SLM D2017-0543
7 SLM D2017-0544
8 SLM D2017-0545
9 SLM D2017-0546
10 SLM D2017-0547
11 SLM D2017-0548
12 SLM D2017-0549

Västra Femöre

1 SLM D2017-0550
2 SLM D2017-0551
3 SLM D2017-0552
4 SLM D2017-0553
5 SLM D2017-0554
6 SLM D2017-0555
7 SLM D2017-0556
8 SLM D2017-0557
9 SLM D2017-0558
10 SLM D2017-0559
11 SLM D2017-0560
12 SLM D2017-0561

Östra Femöre

1 SLM D2017-0562
2 SLM D2017-0563
3 SLM D2017-0564
4 SLM D2017-0565
5 SLM D2017-0566
6 SLM D2017-0567
7 SLM D2017-0568
8 SLM D2017-0569
9 SLM D2017-0570
10 SLM D2017-0571
11 SLM D2017-0572
12 SLM D2017-0573

Dalgången/Femöresund

1 SLM D2017-0574
2 SLM D2017-0575
3 SLM D2017-0576
4 SLM D2017-0577
5 SLM D2017-0578
6 SLM D2017-0579
7 SLM D2017-0580
8 SLM D2017-0581
9 SLM D2017-0582
10 SLM D2017-0583
11 SLM D2017-0584
12 SLM D2017-0585
13 SLM D2017-0586
14 SLM D2017-0587
15 SLM D2017-0588
16 SLM D2017-0589

Centrum S

1 SLM D2017-0590
2 SLM D2017-0591
3 SLM D2017-0592
4 SLM D2017-0593
5 SLM D2017-0594
6 SLM D2017-0595
7 SLM D2017-0596
8 SLM D2017-0597
9 SLM D2017-0598
10 SLM D2017-0599
11 SLM D2017-0600
12 SLM D2017-0601
13 SLM D2017-0602
14 SLM D2017-0603
15 SLM D2017-0604
16 SLM D2017-0605
17 SLM D2017-0606
18 SLM D2017-0607
19 SLM D2017-0608
20 SLM D2017-0609
21 SLM D2017-0610
22 SLM D2017-0611
23 SLM D2017-0612
24 SLM D2017-0613
25 SLM D2017-0614
26 SLM D2017-0615
27 SLM D2017-0616
28 SLM D2017-0617

Centrum N

1 SLM D2017-0618
2 SLM D2017-0619
3 SLM D2017-0620
4 SLM D2017-0621
5 SLM D2017-0622
6 SLM D2017-0623
7 SLM D2017-0624
8 SLM D2017-0625
9 SLM D2017-0626
10 SLM D2017-0627
11 SLM D2017-0628
12 SLM D2017-0629
13 SLM D2017-0630
14 SLM D2017-0631
15 SLM D2017-0632
16 SLM D2017-0633
17 SLM D2017-0634
18 SLM D2017-0635
19 SLM D2017-0636
20 SLM D2017-0637
21 SLM D2017-0638
22 SLM D2017-0639
23 SLM D2017-0640
24 SLM D2017-0641

Gamla Oxelösund

1 SLM D2017-0642
2 SLM D2017-0643
3 SLM D2017-0644
4 SLM D2017-0645
5 SLM D2017-0646
6 SLM D2017-0647
7 SLM D2017-0648
8 SLM D2017-0649
9 SLM D2017-0650
10 SLM D2017-0651
11 SLM D2017-0652
12 SLM D2017-0653
13 SLM D2017-0654
14 SLM D2017-0655
15 SLM D2017-0656
16 SLM D2017-0657